

ISTRAŽIVANJE O VRŠNJAČKOM NASILJU, NASILJU NA INTERNETU I NASILJU U ŠKOLAMA U CRNOJ GORI

Sažetak izvještaja

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

ISTRAŽIVANJE O VRŠNJAČKOM NASILJU, NASILJU NA INTERNETU I NASILJU U ŠKOLAMA U CRNOJ GORI

Sažetak izvještaja

Istraživanje je sprovedeno u sklopu projekta
“Prevenција nasilja u školama u Crnoj Gori”
koji implementira Savjet Evrope, a finansira
Savezna Republika Njemačka

Mart, 2026. godine

*English edition:
Research on peer violence, cyberbullying and
violence in schools in Montenegro
Executive Summary*

*Stavovi iskazani u ovom izvještaju su
odgovornost autora i ne odražavaju nužno
službenu politiku Savjeta Evrope.*

*Istraživanje je sproveda i izvještaj napisala
DeFacto Consultancy, crnogorska istraživačka
agencija.*

Dozvoljena je reprodukcija izvoda (do 500 riječi), osim za komercijalne svrhe, pod uslovom da je očuvan integritet teksta, da se odlomak ne koristi izvan konteksta, da ne daje nepotpune informacije, niti na neki drugi način dovodi čitaoca na pogrešne zaključke o njegovoj prirodi, obimu ili sadržaju teksta. Izvorni tekst mora uvijek biti naveden na sljedeći način „Savjet Evrope, 2026”. Svi ostali zahtjevi u vezi sa reprodukcijom ili prevodom cjelokupnog dokumenta ili njegovog dijela moraju se uputiti Odjeljenju za publikacije i vizuelni identitet, Savjet Evrope (F-67075 Strasbourg Cedex) ili na publishing@coe.int.

Svu ostalu prepisku koja se odnosi na ovu publikaciju treba uputiti na adresu Odjeljenja za obrazovanje, Savjet Evrope:

Council of Europe Education Department,
Avenue de l'Europe, F/67075 Strasbourg
Cedex, France education@coe.int

www.coe.int

Dizajn: Petar Strugar

Ovu publikaciju nije lektorisala Redaktorska jedinica DPIV-a radi ispravljanja tipografskih i gramatičkih grešaka.

© Council of Europe, March 2026

Sadržaj

Uvod	4
2. Metodološki okvir	6
3. Pregled istraživanja o nasilju među maloljetnicima	8
4. Nasilje u školama iz perspektive zaposlenih	10
4.1. Ključni nalazi	10
4.2. Analiza glavnih nalaza istraživanja sa zaposlenima u školama	11
5. Nasilje u školama iz perspektive roditelja	19
5.1. Ključni nalazi	19
5.2. Analiza glavnih nalaza istraživanja s roditeljima	20
6. Nasilje u školama iz perspektive učenika	28
6.1. Ključni nalazi	28
6.2. Analiza glavnih nalaza istraživanja s učenicima	28
7. Roditelj – dijete kao analitička jedinica: jaz u percepciji i njegove implikacije	41
7.1. Ključni nalazi	41
7.2. Analiza glavnih nalaza parnog (dyadic) dizajna	41
8. Sažetak nalaza kvalitativnog dijela istraživanja – fokus grupe	52
9. Sažetak nalaza kvalitativnog dijela istraživanja – intervjui	55
10. Preporuke za unapređenje prevencije i odgovora na vršnjačko nasilje, nasilje na internetu i nasilje u školama	58
10.1. Preporuke na osnovu kvantitativnog dijela istraživanja	58
10.2. Preporuke na osnovu kvalitativnog istraživanja i razgovora s ekspertima	60

Uvod

Istraživanje o vršnjačkom nasilju, nasilju na internetu i nasilju u školama u Crnoj Gori sprovedeno je u okviru projekta „Prevenција nasilja u školama u Crnoj Gori“, koji implementira Savjet Evrope, u partnerstvu sa Ministarstvom prosvjete, nauke i inovacija, uz finansijsku podršku Njemačke. Projekat ima za cilj unapređenje sistema za prevenciju i zaštitu djece od vršnjačkog, online i drugih oblika nasilja u školama u Crnoj Gori.

Nasilje u školama predstavlja jedan od najsloženijih društvenih izazova savremenog obrazovanja jer se ne odnosi samo na pojedinačne incidente, već odražava šire društvene odnose, vrijednosti i obrasce komunikacije koji oblikuju svakodnevni život djece i mladih. Ono se manifestuje u različitim oblicima - od verbalnog, socijalnog i digitalnog nasilja, do fizičkog i seksualnog uznemiravanja, i ne pogađa samo učenike, već i nastavnike, roditelje, cjelokupnu školsku zajednicu i društvo u cjelini. Istovremeno, nasilje u školama ne može se posmatrati izolovano, već kao dio šireg sistema u kojem se prepliću porodični odnosi, digitalno okruženje, institucionalne prakse i društvene norme.

Polazeći od potrebe da se ovaj kompleksni fenomen sagleda u cjelini, ovo istraživanje ima za cilj da pruži sveobuhvatan i empirijski utemeljen uvid u rasprostranjenost, oblike i dinamiku nasilja u školama u Crnoj Gori, kao i u načine na koje različiti akteri – učenici, roditelji i zaposleni u školama – percipiraju, doživljavaju i tumače nasilje. Poseban fokus stavljen je na razlike u percepciji između ovih grupa, ali i na jaz koji se često javlja između iskustava djece i procjena njihovih roditelja, što može predstavljati ključnu prepreku pravovremenom prepoznavanju i adekvatnom reagovanju.

Istraživanje polazi od pretpostavke da nasilje u školama nije isključivo rezultat individualnog ponašanja, već proizvod međusobnog djelovanja individualnih, porodičnih, školskih i društvenih faktora. U tom smislu, analiza ne teži samo mapiranju pojavnih oblika nasilja, već i razumijevanju konteksta u kojem ono nastaje, održava se ili ostaje nevidljivo. Posebna pažnja posvećena je digitalnom okruženju, koje sve snažnije oblikuje svakodnevnicu djece i mladih i otvara nove oblike rizika, ali i nove mogućnosti za prevenciju i podršku.

Istraživanje vršnjačkog nasilja u Crnoj Gori metodološki se oslanja na istraživanje „Nasilje u školama i dobrobit učenika u Srbiji“, koje je, takođe, realizovano u okviru projekta koji realizuje Savjet Evrope, uz finansijsku podršku Njemačke.

Važno je istaći i da je istraživanje u Crnoj Gori dobilo veliku podršku Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija, koje je dalo značajan doprinos u animiranju učesnika istraživanja te organizaciji posjeta školama za potrebe anketiranja učenika i zaposlenih u školama.

Izveštaj se zasniva na analizi podataka prikupljenih kombinacijom kvantitativnih i kvalitativnih istraživačkih metoda, što omogućava sagledavanje fenomena nasilja iz više perspektiva i na različitim nivoima. Kvantitativni dio pruža uvid u rasprostranjenost nasilja, obrasce ponašanja i stavove velikog broja učesnika, dok kvalitativni nalazi doprinose dubljem razumijevanju značenja, iskustava i interpretacija aktera uključenih u vaspitno-obrazovni proces. Posebna vrijednost istraživanja ogleda se u paralelnoj analizi perspektiva učenika, roditelja i zaposlenih u školama, čime se omogućava identifikovanje podudarnosti, ali i značajnih razlika u njihovim percepcijama. Analiza odnosa roditelj – dijete predstavlja važnu metodološku novinu, budući da je zasnovana na uparivanju odgovora djece i njihovih roditelja, što omogućava direktno poređenje njihovih stavova i iskustava.

Struktura izvještaja prati ovu analitičku logiku. Nakon metodološkog okvira, predstavljeni su nalazi iz perspektive zapošljenih u školama, zatim roditelja i učenika, uz detaljnu analizu ključnih dimenzija nasilja, uključujući digitalno okruženje, odnose u školi i mehanizme reagovanja. Poseban segment posvećen je analizi odnosa roditelj - dijete, koja ukazuje na postojanje perceptivnog jaza i njegove implikacije za prevenciju nasilja. Završni dio izvještaja donosi integrisane preporuke usmjerene ka unapređenju politika, praksi i međusektorske saradnje u oblasti prevencije i odgovora na nasilje u školama.

Cilj ovog izvještaja je da, uz opis stanja, ponudi analitičku osnovu za djelovanje - za razvoj sistemskih, održivih i koordinisanih mjera koje će doprinijeti stvaranju sigurnijeg, inkluzivnijeg i podsticajnijeg školskog okruženja za svu djecu u Crnoj Gori.

2. Metodološki okvir

Metodološki okvir za potrebe ovog istraživanja postavljen je kroz istraživanje koje je realizovano u Srbiji.¹ U cilju obezbjeđivanja uporedivosti podataka, osnovne metodološke postavke, prije svega analiza četiri ciljne grupe (mlađe i starije djece, roditelja i zapošljenih u školama), ostale su iste, kao i istraživačke teme obuhvaćene studijom. Istraživanje koje je realizovano u Crnoj Gori nastojalo je da napravi i korak dalje, prikupivši podatke i kvalitativnim metodama (kroz fokus grupe i intervju).

Istraživanje o vršnjačkom nasilju, nasilju na internetu i nasilju u školama u Crnoj Gori zasnovano je na kombinaciji kvantitativnih i kvalitativnih metoda prikupljanja podataka, s ciljem da se obezbijedi sveobuhvatan, pouzdan i višedimenzionalan uvid u rasprostranjenost, oblike i obrasce nasilja, kao i u iskustva, percepcije i potrebe različitih aktera uključenih u obrazovni sistem. Ovakav mješoviti metodološki pristup omogućava istovremeno kvantifikovanje pojava na nacionalnom nivou i dublje razumijevanje konteksta, uzroka i posljedica nasilja u školskom okruženju.

Kvantitativna komponenta istraživanja sprovedena je putem terenskog prikupljanja podataka metodom CAPI (Computer-Assisted Personal Interviewing), uz direktne posjete školama širom Crne Gore. Istraživanjem je obuhvaćeno ukupno 120 osnovnih i 49 srednjih škola, čime je obezbijedena reprezentativnost po teritorijalnom, demografskom i institucionalnom principu. U osnovnim školama anketirani su učenici šestog i osmog razreda, dok su u srednjim školama obuhvaćeni učenici prvog i trećeg razreda, što omogućava sagledavanje iskustava djece u različitim razvojnim fazama i obrazovnim tranzicijama. Dizajn uzorka omogućava pouzdane procjene na nacionalnom nivou, uz nivo pouzdanosti od 95% i marginu greške od $\pm 1,55\%$ za pojave mjerene prevalencom od 50%.

Tabela 1: Pregled ispitanika u kvantitativnom dijelu istraživanja

Ispitanici	Planirani N	Ostvareni N	Procenat ispunjenosti
Učenici osnovnih škola (VI i VIII razred)	1200	2690	224%
Učenici srednjih škola (I i III razred)	1000	1285	129%
Roditelji	700	842	120%
Zapošljeni u školama	500	1025	205%
UKUPNO	3400	5842	

¹ Popadić et al. (2025). *Nasilje u školama i dobrobit učenika u Srbiji*. Savet Evrope.

Prikupljanje podataka je trajalo od 3. septembra 2025. godine do 18. novembra 2025. godine. Prve ankete s učenicima realizovane su 19. septembra 2025. godine. Svi ispitanici u istraživanju koji su maloljetni imali su saglasnost za učešće od strane roditelja/staratelja. Upitnici za učenike bili su dostupni na crnogorskom i albanskom jeziku, čime je osigurana jezička inkluzivnost i jednak pristup istraživanju za sve ciljne grupe. Pored učenika, istraživanjem su obuhvaćeni i zapošljeni u školama, kao i roditelji djece obuhvaćene uzorkom. Ove dvije grupe popunjavale su upitnike putem CAWI metode (Computer-Assisted Web Interviewing), što je omogućilo fleksibilnost, veću dostupnost i dodatnu anonimnost prilikom davanja odgovora.

Terensko prikupljanje podataka realizovalo je ukupno 41 anketar/ka iz različitih dijelova Crne Gore, posebno obučeni za rad na ovom istraživanju. Značajan broj anketara dolazio je iz školskog sistema – nastavnici, pedagozi i psiholozi, što je doprinijelo boljem razumijevanju školskog konteksta i uspostavljanju povjerenja s učesnicima istraživanja. Svi anketari su prethodno prošli obuku o metodologiji istraživanja, etičkim principima, radu s djecom i osjetljivim temama, kao i procedurama zaštite podataka.

Prikupljanje podataka realizovano je kroz jasno definisane faze. U prvoj fazi uspostavljen je direktan kontakt sa školama, prikupljeni su kontakti direktora i kontakt osoba iz škola te su dogovoreni termini posjeta i logistički uslovi za sprovođenje anketiranja. U drugoj fazi sprovedeno je samo anketiranje: učenici su popunjavali upitnike samostalno, na računarima, tabletima, u zavisnosti od tehničkih mogućnosti škole, uz prisustvo anketara koji su pružali tehničku i organizacionu podršku. Nastavnom osoblju su distribuirani linkovi i QR kodovi za online popunjavanje upitnika, dok su roditelji, uz prethodnu saglasnost, dobijali link ili QR kod za dobrovoljno učešće, uz mogućnost da upitnik ispune i uz asistenciju anketara.

U trećoj fazi sprovedena je kontinuirana kontrola kvaliteta prikupljenih podataka. Koordinator istraživanja redovno su pratili terenski rad, komunicirali s anketarima i pružali podršku u rješavanju tehničkih i organizacionih izazova, čime je osigurana dosljedna primjena metodologije i visok kvalitet podataka.

Kvalitativna komponenta istraživanja dodatno je produbila razumijevanje kvantitativnih nalaza i omogućila sagledavanje iskustava i perspektiva ključnih aktera. U okviru ovog segmenta realizovano je ukupno četiri fokus grupe s učenicima osnovnih škola i pet fokus grupa s učenicima srednjih škola, tri fokus grupe s roditeljima, kao i dvije fokus grupe sa zapošljenima u školama (nastavnici i pedagozi). Umjesto jedne fokus grupe s djecom sa invaliditetom, realizovani su intervjui sa učenicima koji imaju neku vrstu invaliditeta, tako da je i njihova perspektiva uključena u ovo istraživanje. Pored toga, sprovedeno je deset dubinskih intervjua sa predstavnicima relevantnih institucija, kao i pet intervjua sa predstavnicima civilnog sektora i stručnjacima koji se bave pitanjima zaštite djece, obrazovanja i prevencije nasilja. Ovakav pristup omogućio je identifikaciju nijansiranih obrazaca ponašanja, međusobnih odnosa i mehanizama reagovanja, ali i dublje razumijevanje institucionalnih kapaciteta, prepreka i potencijala za unapređenje postojećih politika i praksi.

Sveobuhvatni dizajn istraživanja, koji integriše različite metode, izvore podataka i perspektive aktera, omogućava triangulaciju nalaza i jača validnost i pouzdanost dobijenih rezultata. Kombinovanje kvantitativnih pokazatelja s kvalitativnim uvidima doprinosi boljem razumijevanju kompleksnosti vršnjačkog nasilja i nasilja u školama te omogućava formulisanje preporuka zasnovanih na dokazima, prilagođenih stvarnim potrebama djece, porodica, škola i donosilaca odluka.

3. Pregled istraživanja o nasilju među maloljetnicima

Vršnjačko nasilje jedan je od najozbiljnijih problema s kojima se savremeni obrazovni sistemi suočavaju jer ostavlja dugotrajne posljedice po dobrobit učenika i njihove obrazovne ishode.

Rezultati prvog Nacionalnog istraživanja o vršnjačkom nasilju i dobrobiti učenika u Srbiji (2025),² koje je obuhvatilo više od 5.200 učenika, roditelja i zapošljenih iz 77 škola, pokazali su da je čak šest od deset učenika doživjelo barem jedan oblik nasilja u školi, pri čemu je verbalno nasilje najzastupljenije, dok 27% učenika koji su ga iskusili o tome nije obavijestilo ni roditelje ni školu, što ukazuje na nizak nivo povjerenja i potrebu za jačanjem komunikacije i preventivnih mehanizama; istraživanje je posebno značajno jer pruža sveobuhvatnu, empirijski utemeljenu sliku o uzrocima, dinamici i posljedicama vršnjačkog nasilja u regionalnom kontekstu koji je društveno i obrazovno uporediv s Crnom Gorom, te predstavlja važnu referentnu tačku i osnov na kome je dobrim dijelom bazirana i metodologija istraživanja u Crnoj Gori.

Druga relevantna međunarodna istraživanja, poput PISA 2022, pokazuju da oko 20% učenika u OECD zemljama doživljava neki oblik nasilja više puta mjesečno, dok je fizičko nasilje prisutno kod oko 4% učenika. Škole s većom učestalošću nasilja bilježe znatno slabije obrazovne rezultate, čak i kad se kontrolišu socio-ekonomski faktori. Iako podaci iz 2022. ukazuju na blago smanjenje nasilja u odnosu na 2018. godinu, razmjere problema i dalje ostaju velike.

Iskustvo nasilja varira u zavisnosti od pola i uzrasta. Dječaci češće učestvuju u fizičkom nasilju, dok su djevojčice češće žrtve relacionih oblika, poput širenja glasina. Uzrasni obrasci pokazuju da je nasilje najizraženije u ranoj adolescenciji, posebno oko 13. godine, dok se u starijem uzrastu uglavnom smanjuje. Rodne razlike u viktimizaciji nijesu jednoznačne i razlikuju se među zemljama.

Poboljšanja su uočena u domenu školske klime i osjećaja pripadnosti – faktorima koji su snažno povezani s nižim nivoima nasilja i socijalne isključenosti. U pojedinim zemljama, uključujući Crnu Goru, zabilježen je natprosječan osjećaj pripadnosti školi, što je povezano s većom socijalnom integracijom učenika i nižim percepcijama nesigurnosti.

Uporedo s nasiljem u školskom okruženju, raste i značaj sajber nasilja. Otprilike jedan od šest adolescenata prijavljuje iskustvo sajber nasilja, pri čemu su djevojčice i djeca iz socio-ekonomski ranjivijih porodica češće žrtve. Iako veći dio nasilja i dalje ima oblik neposrednih interakcija, sajber nasilje pokazuje rastuće trendove, kako u viktimizaciji tako i u aktivnom učešću učenika, s posebno negativnim posljedicama po mentalno zdravlje djece.

² Popadić et al. (2025). *Nasilje u školama i dobrobit učenika u Srbiji*. Savet Evrope.

Nalazi ukazuju da kvantitativni podaci nijesu dovoljni za potpuno razumijevanje ovog fenomena, te da je neophodno uključiti perspektive roditelja i zapošljenih u školama. Istraživanja pokazuju da roditelji najčešće reaguju razgovorom s djetetom, dok je kontakt sa školom rjeđi, posebno kada roditelji percipiraju školu kao sigurnu. Istovremeno, roditeljska uključenost u školski život u mnogim zemljama opada, iako postoje dokazi da programi koji aktivno uključuju roditelje mogu smanjiti nasilje, naročito u ranijim uzrastima.

Perspektiva zapošljenih u školama ostaje nedovoljno istražena, uprkos njihovoj ključnoj ulozi u prevenciji i intervenciji. Nastavnici nasilje povezuju s lošom školskom klimom, nedostatkom jasnih normi i slabom podrškom porodice i zajednice, a izloženost nasilju negativno utiče na njihov profesionalni učinak i zadovoljstvo poslom. Ovi nalazi ukazuju da vršnjačko nasilje ima šire sistemske posljedice koje pogađaju i učenike i obrazovni kadar.

U tom kontekstu, istraživanja koja obuhvataju sve ključne aktere, poput onih koje sprovodi Savjet Evrope, predstavljaju važnu osnovu za kreiranje politika zasnovanih na dokazima. Takvi podaci omogućavaju dublje razumijevanje dinamike nasilja i razvoj efikasnijih, kontekstualno prilagođenih strategija prevencije i odgovora u obrazovnom sistemu.

4. Nasilje u školama iz perspektive zapošljenih

4.1. Ključni nalazi

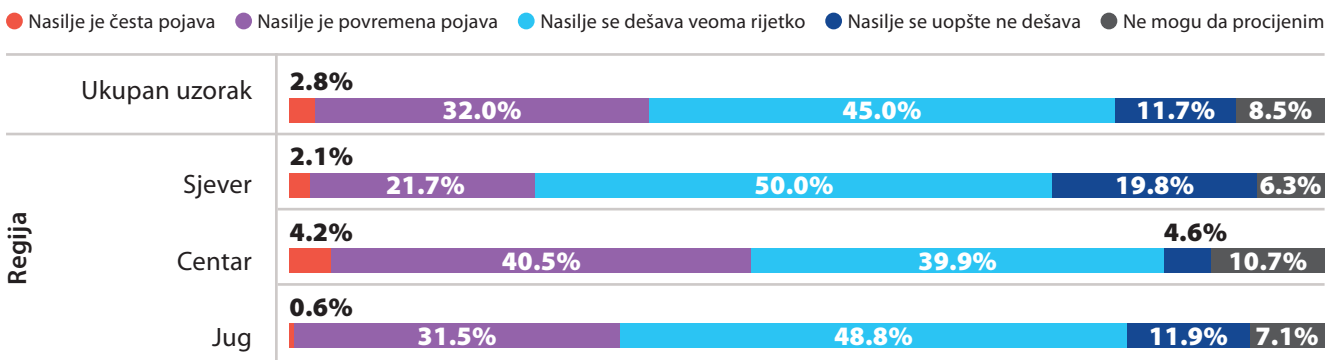
- ▶ Većina zapošljenih u školama (79,8%) smatra da nasilje u određenoj mjeri postoji, ali ga najveći dio njih procjenjuje kao veoma rijetko ili povremeno, dok samo oko 3% nasilje vidi kao čestu pojavu.
- ▶ Percepcija nasilja snažno je povezana sa školskom klimom: što je nasilje rjeđe, atmosfera se procjenjuje povoljnije.
- ▶ Gotovo polovina zapošljenih (44,7%) smatra da je nasilja u školama danas više nego prije pet godina.
- ▶ Verbalno i socijalno nasilje zapošljeni prepoznaju kao najrasprostranjeniji oblik, pri čemu oko 90% njih navodi da su ismijavanje, vrijeđanje i pogrdna imena prisutni u školama.
- ▶ Zapošljeni smatraju da je fizičko nasilje prisutno u školama, a kao najprepoznatljiviji oblik navode tuče među učenicima koje se javljaju u najvećem broju škola (83,4%).
- ▶ Zapošljeni prepoznaju digitalno nasilje kao realan i rastući problem. Više od 70% smatra da ono postoji, a čak dvije trećine procjenjuje da je danas veće nego prije pet godina.
- ▶ Najčešće prepoznati oblici digitalnog nasilja su nedozvoljeno fotografisanje i snimanje učenika, isključivanje iz online grupa i slanje uvredljivih ili prijetećih poruka.
- ▶ Zapošljeni izražavaju ozbiljnu zabrinutost zbog uticaja digitalnih uređaja na učenike. Većina vjeruje da tehnologija negativno utiče na fizičko i mentalno zdravlje, ponašanje i svakodnevno funkcionisanje djece.
- ▶ Zapošljeni nasilje među učenicima prvenstveno povezuju sa spoljnim i društvenim faktorima, poput društvenih mreža, medija, vršnjaka i porodičnih odnosa, koje gotovo svi ispitanici prepoznaju kao najuticajnije pokretače nasilja.
- ▶ Žrtve nasilja najčešće se prepoznaju kao tiha, povučena i „nepopularna“ djeca, a gotovo polovina zapošljenih smatra da su djeca nižeg socio-ekonomskog statusa posebno ranjiva.
- ▶ Dječaci se nešto češće vide kao skloniji nasilju, ali gotovo polovina zapošljenih smatra da oba pola podjednako mogu ispoljavati agresivno ponašanje.
- ▶ Većina zapošljenih (80,4%) navodi da ne zna za slučajeve u kojima su učenici prijavili da trpe nasilje od strane nastavnika, a 14,3% kaže da zna za takve slučajeve.
- ▶ Zapošljeni u velikoj mjeri procjenjuju svoje kompetencije kao visoke, pa oko 80% smatra da zna kako da prepozna, reaguje ili pruži podršku učeniku u situaciji nasilja.
- ▶ Uprkos visokoj samoprocjeni kompetencija, više od polovine zapošljenih smatra da im je potrebna dodatna obuka iz oblasti prevencije i intervencije na nasilje.
- ▶ Zapošljeni pod najefikasnijim mjerama za suzbijanje nasilja smatraju uključivanje socijalnih službi, bolju saradnju škole i roditelja i ograničavanje upotrebe mobilnih telefona, dok takođe naglašavaju važnost dosljednog kažnjavanja i većeg učešća institucija.

4.2. Analiza glavnih nalaza istraživanja sa zapošljenima u školama

Istraživanje sprovedeno među zapošljenima u osnovnim i srednjim školama u Crnoj Gori pruža izuzetno važan uvid u stanje nasilja u školskom okruženju iz perspektive onih koji su svakodnevno prisutni u obrazovnom procesu. Uzorak od 1.025 ispitanika, koji obuhvata nastavnike, stručne saradnike, rukovodioce i administrativno osoblje iz gotovo svih opština, omogućava pouzdane zaključke o dominantnim obrascima nasilja, percepciji bezbjednosti, profesionalnim izazovima i institucionalnim kapacitetima škola za odgovor na nasilje.

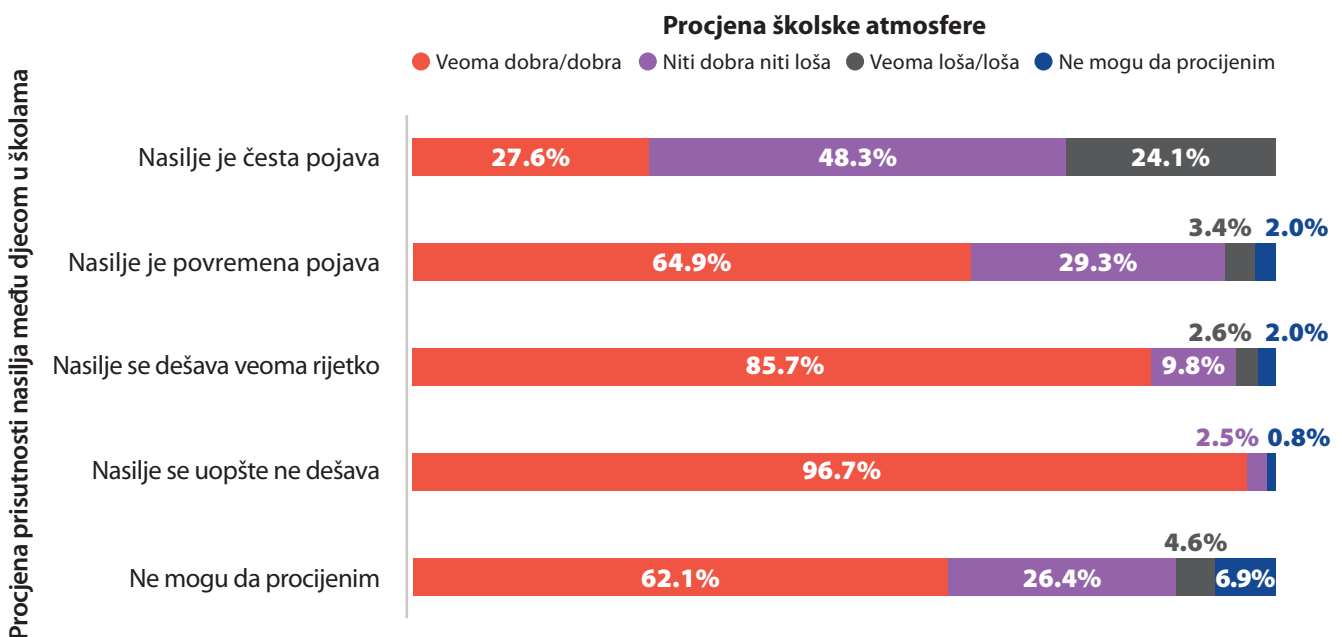
Većina zapošljenih u školama prepoznaje da nasilje među učenicima postoji, ali ga uglavnom procjenjuje kao rijetku ili povremenu pojavu. Samo mali procenat nasilje vidi kao čestu karakteristiku školskog života, što ukazuje da se ozbiljni i kontinuirani oblici nasilja ne doživljavaju kao dominantni.

Grafik 1: Šta biste rekli, koliko ima nasilja među djecom u školi u kojoj radite?

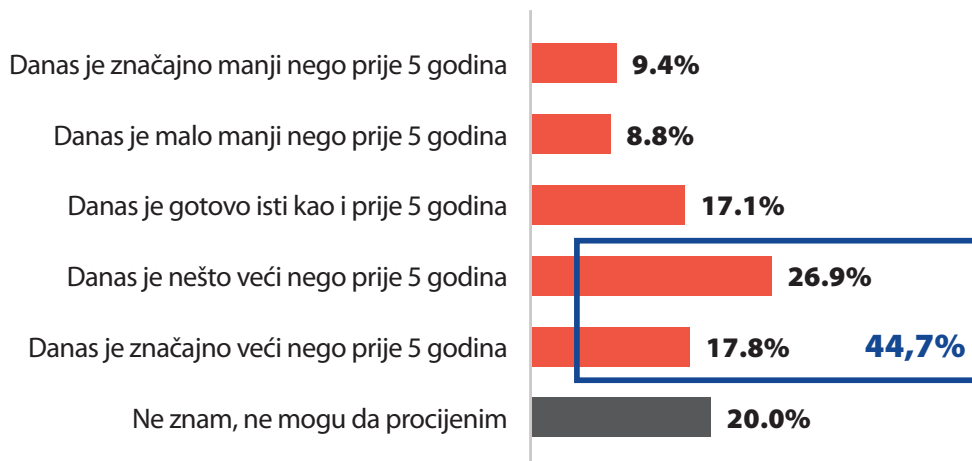
Uprkos tome što značajan broj zapošljenih prepoznaje određeni nivo nasilja u školama, opšta atmosfera se i dalje dominantno doživljava kao pozitivna. Dodatna analiza podataka ukazuje na postojanje povezanosti između percepcije nasilja među učenicima i procjene opšte atmosfere u školi. Kako nasilje postaje rjeđa pojava, procjene atmosfere postaju sve povoljnije. Zapošljeni koji smatraju da je nasilje česta pojava znatno češće procjenjuju atmosferu u školi kao lošu (24,1%), u odnosu na one koji nasilje vide kao rjeđu pojavu.

Grafik 2: Povezanost percepcije nasilja i procjene školske atmosfere

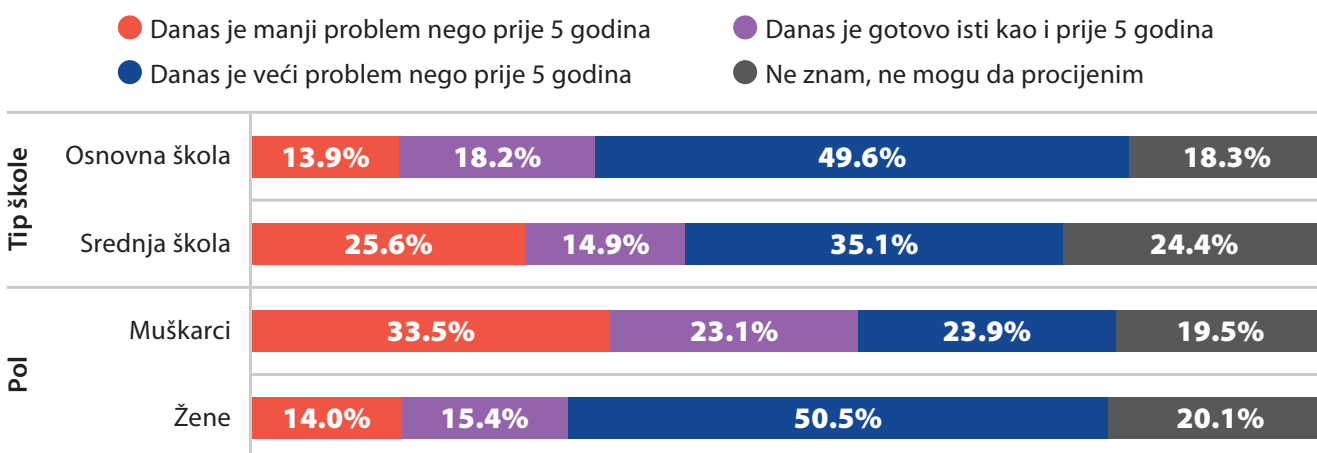

Ipak, gotovo polovina zapošljenih smatra da je nasilje danas izraženije nego prije pet godina, što ukazuje na snažan subjektivni osjećaj pogoršanja situacije. Taj je nalaz posebno izražen među zapošljenima u osnovnim školama i među ženama, što može odražavati veću osjetljivost na rane oblike agresije među djecom, ali i povećanu svijest o problemu.

Grafik 3: Šta biste rekli, da li je problem nasilja u školama danas manji, veći ili identičan nego prije 5 godina?

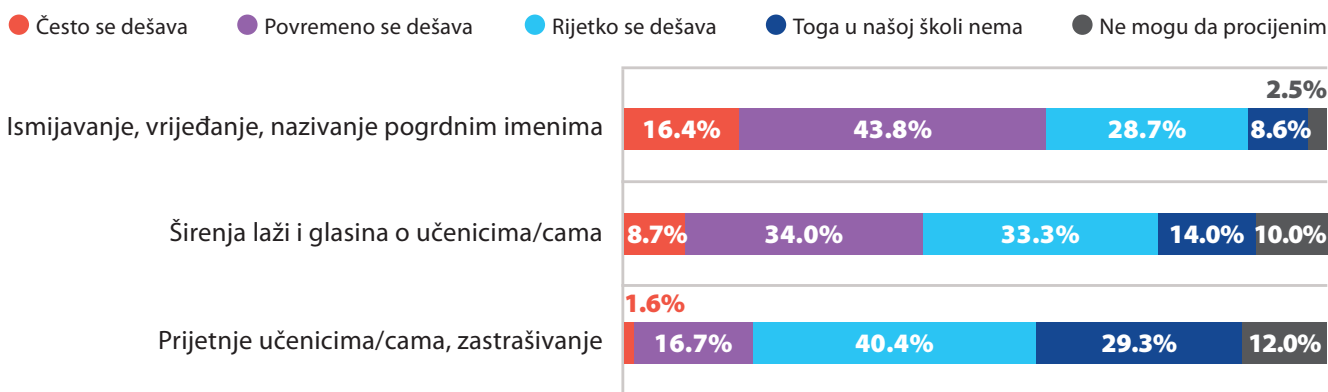

Grafik 4: Šta biste rekli, da li je problem nasilja u školama danas manji, veći ili identičan nego prije 5 godina? Prema tipu škole i polu zapošljenih

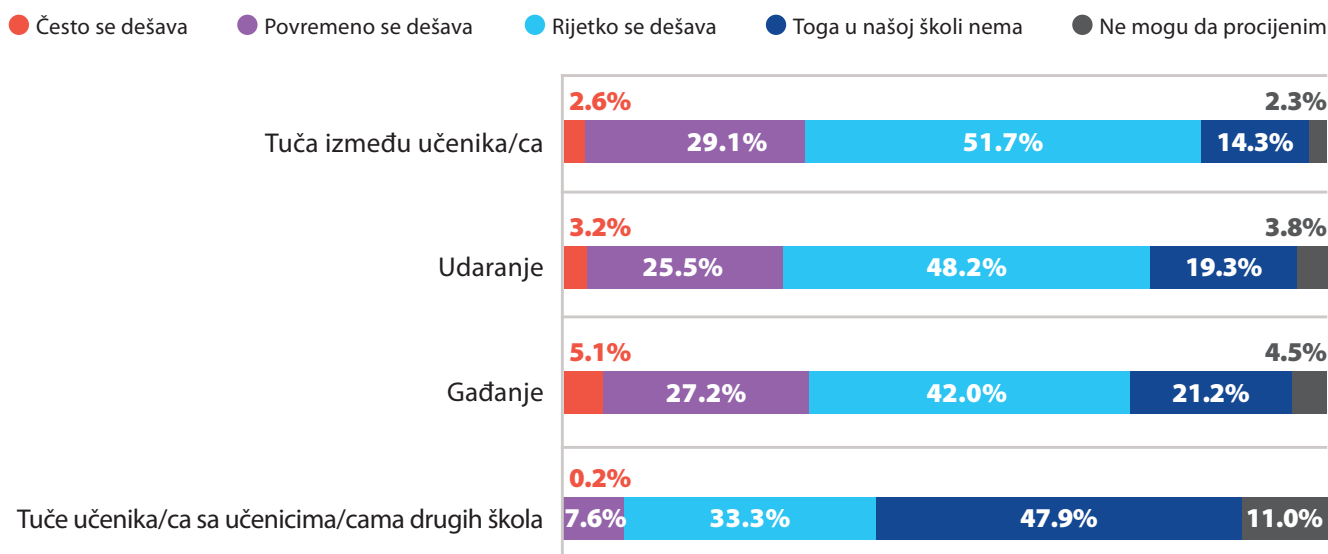
Kada je riječ o konkretnim oblicima nasilja, zapošljeni u školama najčešće prepoznaju verbalno i socijalno nasilje kao dominantne i najrasprostranjenije forme. Ismijavanje, vrijeđanje, pogrдна imena i širenje glasina prisutni su u većini škola, često kao povremena, ali ponavljajuća pojava. Ti se oblici nasilja često ne doživljavaju kao „teški incidenti“, već kao dio svakodnevnih vršnjačkih interakcija, što povećava rizik njihove normalizacije i kasnog prepoznavanja. Upravo zbog svoje suptilnosti i trajanja, verbalno i socijalno nasilje može imati dugoročne posljedice po emocionalnu sigurnost i mentalno zdravlje djece.

Grafik 5: Koliko često su navedeni oblici nasilnog ponašanja prisutni u školi u kojoj radite, po Vašoj procjeni?
Ukupan uzorak (N=1025)

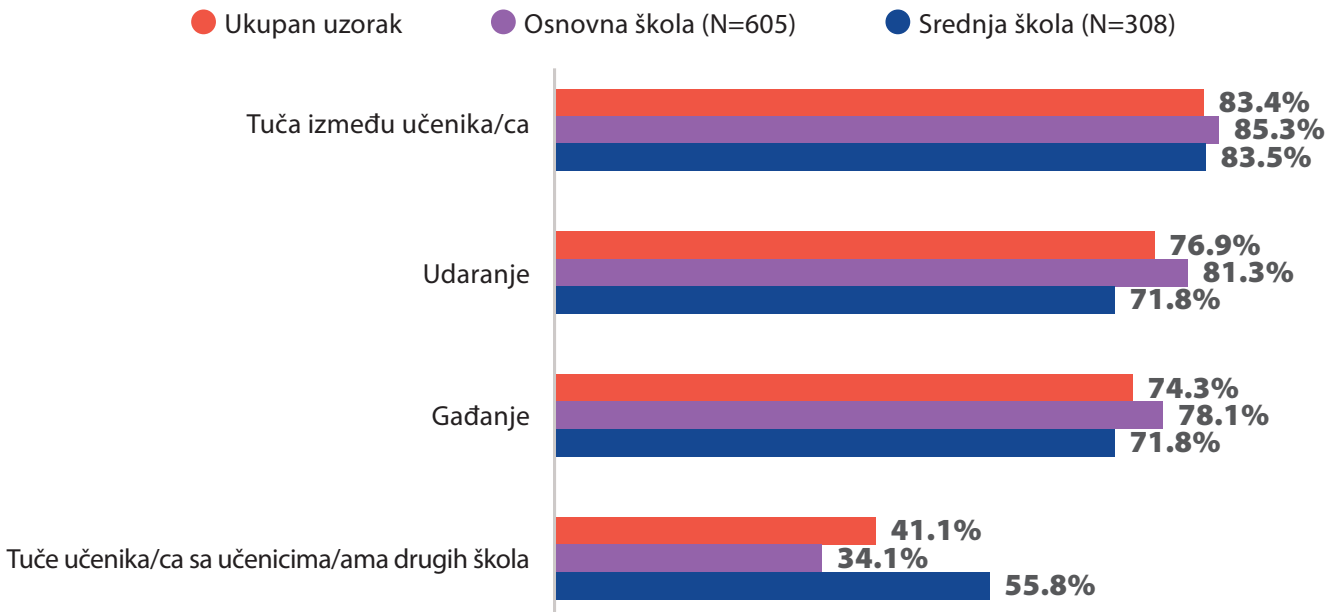
Fizičko nasilje zapošljeni takođe prepoznaju kao prisutno, ali uglavnom u blažim i rjeđim oblicima. Tuče među učenicima predstavljaju najčešći oblik fizičkog nasilja i prisutne su u velikom broju škola.

Grafik 6: Koliko često su navedeni oblici nasilnog ponašanja prisutni u školi u kojoj radite, po Vašoj procjeni?
Ukupan uzorak (N=1025)

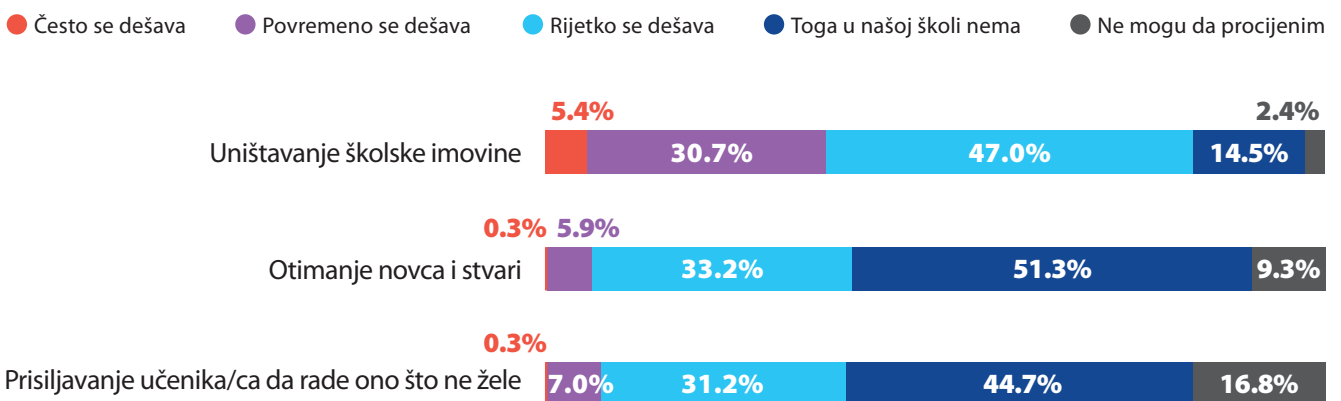
U osnovnim školama češći su direktni i impulsivni oblici fizičkih sukoba, poput udaranja ili guranja, dok se u srednjim školama češće prepoznaju sukobi koji uključuju učenike iz različitih škola. Takvi obrasci ukazuju na razvojne razlike između djece i adolescenata, gdje stariji učenici češće ulaze u grupne ili identitetski obojene konflikte, često izvan neposrednog školskog prostora.

Grafik 7: Fizički oblici nasilja koji su prisutni u školi rijetko, povremeno ili često

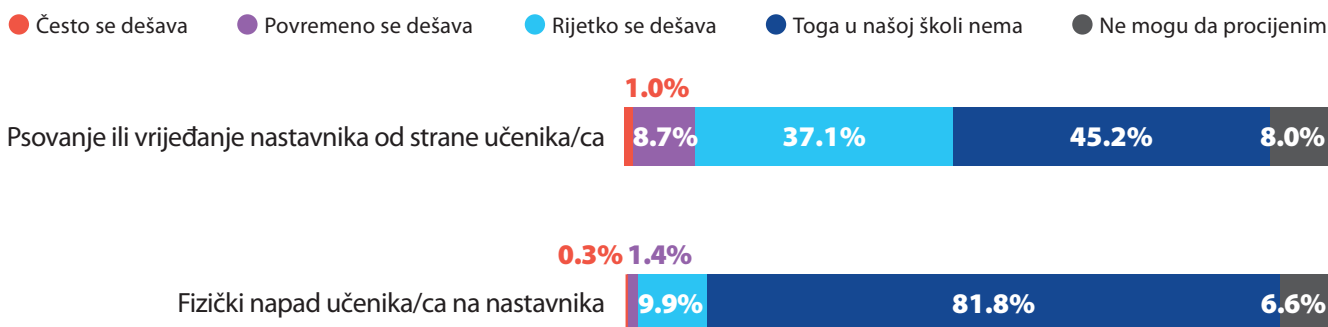
Imovinsko i prisilno nasilje (prisiljavanje vršnjaka da rade nešto protiv svoje volje), poput uništavanja školske imovine, otimanja ličnih stvari ili prisiljavanja vršnjaka, prisutno je u školama, ali se procjenjuje kao rjeđe u odnosu na verbalne i fizičke oblike. Uništavanje školskog inventara izdvaja se kao najčešći problem u ovoj kategoriji i podjednako je rasprostranjeno u osnovnim i srednjim školama, što ukazuje na vandalizam kao širi problem školske discipline i odnosa prema zajedničkoj imovini. Ostali oblici prisilnog ponašanja javljaju se uglavnom sporadično, ali i dalje predstavljaju rizik za osjećaj sigurnosti učenika.

Grafik 8: Koliko često su navedeni oblici nasilnog ponašanja prisutni u školi u kojoj radite, po Vašoj procjeni? Ukupan uzorak (N=1025)

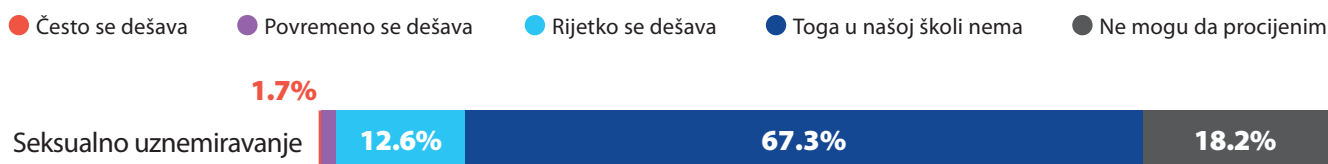
Nasilje usmjereno prema nastavnicima zapošljeni u najvećem broju slučajeva doživljavaju kao rijetko i uglavnom verbalno. Psovanje i vrijeđanje od strane učenika nešto češće se prepoznaje u srednjim školama, dok su fizički napadi izuzetno rijetki, ali ipak prisutni u manjem broju slučajeva. Iako se radi o relativno niskim procentima, ovakvi incidenti imaju snažan simbolički i profesionalni značaj, jer direktno narušavaju autoritet nastavnika i povećavaju osjećaj nesigurnosti i profesionalnog opterećenja zapošljenih.

Grafik 9: Koliko često su navedeni oblici nasilnog ponašanja prisutni u školi u kojoj radite, po Vašoj procjeni?

Prema percepciji zapošljenih, seksualno uznemiravanje predstavlja najrjeđe prepoznat oblik nasilja u školama. Većina ispitanika navodi da se takvi slučajevi uopšte ne dešavaju u njihovim ustanovama, dok manji dio prepoznaje rijetke ili povremene incidente, nešto češće u srednjim školama. Ipak, zapošljeni ističu da se radi o izrazito osjetljivoj oblasti, u kojoj je neprijavlivanje česta pojava zbog straha, srama ili nepovjerenja, što znači da stvarni obim problema može biti veći od onoga što je vidljivo zapošljenima.

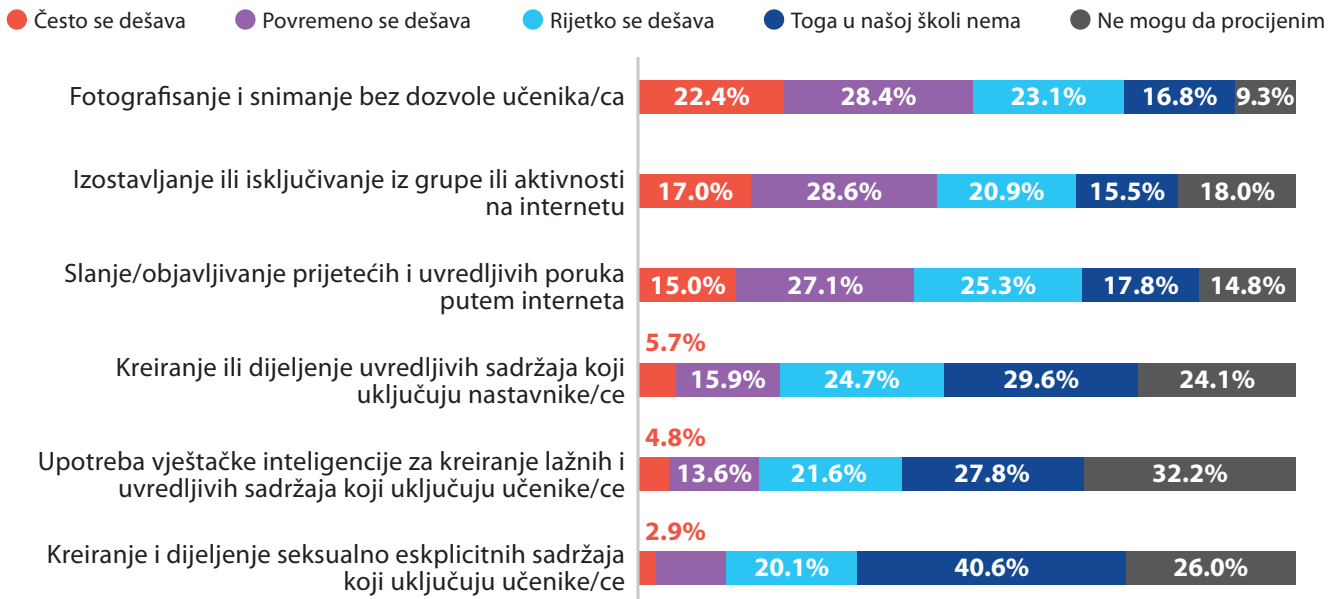
Grafik 10: Koliko često su navedeni oblici nasilnog ponašanja prisutni u školi u kojoj radite, po Vašoj procjeni?

Subjektivni osjećaj bezbjednosti učenika dodatno oslikava složenost problema. Iako gotovo polovina zapošljenih nikada nije imala utisak da se neko dijete plaši da dođe u školu zbog vršnjaka, značajan dio zapošljenih navodi da su takve situacije ipak povremeno primjećivali. Ovo ukazuje da strah od škole nije masovna pojava, ali postoji stabilna grupa učenika čije iskustvo školskog okruženja uključuje nesigurnost, što zahtijeva ciljane preventivne i podržavajuće mjere.

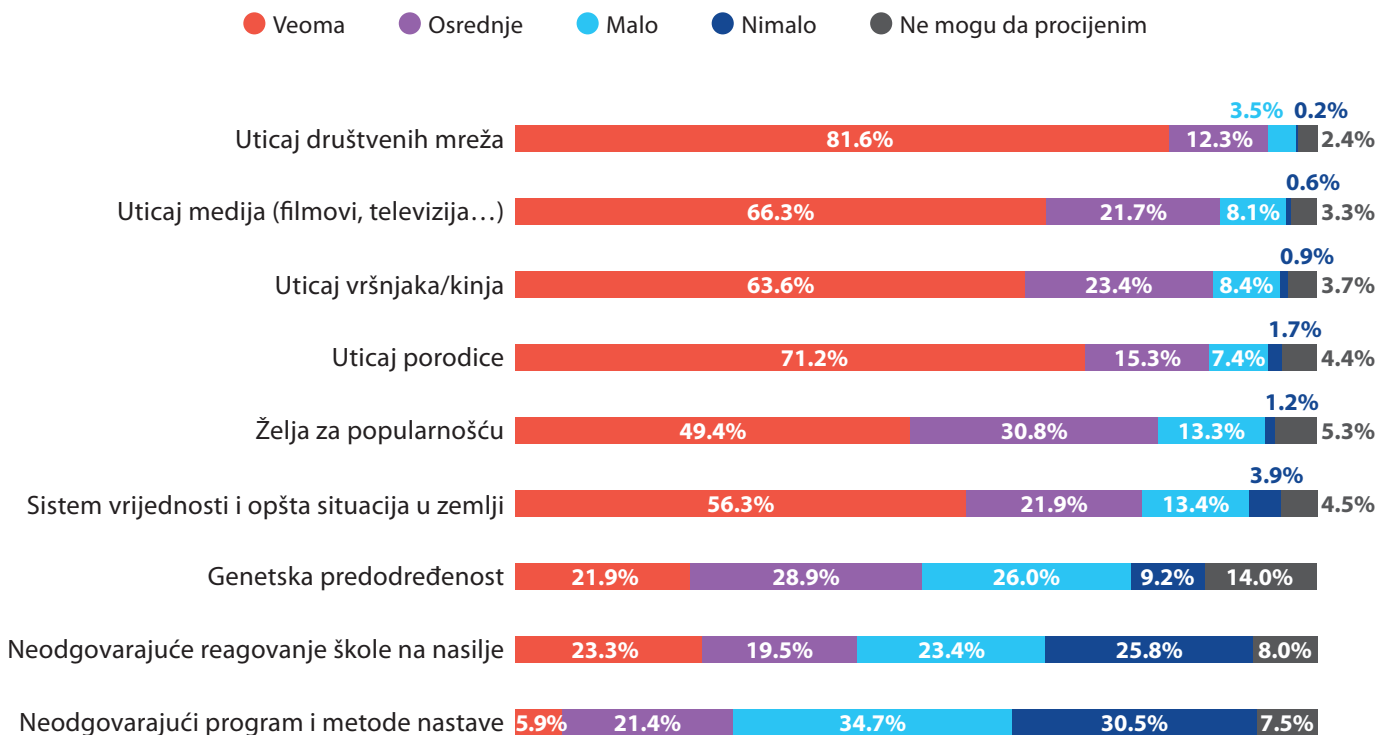
Digitalno nasilje zauzima posebno mjesto u percepciji zapošljenih i doživljava se kao rastući i sve ozbiljniji izazov za škole. Više od dvije trećine zapošljenih smatra da je digitalno nasilje danas izraženije nego prije pet godina, a većina ga vidi kao problem koji je podjednako ozbiljan kao i nasilje u realnosti. Najčešće prepoznati oblici digitalnog nasilja uključuju nedozvoljeno fotografisanje i snimanje učenika, isključivanje iz online grupa i slanje uvredljivih poruka.

Grafik 11: Prema Vašem mišljenju u kojoj mjeri su zastupljeni sljedeći oblici digitalnog nasilja među učenicima/ama?

Zapošljeni izražavaju snažnu zabrinutost zbog šireg uticaja digitalnih tehnologija na djecu. Većina smatra da upotreba digitalnih uređaja ima negativan uticaj na fizičko i mentalno zdravlje, ponašanje i svakodnevno funkcionisanje učenika. Iako se prepoznaju i potencijalne koristi tehnologije u učenju i komunikaciji, one se procjenjuju znatno umjerenije i rjeđe u odnosu na negativne efekte. U skladu s tim, većina nastavnika ne podstiče korišćenje mobilnih telefona tokom nastave, a škole uglavnom primjenjuju restriktivna pravila, najčešće kroz zabranu ili strogo ograničavanje upotrebe telefona.

Grafik 12 : U kojoj mjeri, po Vašem mišljenju, navedeni činioci utiču na nasilno ponašanje učenika/ca u školi?

Profil djeteta koje je podložno da trpi nasilje (prema mišljenju zapošljenih)

Zapošljeni najčešće smatraju da nasilje trpe tiha i povučena djeca, čak 57,3% navodi upravo ovu grupu kao najranjiviju. Slično tome, „nepopularna“ djeca izdvajaju se kao posebno ugrožena (58,7%), što ukazuje na to da socijalna uključenost i prihvaćenost imaju važnu ulogu u riziku od viktimizacije. Djeca nižeg socio-ekonomskog statusa takođe se percipiraju kao češće žrtve nasilja (44%), što govori da materijalne razlike utiču na njihov položaj u vršnjačkom okruženju.

Kad je riječ o školskom uspjehu i polu, zapošljeni ne prepoznaju jasne razlike. Većina smatra da djeca sa boljim i slabijim uspjehom podjednako trpe nasilje (51,2%), kao i da dječaci i djevojčice u jednakoj mjeri mogu biti žrtve (57,7%).

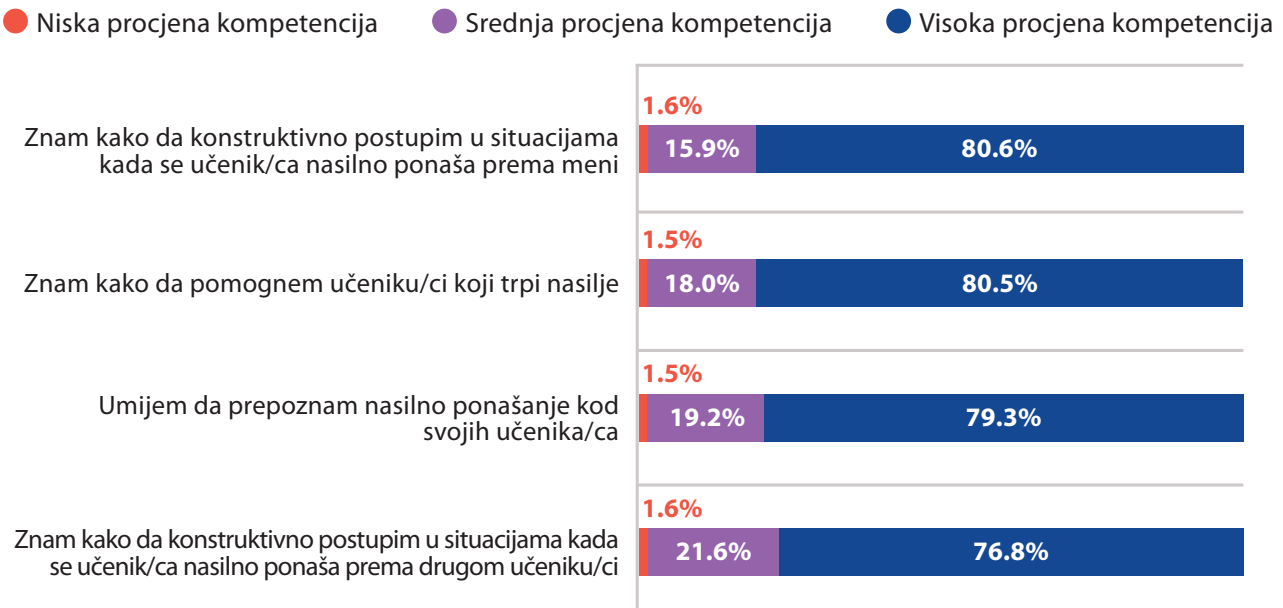
Profil djeteta koje vrši nasilje (prema mišljenju zapošljenih):

Zapošljeni nasilno ponašanje najčešće povezuju s djecom koja provociraju i izazivaju druge te teže dominaciji u vršnjačkoj grupi, pri čemu se nasilje ne doživljava kao osobina jedne jasno definisane grupe učenika. Iako dio zapošljenih češće povezuje nasilje s djecom višeg socio-ekonomskog statusa ili sa slabijim školskim uspjehom, prevladava stav da nasilno ponašanje mogu ispoljavati učenici različitog socio-ekonomskog porijekla i akademskog postignuća. Slično tome, iako se dječaci nešto češće percipiraju kao skloniji nasilju, gotovo polovina zapošljenih smatra da su dječaci i djevojčice podjednako zastupljeni među počiniocima, što ukazuje da se nasilje doživljava kao širi obrazac ponašanja, a ne kao pojava vezana za pol, uspjeh ili socio-ekonomski status učenika.

U objašnjenju uzroka nasilja, zapošljeni dominantno nasilje povezuju sa spoljnim i društvenim faktorima, poput porodičnih odnosa, uticaja vršnjaka, društvenih mreža i medija. Školski faktori rjeđe se percipiraju kao ključni uzrok, što može ukazivati na tendenciju izmještanja odgovornosti, ali i na osjećaj ograničenog institucionalnog kapaciteta škole da utiče na šire društvene procese. Nasilje se često tumači kao posljedica ponašanja ili percepcije djeteta kao „drugacijeg“, dok se diskriminatorni motivi rjeđe prepoznaju, što može ukazivati na nedovoljnu senzibilisanost za strukturne oblike nejednakosti.

Zapošljeni uglavnom procjenjuju sopstvene kompetencije za reagovanje na nasilje kao visoke, ali istovremeno više od polovine smatra da im je potrebna dodatna obuka. Povjerenje u školske aktere, poput direktora, pedagoga i razrednih starješina, relativno je visoko, dok se kao ključni izazovi ističu nedostatak institucionalne podrške, pritisci roditelja i negativna percepcija nastavnika u javnosti. Većina zapošljenih smatra da škole formalno reaguju u skladu s propisima, ali saradnju s roditeljima vide kao neujednačenu i često nedovoljnu, naročito u preventivnom smislu.

Grafik 13: Kao procjenjujete ličnu osposobljenost za rješavanje problema u vezi sa nasilnim ponašanjem učenika/ca?

U cjelini, nalazi jasno ukazuju da zapošljeni nasilje u školama doživljavaju kao složen, višedimenzionalan i promjenljiv fenomen. Iako se većina oblika nasilja percipira kao rijetka ili povremena, izražen osjećaj rasta problema, posebno u digitalnom prostoru, ukazuje na potrebu za sistemskim, dugoročnim i međusektorskim pristupom. Takav pristup mora kombinovati preventivne mjere, rad na pozitivnoj i inkluzivnoj školskoj klimi, jačanje kompetencija zapošljenih, aktivno uključivanje roditelja i jasnu institucionalnu podršku, kako bi škole stvorile bezbjedno i podsticajno okruženje za svu djecu.

5. Nasilje u školama iz perspektive roditelja

5.1. Ključni nalazi

- ▶ Dominantan roditeljski stil je autoritativni stil koji preovladava u uzorku (79,3%), uz visoku toplinu, komunikaciju i jasne granice.
- ▶ Kada dijete prekrši pravila, 78,1% roditelja reaguje razgovorom i objašnjenjem, nastojeći da dijete razumije svoje ponašanje i uči kroz komunikaciju.
- ▶ Većina roditelja navodi da redovno prisustvuje roditeljskim sastancima (89,2%), što ukazuje na visok nivo uključenosti i saradnje sa školom.
- ▶ Većina roditelja smatra da njihovo dijete voli da ide u školu (84,6%), ali postoji manji, značajan broj djece koja školu doživljavaju negativno.
- ▶ Više od polovine roditelja prepoznaje nasilje među djecom kao čestu ili povremenu pojavu u školi. Roditelji djece iz osnovnih škola češće percipiraju nasilje kao čestu pojavu u odnosu na roditelje srednjoškolaca.
- ▶ Roditelji kao najčešće povode nasilja navode razlike u fizičkom izgledu, ponašanju i stilu (odijevanje/frizura). Razlozi poput nacionalnosti, vjere, imena i prezimena, invaliditeta i seksualne orijentacije roditelji najčešće procjenjuju kao rijetke ili neprepoznate.
- ▶ Manje od polovine roditelja navodi da ih je škola direktno informisala o procedurama postupanja u slučaju nasilja. Roditelji koji su upoznati s procedurama u velikoj mjeri vjeruju u njihovu efikasnost.
- ▶ U slučaju nasilja, roditelji najčešće savjetuju djecu da se obrate nastavnicima ili školskim stručnim saradnicima.
- ▶ Gotovo sva djeca koriste internet (97,1%), a značajan dio provodi 1–3 sata dnevno radnim danima (48,7%), dok blizu četvrtine provodi 4 sata ili više (22,6%).
- ▶ Više od polovine porodica ne postavlja nikakva ograničenja ili zabrane korišćenja interneta (55,6%). Roditelji osnovaca znatno češće postavljaju zabrane nego roditelji srednjoškolaca.
- ▶ Roditelji u velikoj mjeri smatraju da su uvrede i vrijeđanja na internetu česta pojava (83,6%). Većina roditelja prepoznaje da u školi postoji politika o korišćenju mobilnih telefona, ali uz određenu neujednačenost u pravilima i primjeni. Roditelji generalno više očekuju da škola reguliše upotrebu telefona nego što oni sami uvode jasna pravila u kućnom okruženju

5.2. Analiza glavnih nalaza istraživanja s roditeljima

Razumijevanje nasilja u školama zahtijeva sagledavanje porodičnog konteksta i načina na koji roditelji percipiraju školsko okruženje, iskustva svoje djece i ulogu škole u prevenciji i reagovanju na nasilje. Perspektiva roditelja pruža važne uvide u svakodnevne interakcije djece, njihovo emocionalno stanje i obrasce ponašanja, ali i u nivo povjerenja koji roditelji imaju prema školama i obrazovnom sistemu u cjelini. Nalazi ovog istraživanja zasnivaju se na odgovorima 842 roditelja djece osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta iz gotovo svih opština u Crnoj Gori, što omogućava širok uvid u dominantne obrasce roditeljskih stavova i iskustava.

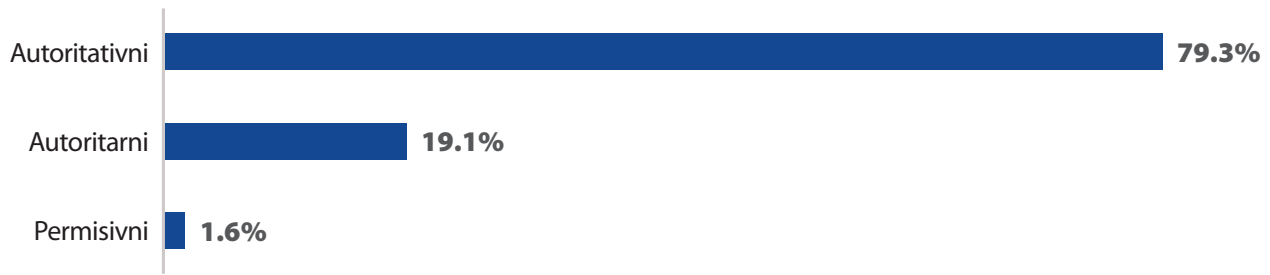
Brojne studije širom svijeta pokazuju da stilovi roditeljstva imaju snažan i dugoročan uticaj na razvoj djece. Crna Gora ne predstavlja izuzetak, sudeći po prikupljenim podacima.

Tabela 2: Roditeljski stilovi

	Roditeljski stilovi	Karakteristike roditeljskog stila
1	Autoritativni roditeljski stil	Autoritativni roditelji kombinuju visoke zahtjeve sa visokom toplinom i podrškom. Postavljaju jasna pravila, ali ih objašnjavaju i vode dijete kroz razumijevanje posljedica. Podstiču razgovor, uvažavaju djetetova osjećanja i mišljenja, promovišu autonomiju uz jasnu strukturu.
2	Autoritarni roditeljski stil	Autoritarni roditelji naglašavaju strogu disciplinu, poslušnost i poštovanje autoriteta. Pravila se postavljaju jednostrano, bez pregovora. Emocionalna razmjena je minimalna, a greške se uglavnom rješavaju kaznama ili rigidnim korekcijama.
3	Permisivni roditeljski stil	Permisivni roditelji pokazuju visoku toplinu ali niska očekivanja i ograničenja. Djetetu nude puno slobode, rijetko postavljaju pravila i često mu udovoljavaju. Fokus im je na sreći i udobnosti djeteta, a ne na strukturi.
4	Zanemarujući/izbjegavajući roditeljski stil	Zanemarujući/izbjegavajući roditelji pokazuju nisku toplinu i niske zahtjeve. Ne postavljaju pravila, ne nude strukturu i minimalno komuniciraju s djetetom.

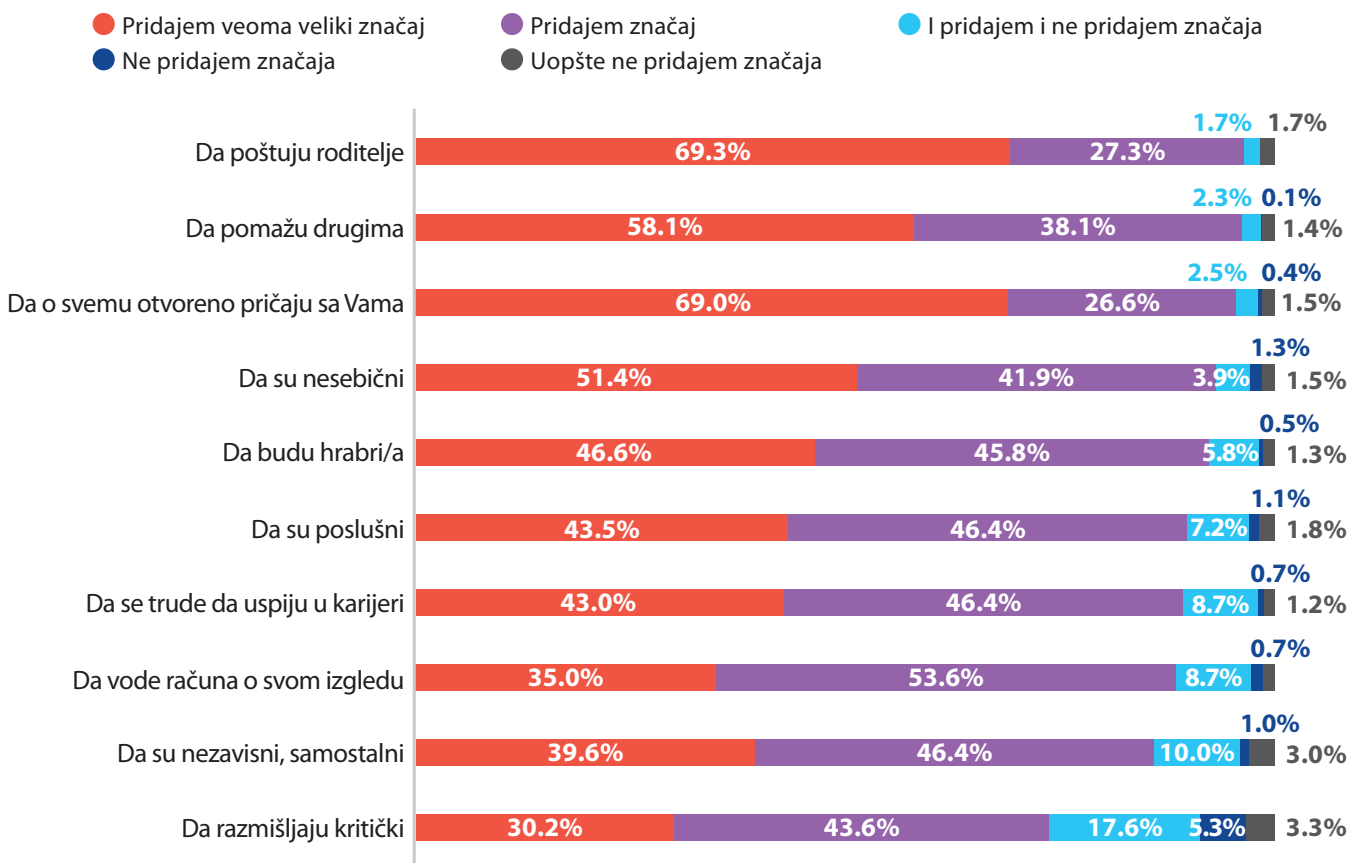
Analiza roditeljskih stilova pokazuje da u uzorku izrazito preovladava autoritativni stil roditeljstva, koji karakteriše visoka toplina, otvorena komunikacija i jasne granice. Većina roditelja navodi da s djecom razgovara o greškama i neprimjerenom ponašanju, nastojeći da dijete razumije posljedice svojih postupaka, umjesto da pribjegava kaznama. Takođe, veliki broj roditelja svakodnevno razgovara s djecom o njihovim osjećanjima, brigama i mišljenjima, što ukazuje na visok nivo emocionalne dostupnosti i uključenosti. U situacijama nesklada između želja djeteta i roditeljskih očekivanja, roditelji najčešće biraju razgovor i traženje kompromisa, čime zadržavaju roditeljski autoritet, ali istovremeno uvažavaju djetetove potrebe. Ovi nalazi ukazuju da većina roditelja u uzorku njeguje komunikativan i podržavajući odnos s djecom, što predstavlja važan zaštitni faktor u kontekstu nasilja.

Grafik 14: Indeks roditeljskog stila (IRS)

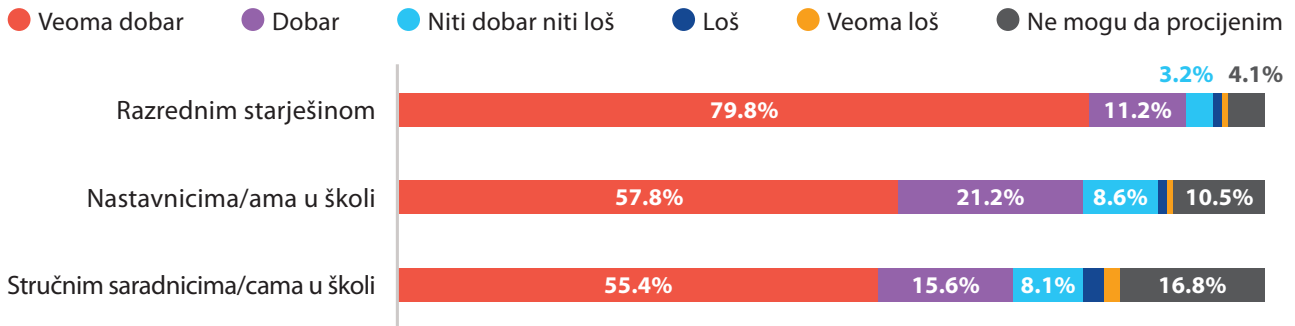
Kada je riječ o stavovima o vaspitanju, roditelji u najvećoj mjeri vrednuju razvoj moralnih i socijalnih vrijednosti koje se usvajaju unutar porodice. Poštovanje roditelja i otvorena komunikacija s djecom izdvajaju se kao najvažnije vaspitne osobine, uz snažno naglašavanje empatije, pomaganja drugima i nesebičnosti. Osobine poput hrabrosti, poslušnosti i uspjeha u životu takođe se visoko vrednuju. Nasuprot tome, kritičko mišljenje, iako je većini roditelja važno, nalazi se na dnu liste prioriteta, što ukazuje na dominantnu orijentaciju ka tradicionalnim i prosocijalnim vrijednostima, uz nešto manji fokus na razvoj autonomije i samostalnog promišljanja.

Grafik 15: Navešćemo Vam neke osobine koje djeca mogu da steknu u porodici, a Vi nam recite koliko pridajete značaja svakoj od njih:

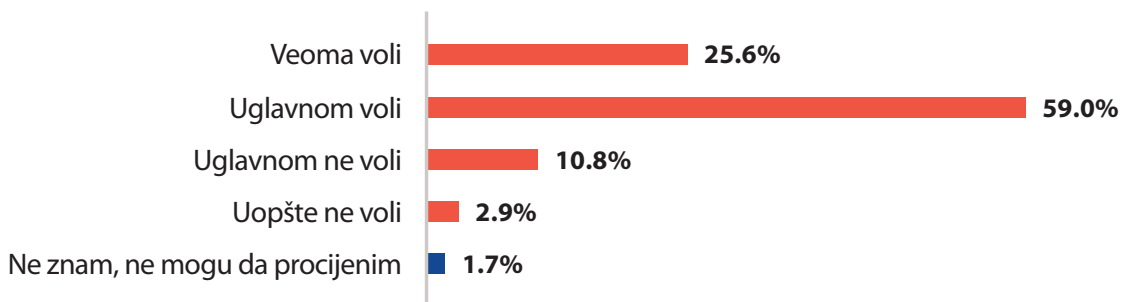
Odnos sa školom roditelji u velikoj mjeri procjenjuju kao pozitivan. Većina navodi da redovno prisustvuje roditeljskim sastancima, a saradnju s razrednim starješinama i nastavnicima ocjenjuju veoma povoljno.

Grafik 16 : Kako biste ocijenili Vaš odnos sa:

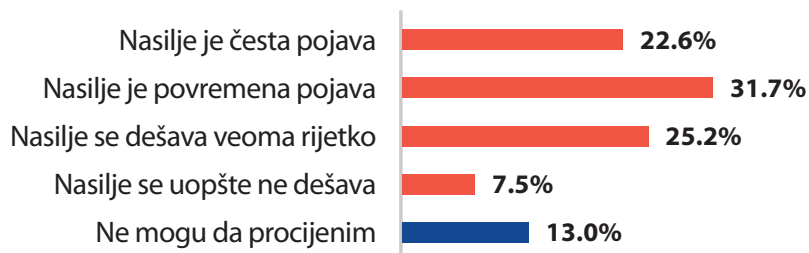
Roditelji u najvećem broju slučajeva smatraju da njihovo dijete voli da ide u školu, što ukazuje na generalno pozitivan odnos djece prema školskom okruženju. Ipak, postoji manji, ali značajan broj roditelja koji navode da njihovo dijete školu doživljava negativno, što upućuje na potrebu za dodatnom pažnjom prema ovoj grupi djece.

Grafik 17: Šta biste rekli, koliko Vaše dijete voli da ide u školu?

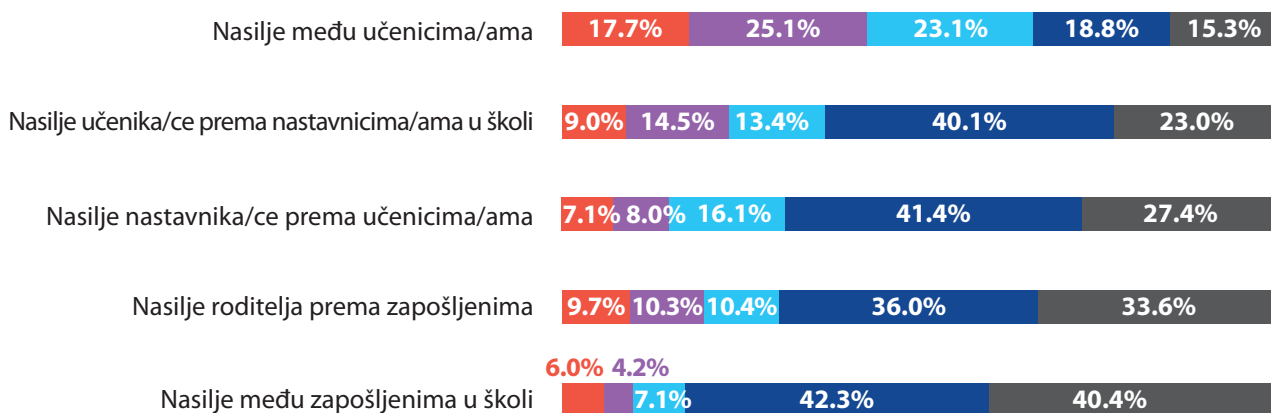
Uprkos pretežno pozitivnoj percepciji odnosa sa školom, roditelji u značajnoj mjeri prepoznaju nasilje kao prisutan problem u školama koje njihova djeca pohađaju. Više od polovine roditelja procjenjuje da se nasilje u školi javlja često ili povremeno, pri čemu roditelji djece u osnovnim školama češće nasilje doživljavaju kao čestu pojavu u poređenju s roditeljima srednjoškolaca. Ovi nalazi ukazuju na određenu diskrepancu između pozitivnih ocjena saradnje sa školom i svijesti o postojanju nasilja, sugerišući da dobra komunikacija sa školom ne isključuje prepoznavanje ozbiljnih problema u vršnjačkim odnosima.

Grafik 18: Šta biste rekli, koliko ima nasilja među djecom u školi u kojoj uči Vaše dijete/Vaša djeca?

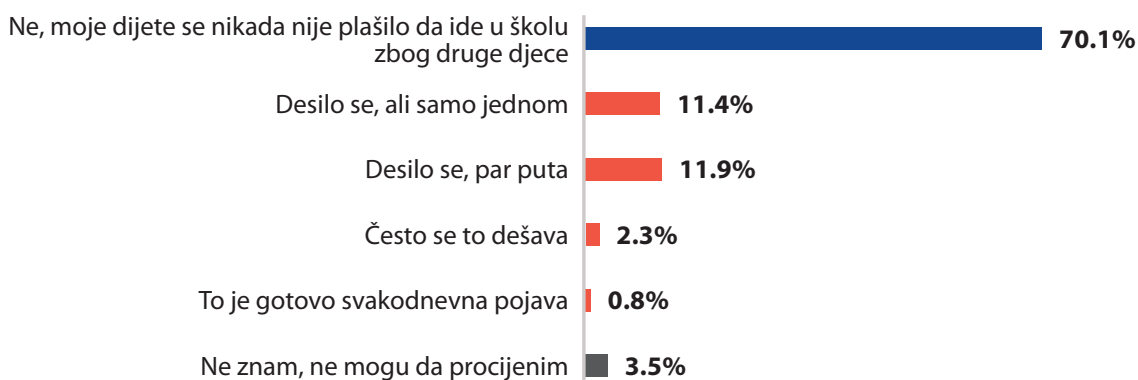
Grafik 19: Šta mislite, koliko su u školi koju pohađa Vaše dijete sljedeći oblici nasilja problem?

● Veliki problem ● Osrednji problem ● Mali problem ● Uopšte nije problem ● Ne znam, ne mogu da procijenim

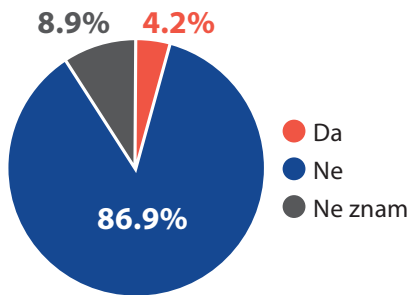
Kada je riječ o iskustvima djece, većina roditelja navodi da se njihovo dijete nikada nije plašilo odlaska u školu zbog druge djece, ali se kod približno četvrtine djece taj strah javlja barem povremeno.

Grafik 20: Da li ste nekada imali utisak da se Vaše dijete plaši da ide u školu zbog druge djece?

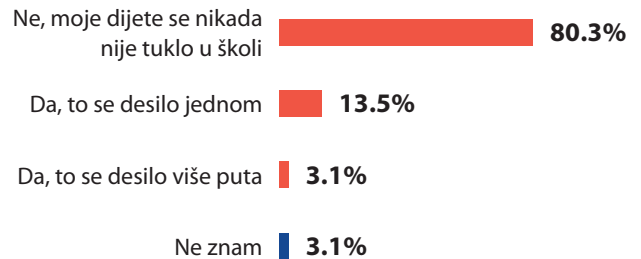

Roditelji češće prepoznaju verbalne i socijalne oblike nasilja, poput vrijeđanja, ismijavanja i isključivanja, dok fizičko nasilje i otuđivanje stvari rjeđe navode. Većina roditelja smatra da njihovo dijete nije učestvovalo u tučama niti ispoljavalo nasilno ponašanje, dok manji procenat potvrđuje takva iskustva.

Grafik 21: Da li se nekada desilo da je Vaše dijete nasilno, da Vi znate?

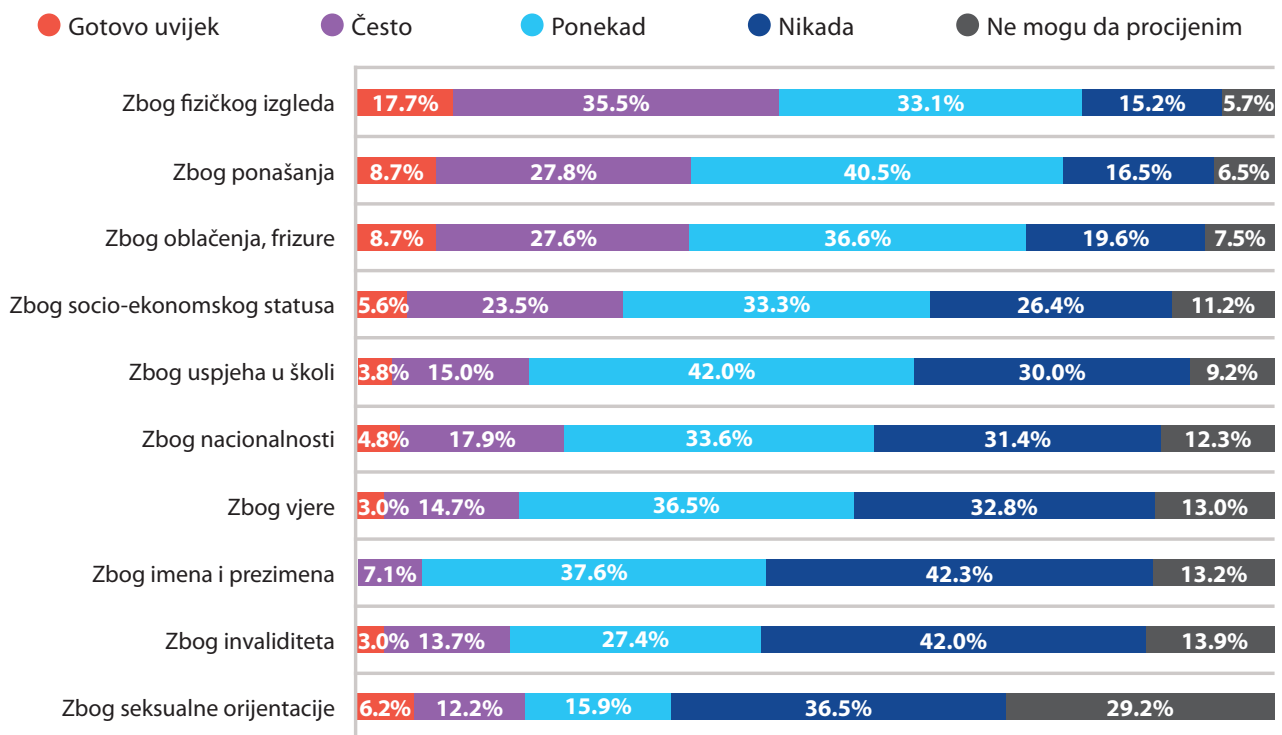

Grafik 22: Da li je Vaše dijete nekada bilo u tuči koja se desila u školi?

Kao najčešće povode nasilja roditelji navode razlike u izgledu, ponašanju i stilu, dok identitetski razlozi, poput nacionalnosti, vjere, invaliditeta ili seksualne orijentacije, ostaju uglavnom neprepoznati ili se procjenjuju kao rijetki.

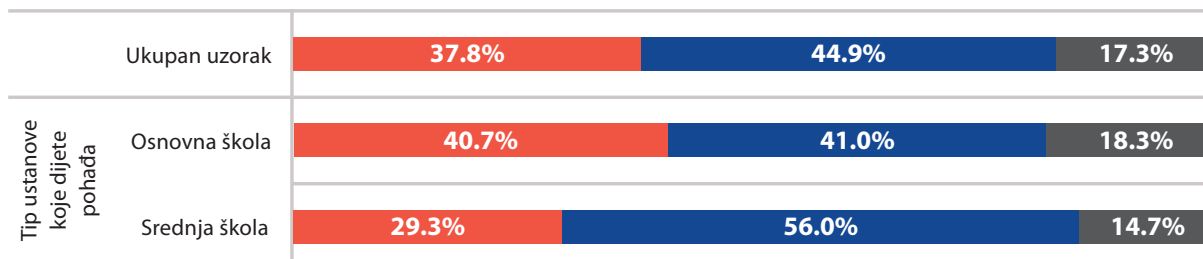
Grafik 23: Šta mislite, koliko često je navedeno razlog da djeca budu nasilna prema drugima?

Roditeljska percepcija reagovanja škole na nasilje pokazuje mješovitu sliku. Dok dio roditelja navodi da je dobro upoznat s procedurama postupanja u slučaju nasilja i vjeruje u njihovu efikasnost, značajan dio roditelja ističe da nije informisan o načinima reagovanja škole. Roditelji osnovaca češće su upoznati s procedurama nego roditelji srednjoškolaca, što može ukazivati na slabiju komunikaciju škole s roditeljima starijih učenika.

Grafik 24: U slučaju nasilnog ponašanja nekog djeteta u školi, škola ima obavezu da postupi na određeni način. Da li ste upoznat/i s tim kako bi škola trebalo da reaguje u slučaju nasilja u školi? Prema tipu ustanove koje dijete pohađa

- Dobro sam upoznat/a sa procedurom postupanja u slučaju nasilja u školi
- Znam da postoji procedura, ali ne znam koja je
- Nisam upoznat/a

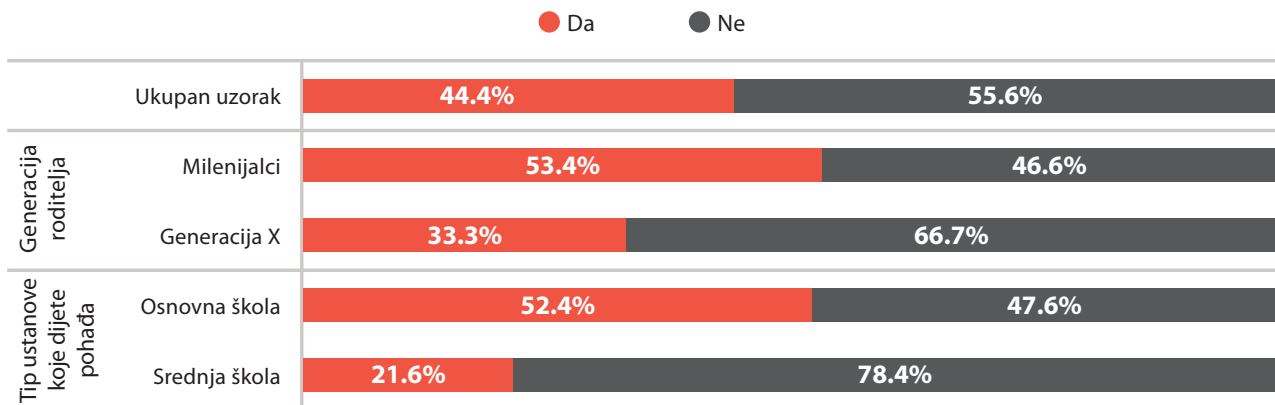
U slučaju nasilja, roditelji najčešće savjetuju djecu da se obrate razrednom starješini ili školskim stručnim saradnicima, u koje imaju najveće povjerenje. Kao najefikasnije mjere za suzbijanje nasilja roditelji izdvajaju dosljedno kažnjavanje nasilnog ponašanja i unapređenje saradnje između škole i porodice, uz jačanje uloge stručnih službi.

Tabela 3: Šta mislite koje bi navedene mjere bile najefikasnije u borbi protiv nasilnog ponašanja učenika/ca?

	Prvi rang	Drugi rang	Treći rang	Ukupni zbir
Dosljedno kažnjavanje učenika/ca koji se ponašaju nasilno	21.9%	14.7%	8.6%	45.2%
Bolja saradnja škole i roditelja	23.4%	9.4%	8.7%	41.5%
Veća podrška psihologa/kinja i pedagoga/kinja	7.7%	11.2%	9.0%	27.9%
Bolja saradnja učenika/ca i nastavnika/ca	8.0%	12.6%	5.2%	25.8%
Bolji nadzor nad svim učenicima/ama	6.5%	10.5%	11.6%	28.6%
Postojanje školskih policajaca/ki	7.0%	7.8%	11.2%	26.0%
Podrška i pomoć učenicima/ama koji se ponašaju nasilno	7.0%	8.4%	9.0%	24.4%
Razvijanje vještina komunikacije	7.2%	8.9%	6.8%	22.9%
Primjena nastavnih metoda tako da angažuju učenike, probude njihova interesovanja	2.7%	6.5%	8.1%	17.3%
Uključivanje socijalnih službi	2.6%	3.3%	8.7%	14.6%
Zabrana upotrebe mobilnih telefona u školi	2.7%	4.3%	6.3%	13.3%
Potpuna zabrana upotrebe mobilnih telefona do određenog uzrasta	3.3%	2.4%	6.8%	12.5%

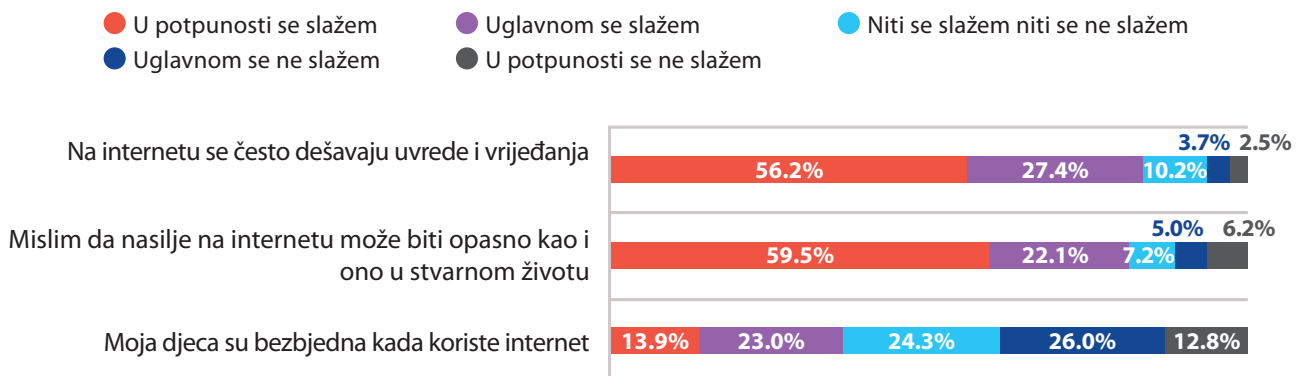
Digitalno okruženje predstavlja posebno osjetljivu oblast iz perspektive roditelja. Gotovo sva djeca koriste internet, a značajan dio provodi više sati dnevno online, prvenstveno putem ličnog mobilnog telefona. Više od polovine roditelja ne postavlja jasna ograničenja u korišćenju interneta, pri čemu su roditelji osnovaca restriktivniji od roditelja srednjoškolaca.

Grafik 25: Možete li ukratko reći koje zabrane imaju Vaša djeca prilikom korišćenja interneta, ako im postavljate neke zabrane? Prema generaciji roditelja i kategoriji ustanove koju dijete pohađa

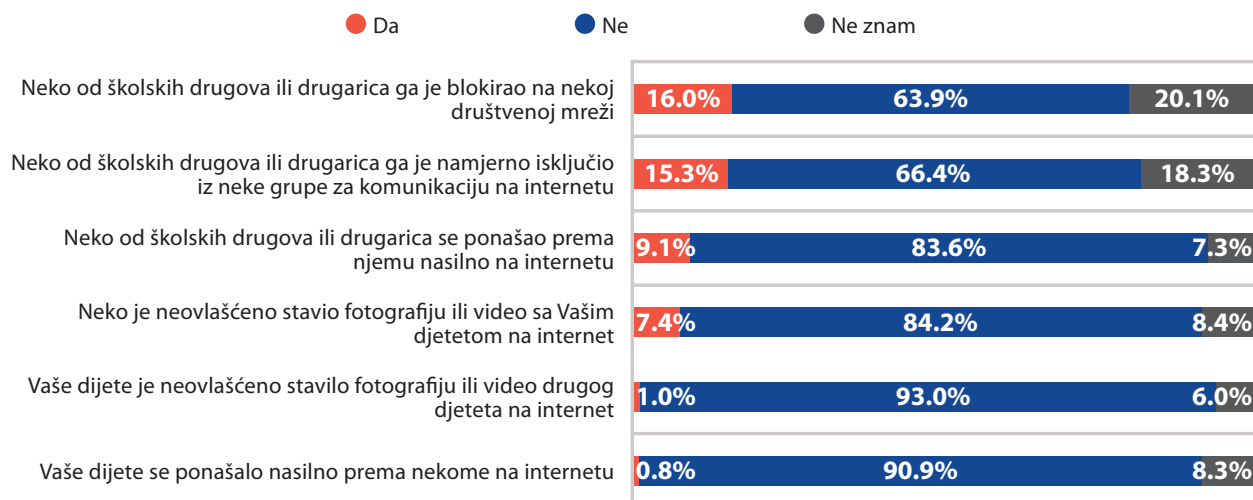

Roditelji u velikoj mjeri smatraju da su uvrede i vrijeđanja na internetu česta pojava i da online nasilje može biti jednako opasno kao nasilje uživo. Ipak, značajan broj roditelja ne traži aktivno informacije o digitalnoj bezbjednosti djece, oslanjajući se na sopstvenu procjenu ili neformalna saznanja. Većina roditelja prepoznaje da škole imaju određena pravila o korišćenju mobilnih telefona, ali istovremeno očekuje snažniju i ujednačeniju regulaciju od strane škole.

Grafik 26: U kojoj mjeri se slažete sa sljedećim tvrdnjama?

Grafik 27: Da li se, po onome što je Vama poznato, Vašem djetetu desilo nešto od sljedećeg u prethodnih godinu dana?

U cjelini, nalazi ukazuju da roditelji u velikoj mjeri doživljavaju sebe kao aktivne i odgovorne aktere u vaspitanju djece, sa snažnim fokusom na komunikaciji, emocionalnoj podršci i moralnim vrijednostima. Istovremeno, roditelji prepoznaju nasilje u školama kao realan i relevantan problem, naročito u vidu verbalnih, socijalnih i digitalnih oblika. Iako postoji relativno visok nivo povjerenja u školu i njene ključne aktere, evidentna je potreba za unapređenjem transparentnosti, jasnijim informisanjem roditelja o procedurama i jačanjem partnerstva između škole i porodice. Ovi nalazi potvrđuju da prevencija nasilja zahtijeva koordinisan i sistemski pristup u kojem porodica i škola djeluju kao međusobno povezani i komplementarni sistemi podrške djeci.

6. Nasilje u školama iz perspektive učenika

6.1. Ključni nalazi

- ▶ Većina učenika osjeća pripadnost školi i doživljava je kao bezbjedno mjesto, ali se s uzrastom blago smanjuje emocionalna povezanost sa školom – ova je povezanost nešto manja kod srednjoškolaca u odnosu na učenike osnovnih škola.
- ▶ Više od polovine učenika ne percipira nasilje kao dominantnu pojavu u svojoj školi, ali značajan dio učenika prepoznaje prisustvo nasilnih pojedinaca ili grupa u školama.
- ▶ Ukupno posmatrano, učenici više prepoznaju prisustvo nasilnih učenika/grupa u starijim razredima osnovnih i srednjih škola.
- ▶ Fizičke tuče nijesu rijetka pojava – više od polovine učenika navodi da se u njihovoj školi desila barem jedna tuča tokom prethodne školske godine.
- ▶ Značajan dio učenika ima iskustvo s različitim oblicima vršnjačkog nasilja, pri čemu su najčešći oblici verbalno i socijalno nasilje (ismijavanje, vrijeđanje, ogovaranje i isključivanje iz grupe).
- ▶ Učenici najčešće navode da su razlozi nasilja povezani s fizičkim izgledom, ponašanjem, načinom oblačenja, frizurom i školskim uspjehom.
- ▶ Razlozi poput nacionalnosti, vjere, materijalnog statusa ili invaliditeta rijetko se navode kao uzrok nasilja, iako su prisutni kod manjeg broja učenika.
- ▶ Većina učenika koji su doživjeli nasilje nekome se povjerila, najčešće roditeljima, što potvrđuje ključnu ulogu porodice kao prvog izvora podrške.
- ▶ Učenici češće nego učenice prijavljuju nasilje, dok učenice češće zadržavaju iskustvo nasilja za sebe.
- ▶ Učenici gotovo univerzalno koriste internet, a pristup se dominantno odvija preko ličnog mobilnog telefona.
- ▶ Učenici navode da su uvrede u online prostoru česte i da digitalno nasilje može biti ozbiljno, a među najčešćim neprijatnim iskustvima izdvajaju se snimanje/fotografisanje bez saglasnosti, uvredljive poruke i isključivanje iz online grupa.

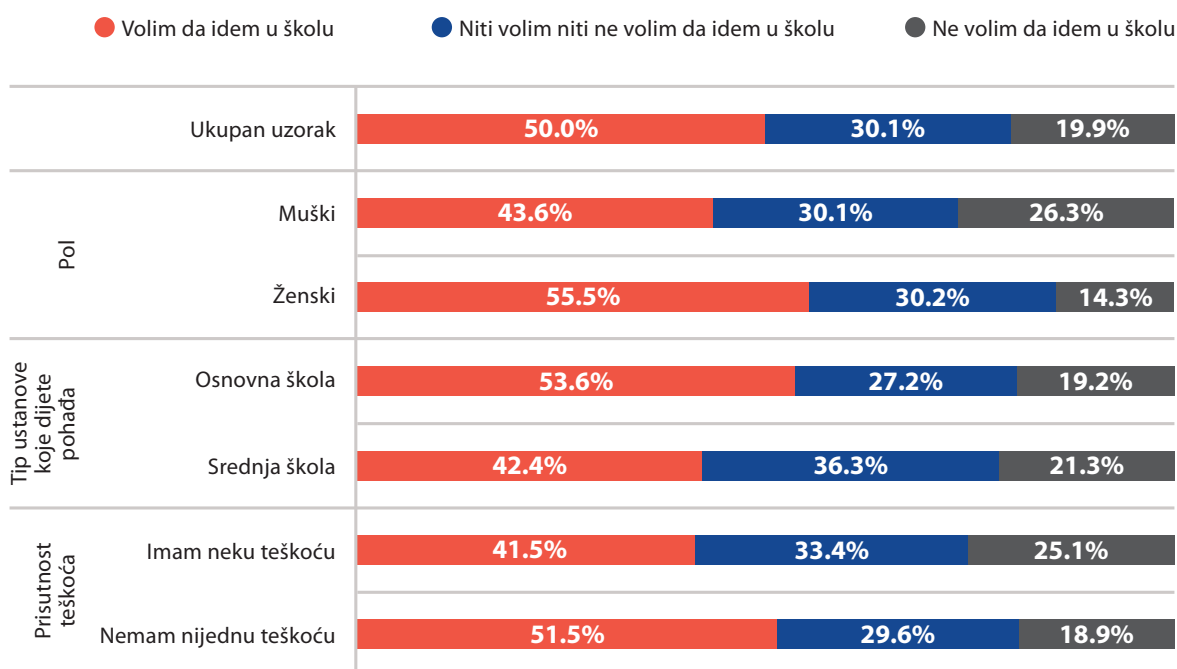
6.2. Analiza glavnih nalaza istraživanja s učenicima

Sagledavanje nasilja u školama iz perspektive učenika predstavlja ključni element za razumijevanje svakodnevne dinamike školskog života, jer su učenici istovremeno neposredni učesnici, svjedoci i, u određenim slučajevima, žrtve ili počinioci nasilja. Njihova percepcija škole, osjećaj pripadnosti i bezbjednosti, kao i lična iskustva s nasiljem, pružaju uvid u stvarno funkcionisanje školskog okruženja, što se ne može u potpunosti obuhvatiti isključivo kroz perspektive odraslih. Ovo poglavlje zasniva se na odgovorima 3.975 učenika osnovnih i srednjih škola iz svih regija Crne Gore i omogućava detaljno sagledavanje iskustava učenika kroz različite uzraste, obrazovne nivoe i lične karakteristike.

2690 učenika osnovnih škola (VI i VIII razred)
1285 učenika srednjih škola (I i III razred)
Ukupno 3975 učenika

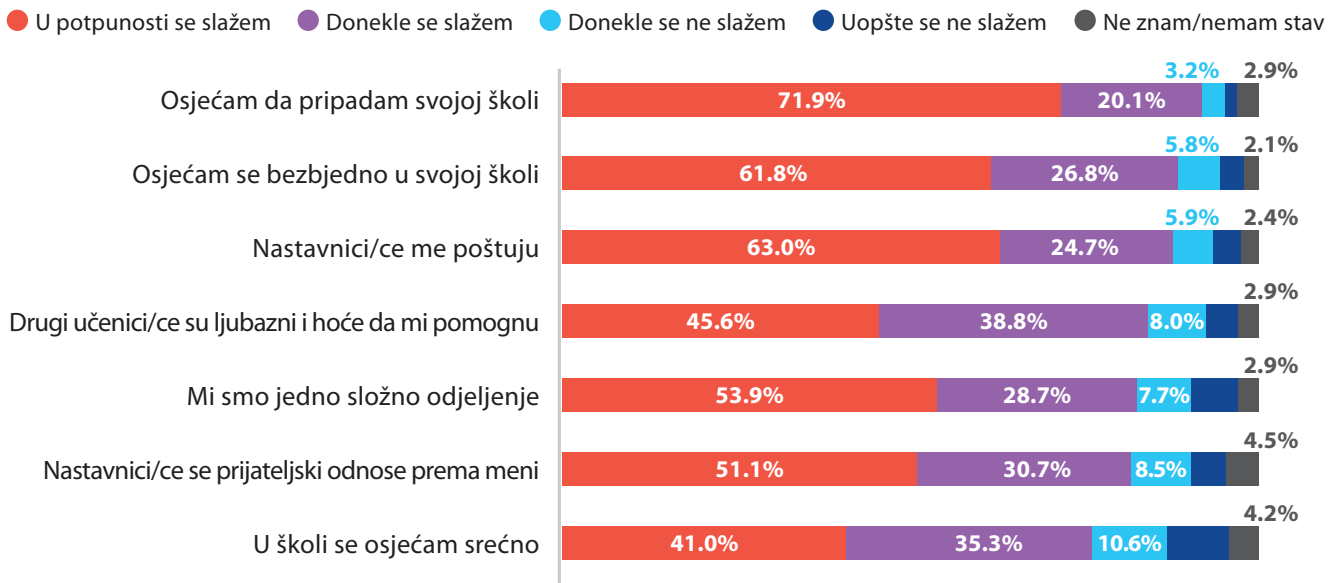
Odnos učenika prema školi pokazuje mješovitu sliku. Polovina učenika navodi da voli da ide u školu, dok gotovo trećina ima neutralan odnos, a približno petina iskazuje negativan stav prema pohađanju škole. Ovi podaci ukazuju da škola za značajan dio učenika ne predstavlja isključivo prijatno i podsticajno okruženje. Razlike su izražene prema polu i uzrastu: djevojčice i učenici osnovnih škola češće iskazuju pozitivan odnos prema školi u poređenju s dječacima i srednjoškolcima. Takođe, učenici koji imaju neku vrstu teškoće rjeđe navode da vole da idu u školu, što ukazuje na njihovu potencijalno veću ranjivost u školskom okruženju.

Grafik 28: Šta bi rekao/la, da li ti uglavnom voliš da ideš u školu? Prema polu, tipu ustanove i prisustvu teškoća

Uprkos navedenim razlikama, većina učenika izražava snažan osjećaj pripadnosti školi i doživljava školu kao relativno bezbjedno mjesto. Veliki broj učenika navodi da se osjeća prihvaćeno, da ih nastavnici poštuju i da su odnosi među vršnjacima uglavnom korektni. Ipak, s uzrastom se bilježi blago slabljenje emocionalne povezanosti sa školom. Srednjoškolci rjeđe navode da se u školi osjećaju srećno i da nastavnike doživljavaju kao prijateljski nastrojene, što može ukazivati na povećane školske i društvene pritiske u periodu adolescencije. Uprkos tome, učenici u velikoj mjeri prepoznaju značaj škole kao prostora u kojem je važno da se svi osjećaju bezbjedno i prihvaćeno, pri čemu djevojčice posebno naglašavaju važnost bezbjednosti i inkluzivnosti školskog okruženja.

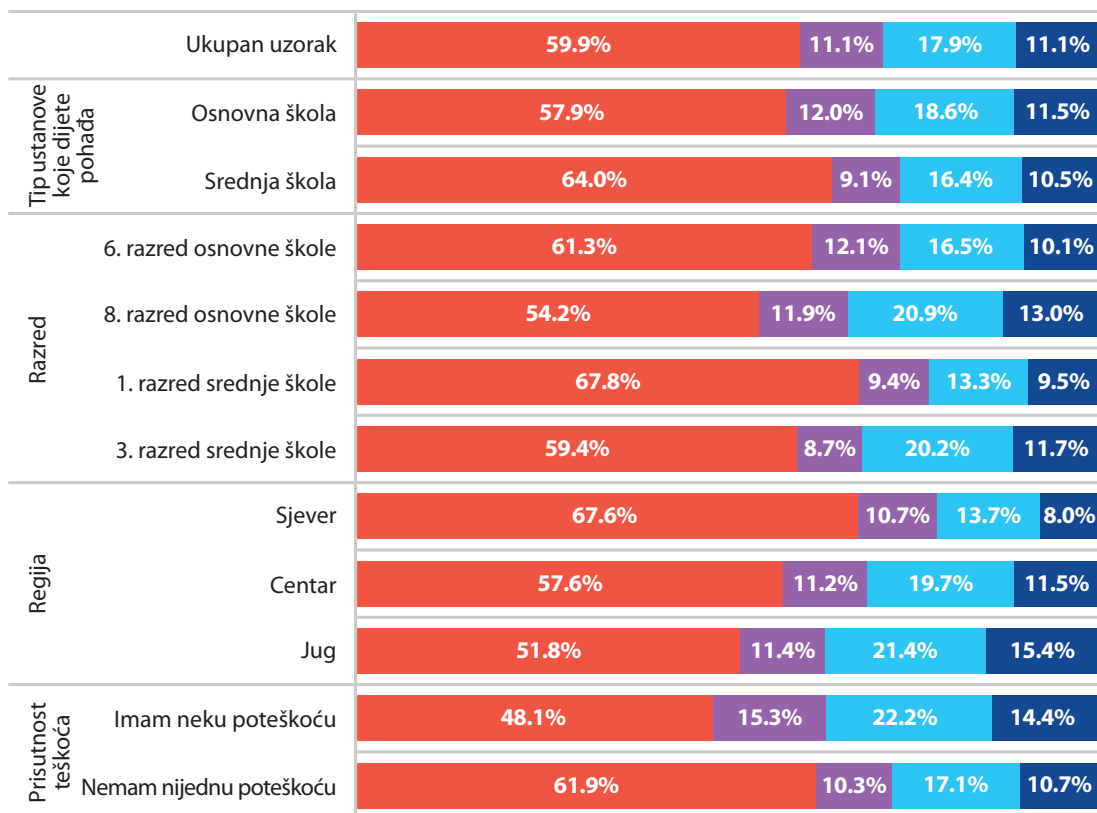
Grafik 29: U kojoj mjeri se slažete sa sljedećim tvrdnjama?

Percepcija nasilja u školi iz ugla učenika pokazuje da većina ne doživljava nasilje kao dominantnu pojavu u svojoj školi. Gotovo tri petine učenika navodi da nijesu primijetili postojanje nasilnih učenika ili grupa. Međutim, značajan dio učenika ipak prepoznaje prisustvo nasilja koje ispoljavaju pojedinci ili organizovane grupe koje maltretiraju druge. Ova percepcija varira prema uzrastu, regiji i ličnim karakteristikama učenika. Stariji učenici, posebno osmi razred osnovne škole i treći razred srednje škole, češće uočavaju nasilne obrasce ponašanja, što može biti povezano s njihovim dužim boravkom u školi i razvijenijom sposobnošću prepoznavanja društvene dinamike u školskom okruženju. Učenici iz južne regije i učenici s teškoćama češće percipiraju nasilje, što ukazuje na postojanje specifičnih kontekstualnih i rizičnih faktora.

Grafik 30: Postoje li u tvojoj školi učenici/ce koji/e su nasilni/e i maltretiraju druge učenike?

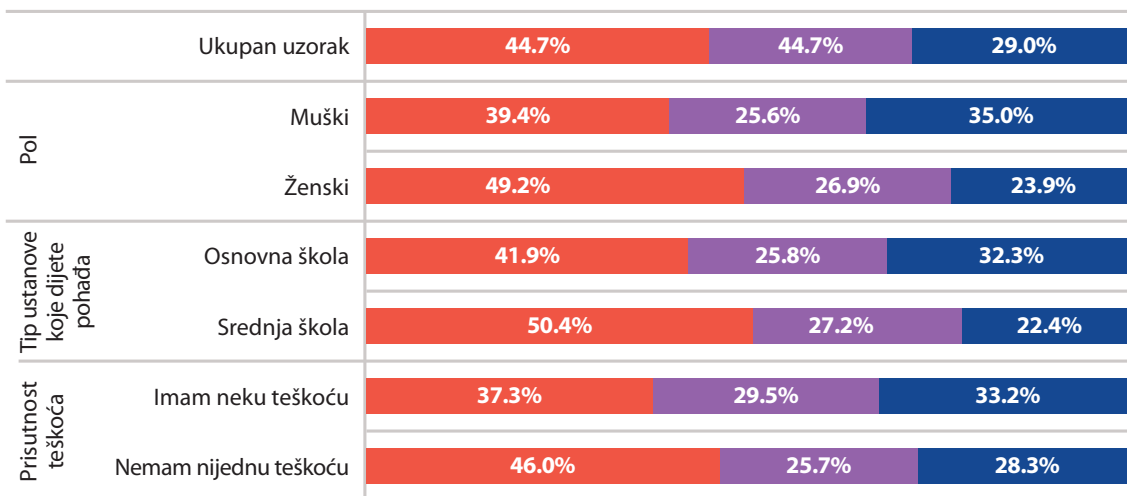
● Nisam to primijetio/la ● Ima jedan takav učenik/ca ● Ima više takvih učenika/ca ● Postoje takve grupe

Fizički sukobi nijesu zanemarljiva pojava u školama. Više od polovine učenika navodi da se tokom prethodne školske godine u njihovoj školi desila barem jedna tuča. Iako većina učenika lično nije učestvovala u fizičkim sukobima, gotovo svaki peti učenik priznaje da je barem jednom bio uključen u tuču. Fizičke tuče su znatno češće među dječacima, učenicima osnovnih škola i učenicima sa teškoćama, što ukazuje da su ove grupe izloženije direktnim oblicima nasilja. Kao najčešći povodi za fizičke sukobe učenici navode samoodbranu, prethodna vrijeđanja i verbalne konflikte, što potvrđuje da se fizičko nasilje često razvija kao eskalacija dugotrajnijih međuvršnjačkih tenzija.

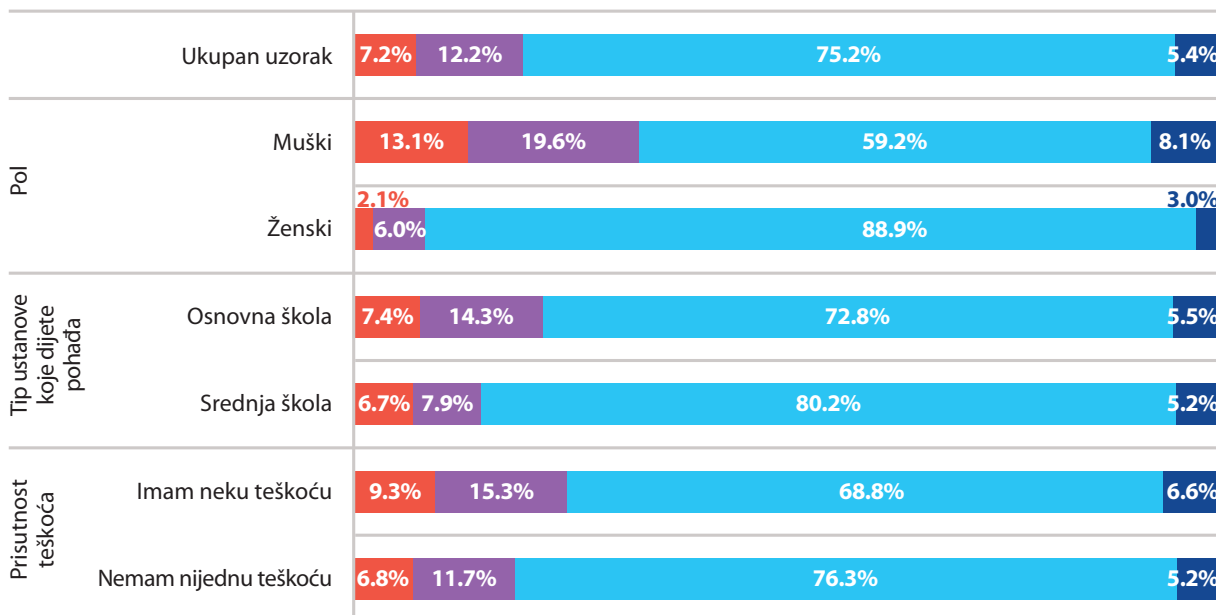
Grafik 31: Da li se sjećaš da se prošle školske godine desila tuča u tvojoj školi?

● Ne znam da se desila neka tuča u mojoj školi ● Desila se jednom tuča u mojoj školi ● Desilo se više puta

Grafik 32: Da li si ti ikada bio/la u tuči sa nekim u školi?

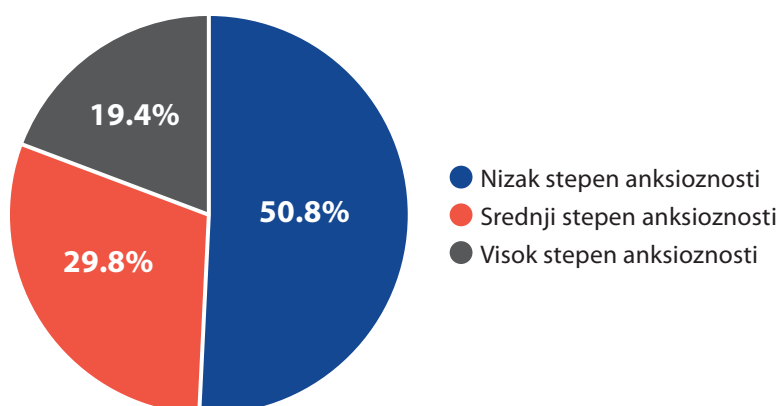
● Da, više puta ● Da, jednom ● Ne, nikada ● Ne želim da odgovorim

U prvom dijelu ovog poglavlja razmatra se emocionalno i psihološko stanje učenika kroz niz tvrdnji koje se odnose na osjećanja brige, straha, tuge, nervoze i teškoća u opuštanju. Na osnovu odgovora, učenici su grupisani prema stepenu ispoljavanja emocionalne uznemirenosti (odnosno povišenih anksioznih i depresivnih osjećanja) i onih kod kojih takvi pokazatelji nijesu izraženi. Ovakav pristup omogućava identifikovanje učenika koji mogu biti posebno ranjivi i potencijalno izloženiji negativnim posljedicama vršnjačkog nasilja.

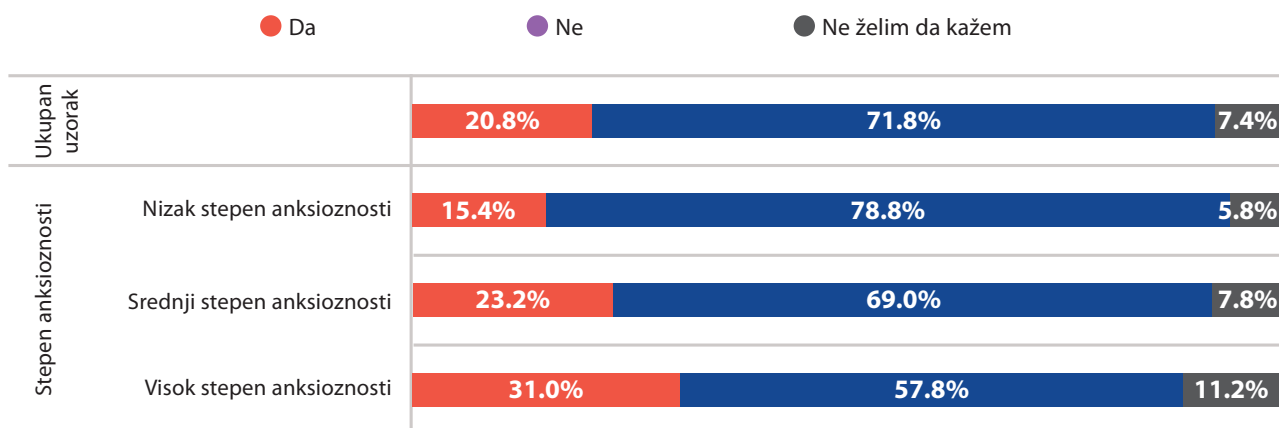
Kako bi se dobio sažet i uporediv pokazatelj emocionalnog stanja učenika, odgovori na tvrdnje o tome koliko su učenici zabrinuti, nervozni, opušteni, uplašeni ili srećni objedinjeni su u kompozitni indikator stepena anksioznosti. Posebno je važno istaći da gotovo petina učenika (19,4%) spada u grupu s visokim stepenom anksioznosti, što sugerise postojanje značajne grupe učenika kod kojih su anksiozna osjećanja izraženija i potencijalno mogu uticati na svakodnevno funkcionisanje.

Grafik 33: Stepen anksioznosti učenika

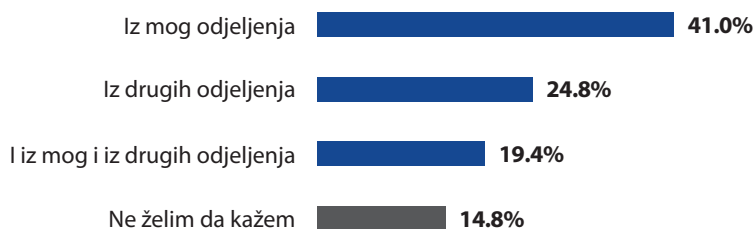
Posebno zabrinjava nalaz da učenici s povišenim stepenom anksioznosti znatno češće navode da su bili žrtve nasilja u poređenju s učenicima s niskim stepenom anksioznosti.

Grafik 34: Da li je neko bio nasilan prema tebi?

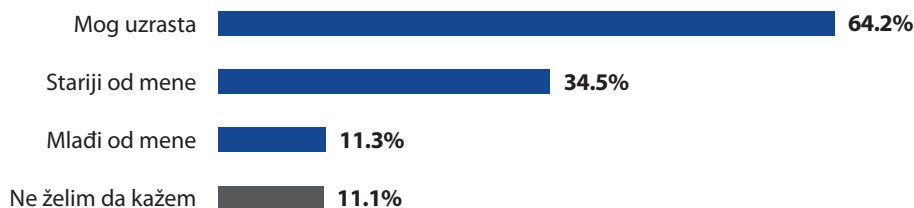

Analiza pokazuje da nasilje nad učenicima najčešće dolazi od vršnjaka iz njihovog neposrednog školskog okruženja. U velikom broju slučajeva nasilnici dolaze iz istog odjeljenja, a zatim iz drugih odjeljenja iste škole. Većina učenika navodi da su nasilnici bili njihovog uzrasta, ali više od trećine ističe da su nasilnici bili stariji, što ukazuje na neravnotežu „moći“ i dodatnu ranjivost mlađih učenika.

Grafik 35: Iz kog odjeljenja su oni koji su bili nasilni prema tebi? (Učenici koji su doživjeli nasilje, N=826)

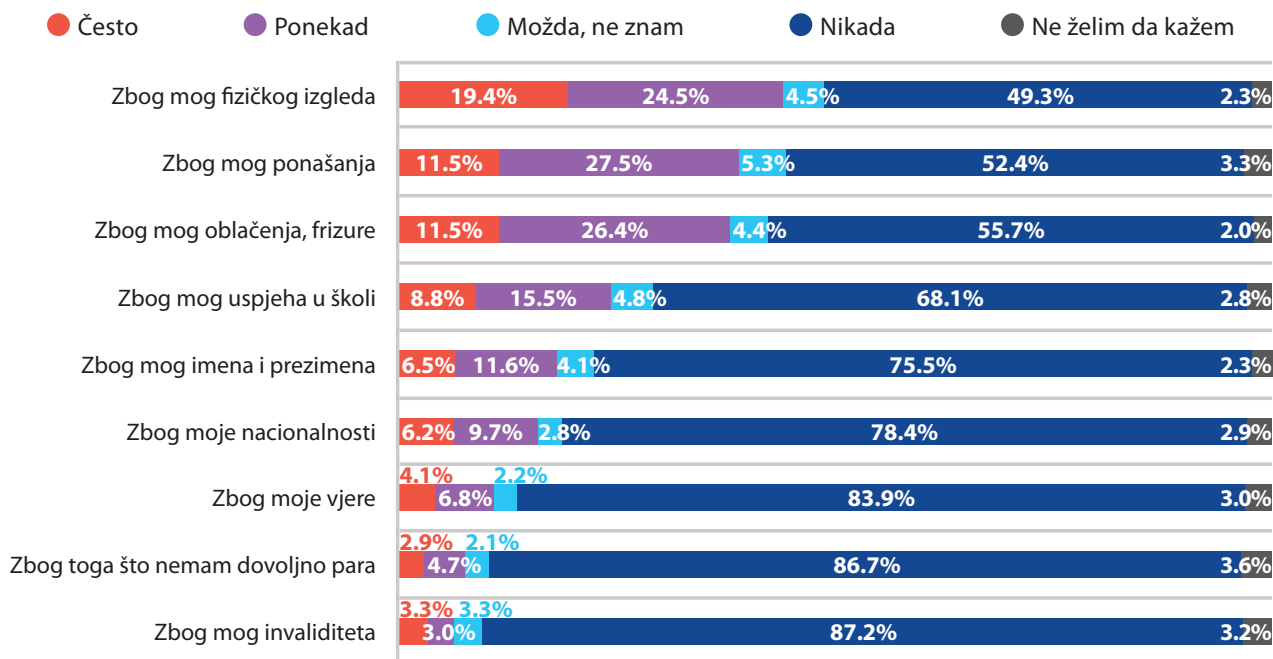

Grafik 36: Kog uzrasta su bili oni koji su nasilni prema tebi? (Moguće više odgovora) (Učenici koji su doživjeli nasilje, N=826)

Kao razloge za nasilje učenici najčešće navode fizički izgled, ponašanje, način oblačenja, frizuru i školski uspjeh, dok se identitetski razlozi, poput nacionalnosti, vjere ili invaliditeta, rjeđe navode, iako nijesu u potpunosti odsutni.

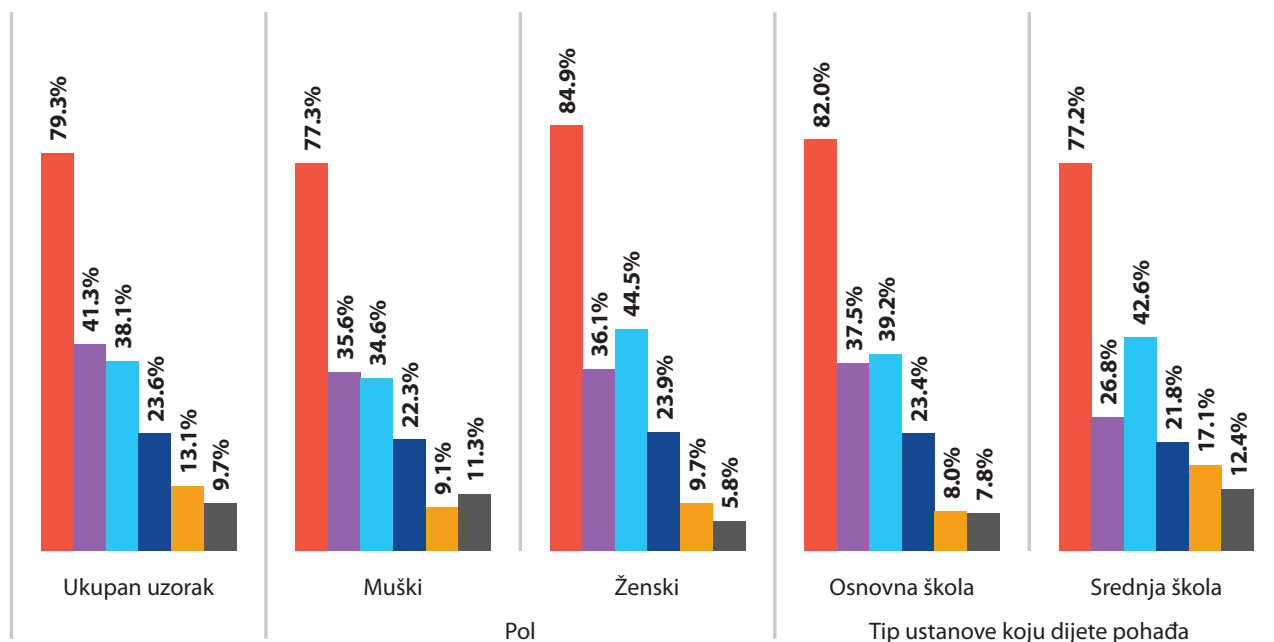
Grafik 37: Ako su se drugi učenici/ce nekada prema tebi loše ponašali, šta misliš, zašto su to radili? (Učenici koji su doživjeli nasilje, N=826)

Kad je riječ o reagovanju na nasilje, većina učenika koji su doživjeli nasilje navodi da su se nekome obratili za pomoć, pri čemu se roditelji izdvajaju kao najčešći i najvažniji izvor podrške. Dječaci češće od djevojčica prijavljuju nasilje, dok djevojčice u većem procentu zadržavaju iskustvo nasilja za sebe, zbog čega mogu biti dugotrajno izložene negativnim posljedicama. Nastavnici se prepoznaju kao važan, ali nedovoljno iskorišćen izvor podrške, dok se školski psiholozi i pedagozi rijetko navode kao osobe kojima se učenici obraćaju. Ovo ukazuje na potrebu jačanja vidljivosti i pristupačnosti stručnih službi u školama.

Grafik 38: Kome si rekao/la? (Moguće više odgovora) (Učenici koji su doživjeli nasilje i nekome prijavili, N=588)

- Roditeljima
- Nastavniku/ci
- Drugu i/ili drugarici
- Bratu i/ili sestri
- Drugoj odrasloj osobi (psihologu/kinji, pedagogu/kinji, nekome iz škole)
- Nekom drugom

U nastavku poglavlja analiziraju se konkretna iskustva učenika kao počinitelaca, uključujući učestalost i vrste nasilnih ponašanja koja su sami ispoljili prema vršnjacima. Analiza ovih aspekata doprinosi boljem razumijevanju mehanizama vršnjačkog nasilja iz perspektive počinitelaca, te predstavlja osnov za kreiranje ciljanih programa prevencije koji bi, uz sankcionisanje nasilja, podržavali razvoj empatije, vještina rješavanja konflikata i pozitivnih vršnjačkih odnosa.

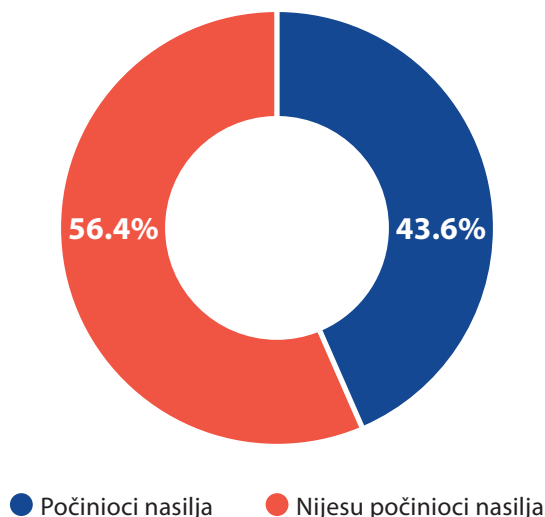
Rezultati pokazuju da većina učenika navodi da nikada nije ispoljila navedena nasilna ponašanja, što ukazuje na to da nasilje nije dominantno ponašanje među ispitanicima. Međutim, značajan dio učenika priznaje da je barem povremeno učestvovao u različitim oblicima nasilja, pri čemu je verbalno nasilje najrasprostranjenije.

Grafik 39: Da li si ti nekada uradio/la nešto od sljedećeg nekoj drugoj mladoj osobi?

Ukupno, gotovo polovina ispitanih učenika (43,6%) barem jednom je ispoljilo neki oblik nasilnog ponašanja prema vršnjacima. Ovi učenici navode da su barem jednom nazvali druge pogrđnim imenima, ismijavali, vrijeđali, ogovarali, isključivali iz grupe, udarali, prijetili, prisiljavali ili na drugi način ispoljili nasilno ponašanje.

Grafik 40: Da li su učenici počinili bar jedan oblik nasilja?

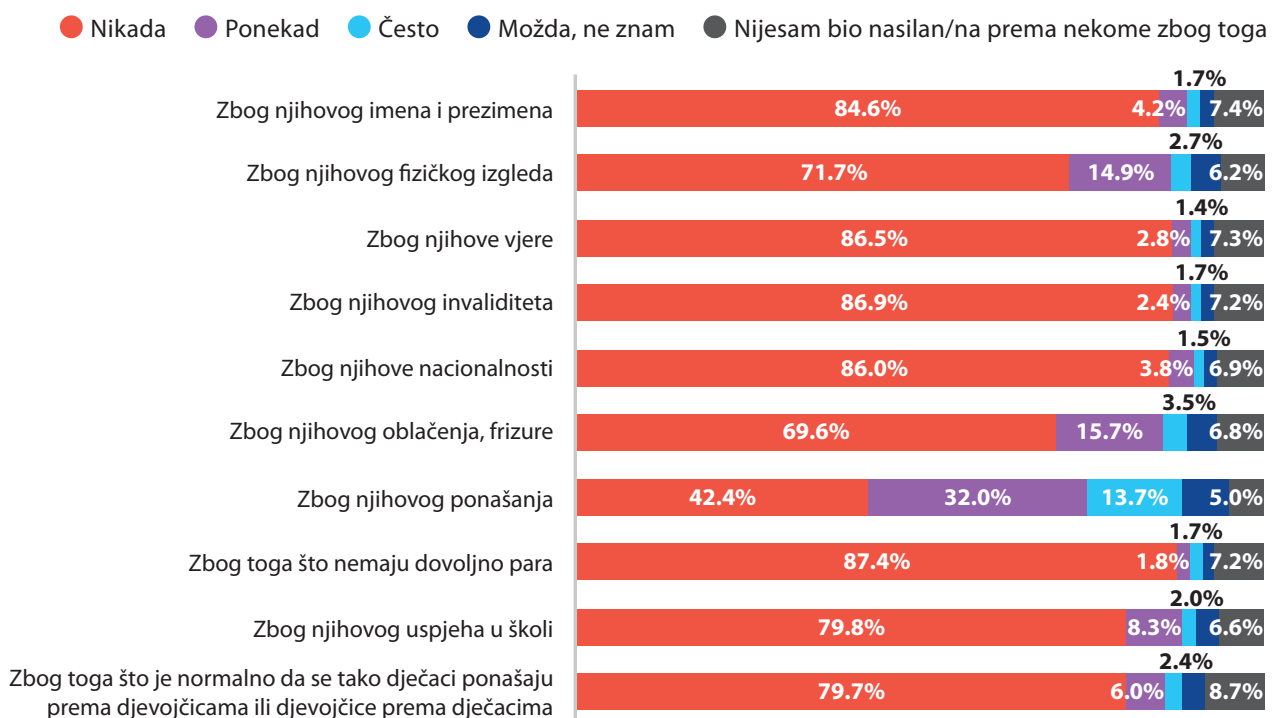

Važno je naglasiti da se radi o samoprijavlivanju nasilnog ponašanja, što predstavlja dragocjen ali ograničen izvor podataka. Samoprijavlivanje omogućava direktan uvid u iskustva učenika kao počinitelaca, međutim, može biti pod uticajem socijalne poželjnosti – dio učenika može minimizirati ili poricati svoje ponašanje iz straha od osude ili posljedica.

Posmatrano prema polu, učenici znatno češće pripadaju grupi počinitelaca nasilja (52,2%) u poređenju s učenicama (36,2%). Više od polovine dječaka samoprijavljuje da je barem jednom ispoljilo neko nasilno ponašanje prema vršnjacima, dok kod djevojčica taj procenat iznosi nešto više od trećine.

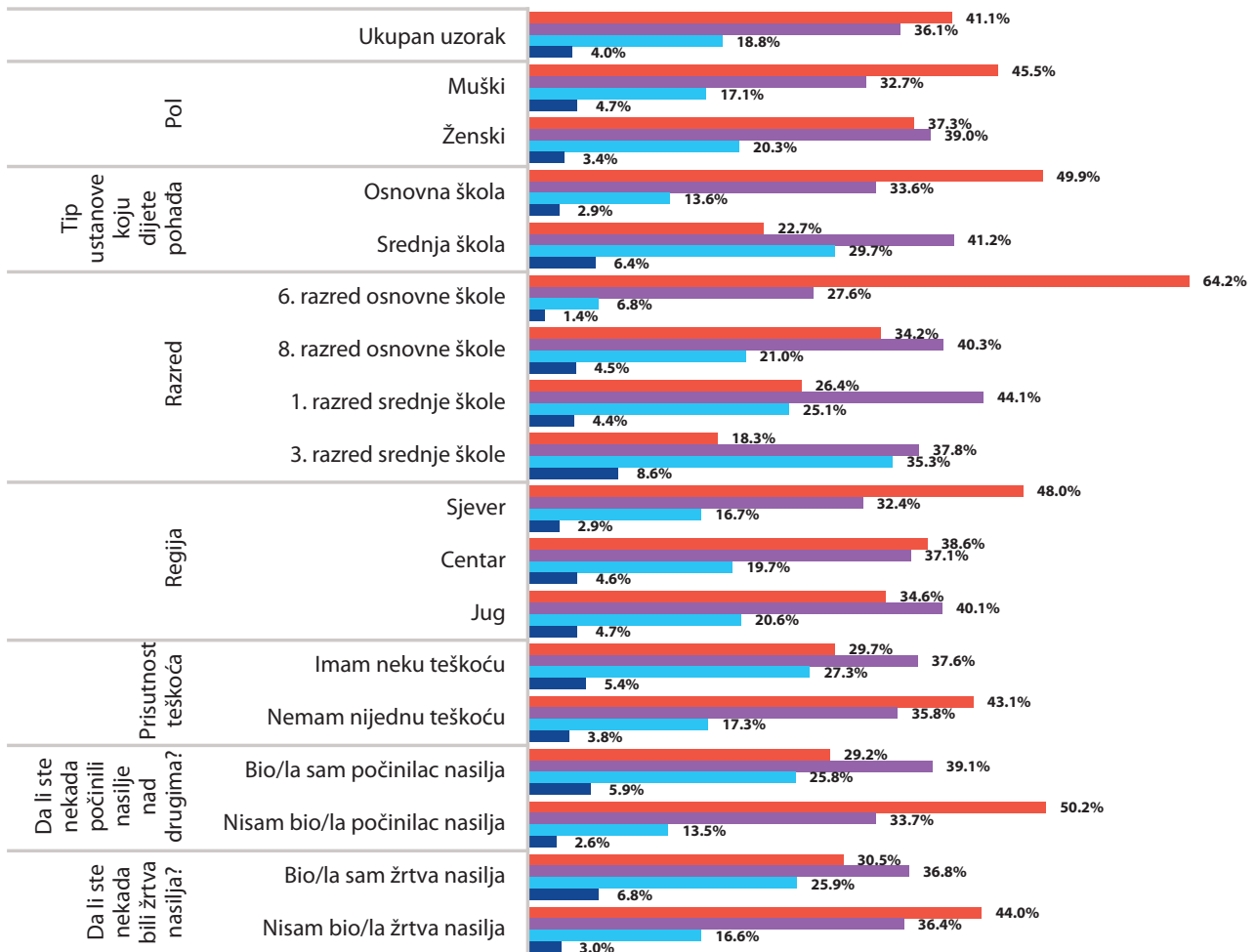
Rezultati pokazuju da većina učenika koji su bili počinioci nasilja uglavnom poriče da su se loše ponašali zbog diskriminatornih razloga ili zbog predrasuda. Za većinu navedenih kategorija (ime i prezime, vjera, invaliditet, nacionalnost, materijalni status) preko 86% ispitanika navodi da nikada nijesu bili nasilni zbog tog razloga, a dodatnih 6-7% bira opciju koja implicira da nijesu bili nasilni zbog toga.

Međutim, kod nekih razloga uočava se znatno veće priznanje. Najizraženiji motiv koji učenici prepoznaju jeste ponašanje žrtve.

Odnos učenika i nastavnika predstavlja jedan od ključnih faktora koji oblikuju iskustvo učenika u školskom okruženju i njihovu spremnost da prijave nasilje ili potraže pomoć. Većina učenika procjenjuje da su nastavnici uglavnom korektni, da ih poštuju i da su spremni da pomognu kada se suoče s problemima. Učenici češće navode da se prema njima postupa pravedno i da se osjećaju sigurno u komunikaciji s nastavnicima, naročito u osnovnim školama, gdje su odnosi s nastavnicima ličniji i češće zasnovani na kontinuiranom kontaktu. Ipak, s uzrastom se uočava pogoršanje percepcije odnosa između učenika i nastavnika. Srednjoškolci znatno rjeđe doživljavaju nastavnike kao razumne i podržavajuće, a češće izražavaju osjećaj distance, formalnosti i nedostatka interesa nastavnika za njihove lične probleme. Ovakvi nalazi ukazuju da se u adolescenciji odnos učenika i škole mijenja, pri čemu nastavnici sve rjeđe bivaju percipirani kao oslonac, a sve češće isključivo kao autoriteti ili nosioci funkcije ocjenjivanja.

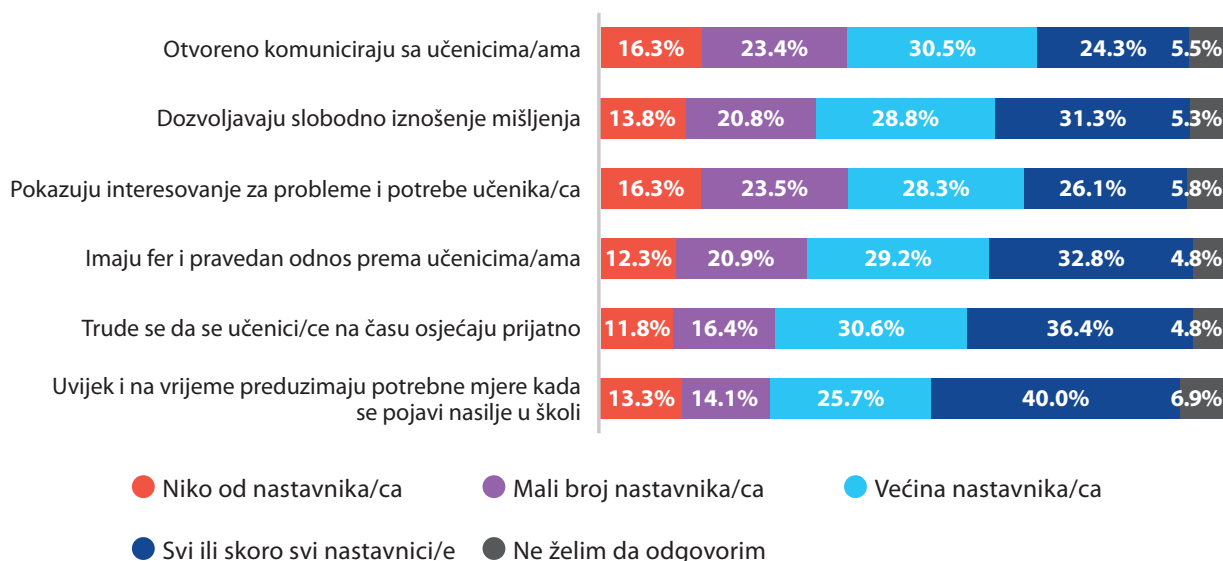
Posebno je značajno da učenici koji su imali iskustvo vršnjačkog nasilja znatno češće iskazuju nepovjerenje prema nastavnicima i slabiju spremnost da im se obrate za pomoć. Ovi učenici češće smatraju da nastavnici ne reaguju uvijek pravovremeno, da minimiziraju probleme ili da nijesu svjesni onoga što se dešava među učenicima. Takva percepcija dodatno povećava rizik od neprijavlivanja nasilja i produžava trajanje negativnih iskustava.

- Da, svi nastavnici/ce vode računa o tome kako se učenici/ce osjećaju
- Većina nastavnika/ca vodi računa o tome kako se učenici/ce osjećaju
- Tek nekoliko nastavnika/ca vodi računa o tome kako se učenici/ce osjećaju
- Nijedan/na nastavnik/ca ne vodi računa o tome kako se učenici/ce osjećaju

Upravo odnos između nastavnika i učenika utiče na to kakva će biti klima u školi. Percepcija učenika o tome kako se nastavnici u školi odnose prema njima direktno utiče na prevenciju i reagovanje na vršnjačko nasilje. Rezultati pokazuju pretežno pozitivnu percepciju odnosa nastavnika prema učenicima. Većina učenika smatra da se većina ili svi nastavnici ponašaju na poželjan način u ključnim dimenzijama.

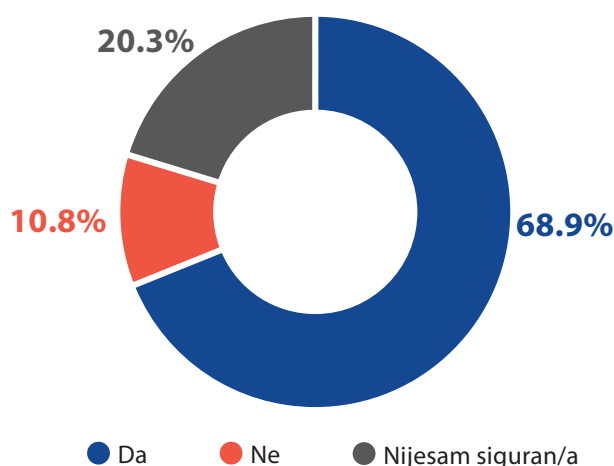
Grafik 43: A sada razmisli o tome kako se nastavnici/ce u tvojoj školi, u cjelini posmatrano, odnose prema učenicima/ama. Koliko nastavnika/ca se ponaša na navedene načine:

Rezultati pokazuju pretežno pozitivnu percepciju odnosa nastavnika prema učenicima. Većina učenika smatra da se većina ili svi nastavnici ponašaju na poželjan način u ključnim dimenzijama. Ipak, zabrinjava da za svaku dimenziju više od desetine učenika navodi da niko od nastavnika ne ispoljava poželjno ponašanje.

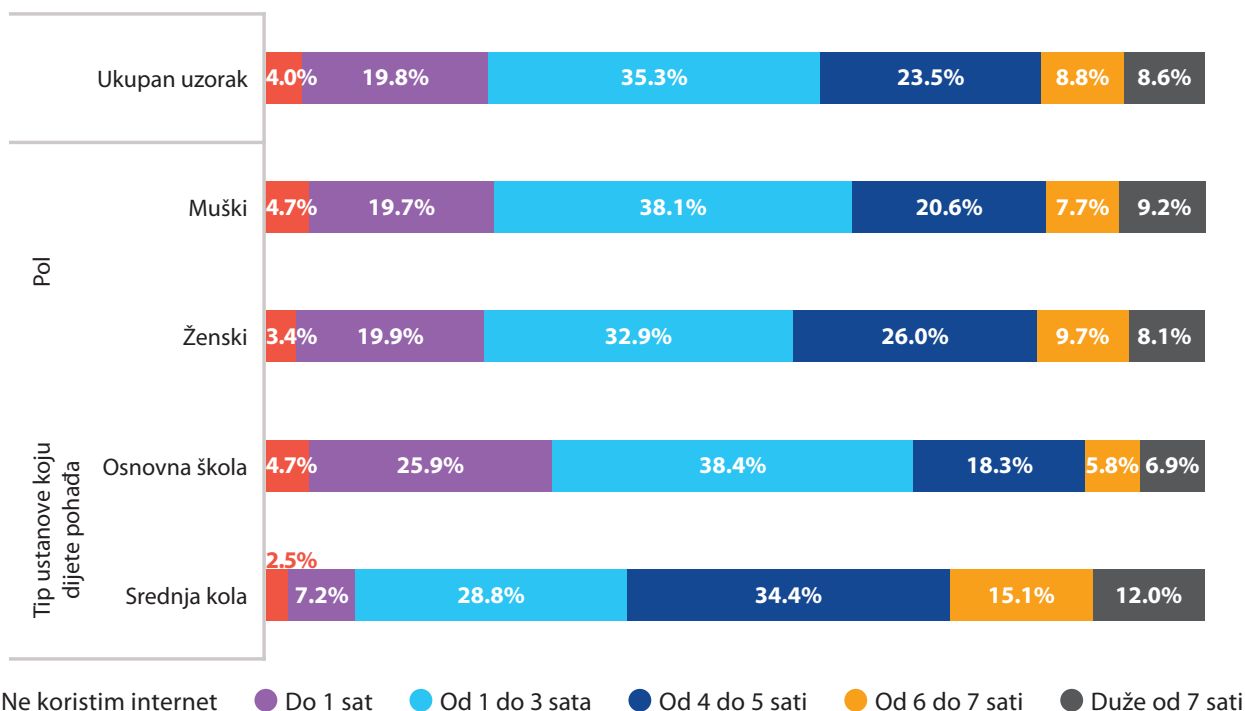
Povjerenje između učenika i nastavnika je nemjerljivo veliki resurs koji bi škole i nadležne institucije dalje mogle da unapređuju, kako bi škole učinile još bezbjednijim i prijatnim mjestima za učenike. U tom pravcu pozitivno je vidjeti da čak dvije trećine učenika kaže da imaju nastavnika/cu s kojim mogu da razgovaraju ako im nešto smeta u školi.

Grafik 44: Da li imaš nastavnika/cu s kojim možeš da razgovaraš ako ti nešto smeta u školi?

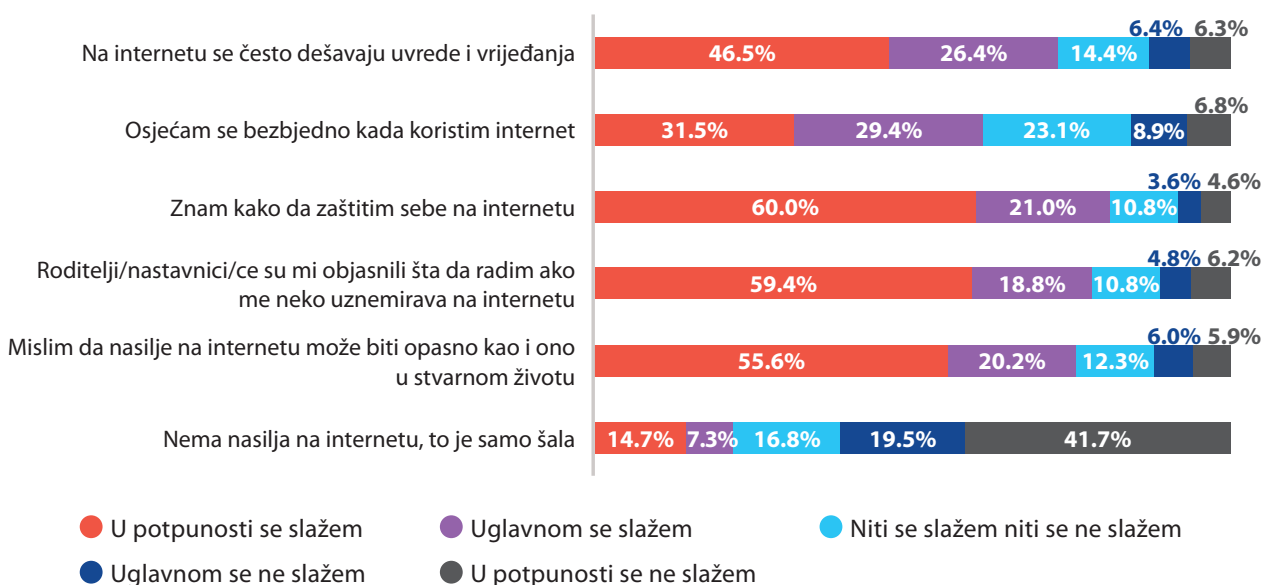
Digitalno okruženje zauzima važno mjesto u iskustvima učenika. Gotovo svi učenici koriste internet, prvenstveno putem ličnog mobilnog telefona, pri čemu srednjoškolci provode znatno više vremena online.

Grafik 45: Koliko vremena provodiš na internetu radnim danima?

Učenici navode da su uvrede na internetu česte i da digitalno nasilje može biti ozbiljno, a kao najčešća neprijatna iskustva izdvajaju se snimanje i fotografisanje bez saglasnosti, uvredljive poruke i isključivanje iz online grupa.

Grafik 46: U kojoj mjeri se slažeš sa sljedećim tvrdnjama?

U cjelini, nalazi iz perspektive učenika ukazuju da škola za većinu predstavlja relativno bezbjedno i inkluzivno okruženje, ali da istovremeno postoji značajan broj učenika koji su izloženi različitim oblicima nasilja, naročito verbalnom, socijalnom i digitalnom. Posebno su ranjivi učenici s teškoćama, učenici s povišenom anksioznošću i stariji učenici osnovnih škola. Ovi nalazi jasno ukazuju na potrebu sistemskog i preventivnog pristupa koji će istovremeno jačati emocionalnu dobrobit učenika, vršnjačku podršku i dostupnost pomoći u školskom okruženju.

Roditelj – dijete kao analitička jedinica: jaz u percepciji i njegove implikacije

7.1. Ključni nalazi

- ▶ Analiza dosljedno pokazuje da roditelji i djeca često različito doživljavaju iste pojave, bilo da je riječ o nasilju, anksioznosti ili online rizicima. Taj jaz nije marginalan, već zahvata značajan dio uzorka i predstavlja sistemski obrazac, a ne izuzetak.
- ▶ Kod više dimenzija, od anksioznosti do online uvreda, roditelji češće smatraju da je problem manji nego što ga dijete doživljava. To ukazuje da značajan dio dječijih iskustava ostaje neprepoznat ili se doživljava kao manje ozbiljan nego što zaista jeste.
- ▶ Analiza pokazuje da su djevojčice sklonije da doživljavaju veći jaz u percepciji, naročito kada je riječ o emocionalnim i psihološkim aspektima dobrobiti. To sugerira da su njihova iskustva češće „nevidljiva“ odraslima, čak i kada su prisutni znaci uznemirenosti.
- ▶ Iako se javljaju razlike po obrazovanju i materijalnom statusu porodice, one ne objašnjavaju u potpunosti razlike u percepciji nasilja i rizika. U porodicama s višim obrazovanjem ili stabilnijom finansijskom situacijom, jaz u percepciji je takođe prisutan.
- ▶ Rezultati jasno pokazuju da se razlike u percepciji povećavaju s uzrastom. Kod učenika srednjih škola roditelji znatno češće potcjenjuju i emocionalne teškoće i izloženost nasilju u poređenju s roditeljima mlađe djece. Ovo ukazuje da se s rastom autonomije i digitalne nezavisnosti djece smanjuje uvid roditelja u njihove svakodnevne izazove.
- ▶ Iako značajan broj djece koristi više online platformi nego što roditelji prepoznaju, to samo po sebi ne povećava vjerovatnoću da nasilje ostane neprepoznato. Drugim riječima, online prisutnost djece nije dovoljan uslov za „nevidljivo nasilje“. Ključni problem nije količina digitalne aktivnosti, već način na koji se o njoj razgovara i razumije.

7.2. Analiza glavnih nalaza parnog (dyadic) dizajna

Jedna od najvažnijih metodoloških snaga ovog istraživanja jeste primjena parnog (dyadic) istraživačkog dizajna, u kojem roditelj i dijete čine jedinstvenu jedinicu analize. Ovakav pristup značajno prevazilazi standardne modele istraživanja u kojima se djeca i roditelji posmatraju kao odvojene i nepovezane grupe ispitanika. Umjesto toga, parni dizajn omogućava da se iskustva djece i percepcije roditelja analiziraju u direktnom odnosu jedno prema drugom, unutar istog porodičnog konteksta.

Ključna prednost ovakvog dizajna ogleda se u tome što on ne daje samo informacije o učestalosti određenih pojava, već omogućava identifikovanje jaza u percepciji, odnosno razlika između onoga što djeca doživljavaju i onoga što roditelji prepoznaju. U oblastima kao što su nasilje u školi, psihološka dobrobit ili izloženost online rizicima, upravo taj jaz predstavlja jedan od najvažnijih nalaza, jer ukazuju na situacije u kojima problemi ostaju neprepoznati, potcijenjeni ili pogrešno interpretirani od strane odraslih.

Snaga nalaza dobijenih ovim pristupom proizlazi iz činjenice da se roditeljski odgovor može neposredno uporediti s odgovorom njegovog/njenog djeteta, a ne s prosječnim odgovorom neke druge grupe djece. Time se eliminiše veliki dio šuma koji je prisutan u klasičnim poređenjima između nezavisnih uzoraka. Analiza se ne zasniva na apstraktnim razlikama između grupa, već na konkretnim odnosima unutar porodice, što značajno povećava interpretativnu vrijednost rezultata.

Posebno važan doprinos ovog dizajna jeste mogućnost identifikovanja tzv. „nevidljivih problema“, odnosno situacija u kojima dijete prijavljuje nasilje, emocionalnu uznemirenost ili rizična online iskustva, dok roditelj istovremeno smatra da takvi problemi ne postoje. Ovakvi nalazi imaju izuzetno snažan praktični i potencijal za dalje djelovanje u dijelu prevencije nasilja, jer jasno ukazuju na granice roditeljske informisanosti i na potrebe za ciljanim intervencijama koje ne mogu biti zasnovane isključivo na roditeljskim procjenama.

Dodatno, parni dizajn omogućava analizu smjera i intenziteta razlika u percepciji, odnosno da li roditelji sistematski potcjenjuju ili precjenjuju određene rizike i iskustva djece. Time se otvara prostor ne samo za deskriptivnu analizu, već i za razumijevanje strukturalnih obrazaca u porodičnoj komunikaciji, nadzoru i povjerenju. Nalazi dobijeni ovim pristupom pružaju snažnu empirijsku osnovu za preporuke usmjerene ka roditeljima, školama i institucijama koje se bave zaštitom djece.

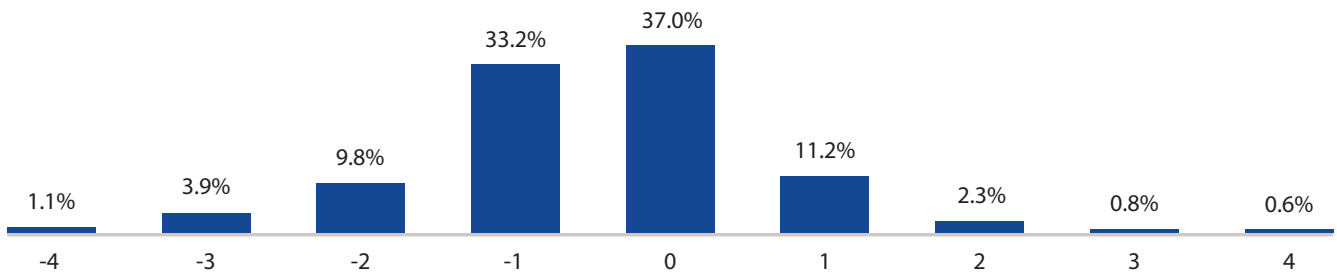
U ovom istraživanju, roditelji i djeca povezani su pomoću jedinstvene identifikacione varijable (CODE), pri čemu svaki kod predstavlja jedan roditelj – dijete par. Ovi kodovi distribuirani su do roditelja, odnosno staratelja, preko saglasnosti, te su svi roditelji zamoljeni da na početku popunjavanja ankete unesu kod koji im je dostavljen. Saglasnost je bila potom kod djece, koja su imala isti kod i takođe je od njih traženo da na početku unesu kod, prije nego nastave dalje s popunjavanjem. Kroz istraživanje uspješno su upareni odgovori 644 roditelja i djece, odnosno 1288 ispitanika. Od toga, 482 para, odnosno 964 ispitanika su roditelji i djeca koja pohađaju osnovnu školu, a 162 para, odnosno 324 ispitanika su roditelji i djeca koja pohađaju srednju školu.

Analiza, u ovom dijelu izvještaja, sprovedena je isključivo na nivou para, bez razdvajanja roditelja i djece kao nezavisnih jedinica. Fokus je stavljen na stepen saglasnosti, razlike u percepciji i smjer tih razlika, kao i na identifikovanje obrazaca u kojima roditeljska percepcija odstupa od iskustava djece. Posebna pažnja posvećena je i konstrukciji složenih indikatora (indeksi anksioznosti, izloženosti nasilju i online rizicima), kako bi se dodatno ojačala analitička preciznost nalaza.

Odnos djece prema školi predstavlja važan pokazatelj njihovog ukupnog blagostanja, osjećaja pripadnosti i motivacije za učenje. Način na koji dijete doživljava školu, da li u nju ide s radošću, ravnodušno ili s otporom, snažno je povezan s njegovim emocionalnim stanjem, kvalitetom odnosa s vršnjacima i nastavnicima, ali i sa širim porodičnim i društvenim okruženjem. Zbog toga je razumijevanje tog odnosa ključno ne samo za obrazovne politike, već i za prevenciju emocionalnih teškoća i ranih oblika isključenosti iz obrazovnog sistema.

Varijabla „koliko dijete voli školu“ konstruisana je na osnovu odgovora djeteta i roditelja na isto pitanje, pri čemu su odgovori kodirani na ordinalnoj skali³. Ordinalna skala je vrsta mjerne skale kojom se varijable raspoređuju u kategorije s jasnim redoslijedom (rangom), ali bez pretpostavke o jednakim razmacima između tih kategorija. Drugim riječima, možemo utvrditi šta je „više“ ili „manje“, ali ne i kolika je tačna razlika između vrijednosti.³ Za potrebe analize izračunat je jaz između roditeljske i dječje procjene kao razlika između njihove dvije vrijednosti (roditelj – dijete). Negativne vrijednosti ukazuju da roditelj potcjenjuje koliko dijete voli školu, dok pozitivne vrijednosti ukazuju na precjenjivanje. Ovakav pristup omogućava direktno poređenje percepcija unutar istog porodičnog para.

Grafik 48: Koliko djeca vole da idu u školu?

Rezultati pokazuju da se percepcije djece i roditelja o tome koliko djeca vole školu često razlikuju. Iako se u oko 37% slučajeva roditelji i djeca u potpunosti slažu, u većini preostalih slučajeva postoji određen jaz u procjeni. Najčešći obrazac je potcjenjivanje – gotovo polovina roditelja (48%) smatra da djeca vole školu manje nego što djeca sama navode.

Kako bi se dobio pouzdan i sadržajno validan pokazatelj emocionalnog stanja djece, u istraživanju je konstruisan **indeks anksioznosti** zasnovan na više pojedinačnih indikatora koji mjere različite aspekte unutrašnje uznemirenosti i emocionalne nelagode. Umjesto oslanjanja na jedno pitanje, koje može biti podložno trenutnom raspoloženju ili situacionim faktorima, korišćen je kompozitni pristup koji omogućava stabilniju i robusniju procjenu.

Indeks anksioznosti kod djece formiran je kao aritmetička sredina odgovora na pet tvrdnji koje obuhvataju ključne dimenzije anksioznosti: učestalu zabrinutost, nervozu u novim situacijama, osjećaj tuge ili potištenosti, prisustvo strahova i poteškoće u opuštanju⁴. Ove stavke zajedno obuhvataju i emocionalne i kognitivne aspekte anksioznosti, čime se smanjuje rizik da rezultat odražava prolazno stanje ili izolovani doživljaj.

Isti koncept indeksa primijenjen je i na roditeljske odgovore, pri čemu su roditelji procjenjivali iste aspekte emocionalnog funkcionisanja svog djeteta. Time je obezbijedena metodološka simetrija između dječje i roditeljske perspektive, oba indeksa zasnivaju se na identičnim indikatorima, mjeranim na istim skalama, što omogućava direktno i validno poređenje između dvije procjene.

³ Ordinalna skala je vrsta mjerne skale kojom se varijable raspoređuju u kategorije s jasnim redoslijedom (rangom) ali bez pretpostavke o jednakim razmacima između tih kategorija. Drugim riječima, možemo utvrditi šta je „više“ ili „manje“, ali ne i kolika je tačna razlika između vrijednosti.

⁴ - Često brinem čak i kada nema razloga za brigu

- Nervozan/na sam u nekim novim situacijama i lako gubim samopouzdanje

- Često sam nesrećan/na, tužan/na ili mi se plače

- Imam mnogo strahova i lako se uplašim

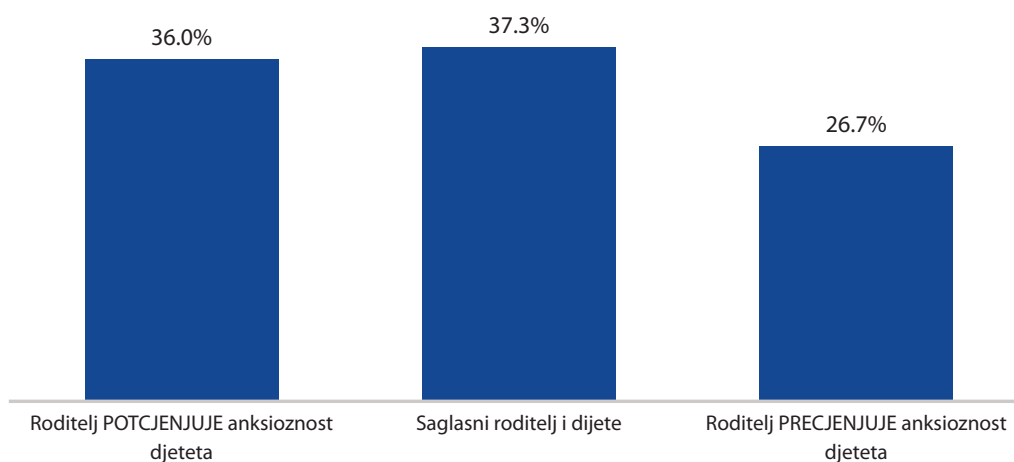
- Teško mi je da se opustim

Nakon toga, za svaki roditelj – dijete par izračunata je razlika između roditeljske i dječje procjene (roditelj minus dijete). Na osnovu te razlike definisane su tri analitičke kategorije:

1. Roditelj potcjenjuje anksioznost djeteta – kada je roditeljska procjena niža od dječje (negativna razlika),
2. Saglasnost roditelja i djeteta – kada su procjene jednake ili se razlikuju minimalno (razlika približno jednaka nuli),
3. Roditelj precjenjuje anksioznost djeteta – kada roditelj procjenjuje viši nivo anksioznosti nego što dijete samo navodi (pozitivna razlika).

Ovakav pristup omogućava da se ne posmatra samo nivo anksioznosti, već i smjer i intenzitet perceptivnog jaza između djeteta i roditelja, što predstavlja ključnu analitičku prednost ovog dizajna.

Grafik 49: Indeks anksioznosti, poređenje roditelj – dijete

Rezultati pokazuju da je u 36,0% parova roditelj potcijenio anksioznost djeteta, što znači da više od trećine djece iskazuje viši nivo emocionalne nelagode nego što njihovi roditelji prepoznaju. Ovaj nalaz je posebno značajan jer ukazuje na postojanje „nevidljive“ emocionalne patnje, koja može ostati neprepoznata i neadresirana, naročito u svakodnevnim porodičnim interakcijama.

I za potrebe ovog dijela, koristili smo regresionu analizu, da bismo bolje razumjeli šta se dešava s odnosom među karakteristikama djece, porodice i okruženja, i kakav imaju uticaj na nerazumijevanje anksioznosti između djece i roditelja.

Kao zavisnu varijablu koristili smo jaz u anksioznosti, definisan kao razliku između roditeljske procjene i samoprocjene djeteta. Pozitivne vrijednosti ukazuju da roditelj precjenjuje anksioznost djeteta, dok negativne vrijednosti znače da roditelj potcjenjuje djetetovo emocionalno stanje.

U modele smo uključili sljedeće grupe varijabli:

- karakteristike djeteta (pol, tip škole),
- porodične karakteristike (obrazovanje roditelja, finansijska situacija domaćinstva),
- kontekstualne faktore (regija).

Ovaj izbor omogućava da se istovremeno sagledaju individualni i strukturni faktori koji mogu uticati na roditeljsku percepciju.

Rezultati pokazuju da je pol djeteta značajan prediktor jaza u procjeni anksioznosti. Konkretno, kod djevojčica se bilježi negativan efekat od -0,34.

Grafik 50: Jaz u anksioznosti – rezultati regresionog modela

To znači da roditelji u prosjeku potcjenjuju nivo anksioznosti djevojčica za oko trećinu skale više nego kod dječaka, čak i kada se kontrolišu druge relevantne karakteristike poput obrazovanja roditelja, finansijske situacije domaćinstva i tipa škole. Drugim riječima, pri istim objektivnim uslovima, djevojčice pokazuju viši nivo anksioznosti nego što roditelji percipiraju, a taj jaz je sistematski veći nego kod dječaka.

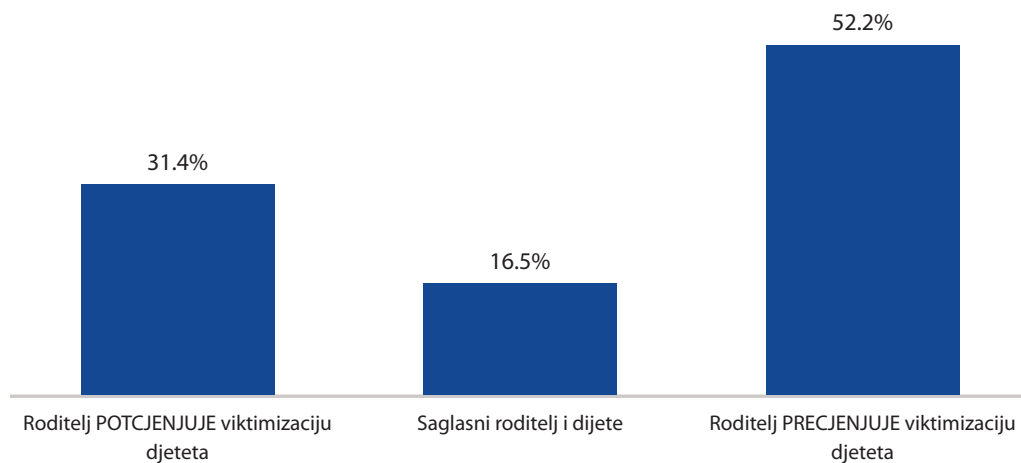
Takođe, podaci govore da ovaj obrazac snažnije upućuje na faktore koji proizlaze iz porodičnog okruženja nego iz same vršnjačke dinamike. Kad roditelji sistematski procjenjuju da su poteškoće manje izražene nego što ih djeca doživljavaju, to sugeriše da se unutar porodice emocionalna stanja djece ne prepoznaju u punom obimu ili se drugačije tumače. Riječ je o obrascu koji je u većoj mjeri ukorijenjen u porodičnoj komunikaciji, normama i načinu na koji se govori o osjećanjima, ranjivosti i problemima.

Iskustva nasilja i uznemiravanja u školskom okruženju predstavljaju jedan od ključnih faktora koji oblikuju dobrobit djece, njihov osjećaj sigurnosti i odnos prema školi. U ovom istraživanju razvijen je **indeks viktimizacije** koji objedinjuje više oblika nasilnog ponašanja kojima su djeca mogla biti izložena u školi. Indeks je konstruisan na osnovu odgovora na pet pitanja koja obuhvataju različite vidove viktimizacije, od verbalnog vrijeđanja i socijalnog isključivanja, do fizičkog nasilja i neprimjerenog ponašanja. Na ovaj način omogućeno je da se, umjesto pojedinačnih incidenata, sagleda ukupni intenzitet izloženosti nasilju.

Indeks je izračunat odvojeno za djecu i roditelje, čime je omogućeno direktno poređenje njihove percepcije istih iskustava⁵. Na taj način moguće je identifikovati ne samo nivo viktimizacije, već i razlike u tome kako roditelji i djeca doživljavaju i tumače te situacije.

Da bismo bolje razumjeli važno je analizirati jaz u percepcijama između roditelja i djece. Razliku smo izračunali tako što smo od vrijednosti indeksa za roditelja oduzeli vrijednosti indeksa za dijete. Zatim smo dobijeni jaz podijelili u tri grupe, posebno za one gdje su djeca i roditelji saglasni, odnosno razlika u indeksu je manja od 1, te slučajeve gdje roditelji potcjenjuju i precjenjuju viktimizaciju djeteta.

Grafik 51: Jaz u indeksu viktimizacije

Analiza jaza unutar samih parova pokazuje drugačiju nijansu: u više od polovine slučajeva roditelji procjenjuju da je dijete izloženo većem nivou viktimizacije nego što dijete samo navodi. To znači da su razlike najčešće male, ali učestale, i idu u smjeru roditeljskog „precjenjivanja“. Drugim riječima, iako djeca u prosjeku prijavljuju viši intenzitet viktimizacije, roditelji češće blago preuveličavaju iskustvo svog djeteta u odnosu na dječju samoprocjenu.

Posebno je važno vidjeti da je dinamika potpuno drugačija kada posmatramo kategoriju škole na jaz percepcije u viktimizaciji, u multivarijantnom modelu.

³ U pitanju su sljedeći ajtemi:

p1 - Dijete je bilo nazivano pogrđnim imenima, ismijavano ili vrijeđano

p2 - Dijete je bilo fizički napadnuto (udarano, gurano, šutirano i sl.)

p3 - O drugom djetetu su se širile glasine, ogovarano je ili je bilo socijalno isključivano

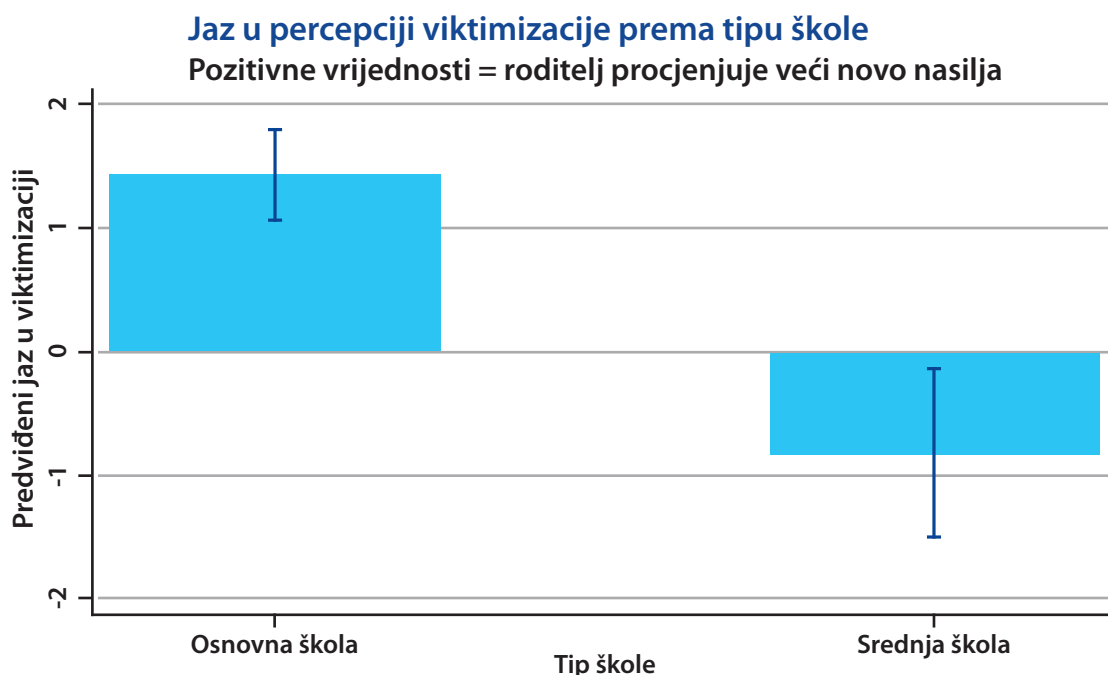
p4 - Djetetu su oduzimate ili uništavane lične stvari

p5 - Dijete je bilo izloženo neprimjerenom fizičkom kontaktu ili komentarima vezanim za tijelo

Kod osnovnih škola, prosječan jaz je pozitivan, što znači da roditelji u prosjeku procjenjuju viši nivo viktimizacije nego što ga prijavljuju djeca. Drugim riječima, roditelji osnovaca skloniji su da vjeruju da je njihovo dijete izloženo nasilju u većoj mjeri nego što to dijete samo navodi. Interval pouzdanosti je u potpunosti iznad nule, što ukazuje da je ovaj efekat stabilan i statistički uvjerljiv.

Nasuprot tome, kod srednjih škola jaz je negativan, što znači da djeca prijavljuju više viktimizacije nego što roditelji misle. Ovdje roditelji potcjenjuju iskustva svoje djece, a interval pouzdanosti se jasno pomjera ispod nule. To sugerira da se s uzrastom mijenja i dinamika komunikacije i percepcije, odnosno da starija djeca češće doživljavaju oblike nasilja koji ostaju „nevidljivi“ roditeljima.

Grafik 52: Efekat tipa škole na jaz u percepciji viktimizacije

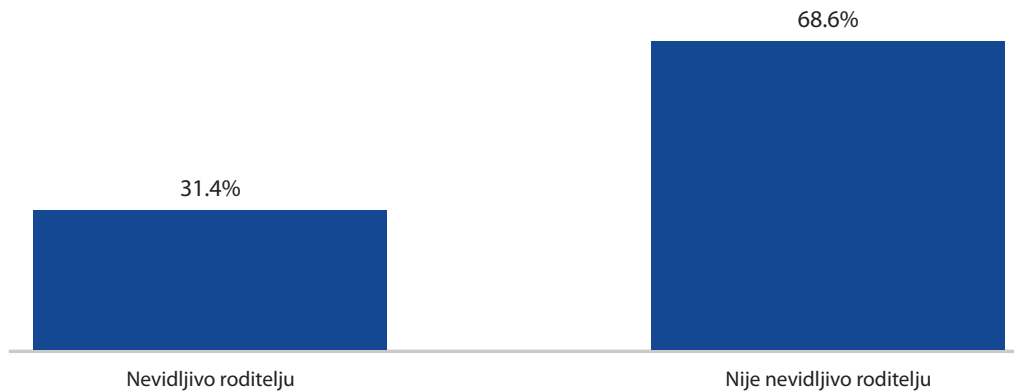

Izuzetno važan koncept u ovom istraživanju je takozvano **nevidljivo nasilje**, pod kojim podrazumijevamo oblike nasilja koje djeca doživljavaju, ali koji nijesu prepoznati ili pomenuti od strane roditelja. To su situacije u kojima dijete navodi da je bilo izloženo nasilju, dok roditelj procjenjuje da nasilja nije bilo. Takva iskustva često ostaju skrivena od odraslih, jer se ne manifestuju kroz otvorene konflikte, fizičke povrede ili jasne signale, već se odvijaju kroz suptilnije oblike, poput isključivanja, verbalnog omalovažavanja, digitalnog nasilja ili ponavljanih „sitnih“ incidenata koje djeca doživljavaju kao značajne.

Ovaj je koncept posebno važan jer pokazuje granice roditeljskog uvida u svakodnevna iskustva djece, naročito u školskom i digitalnom okruženju, gdje se veliki dio interakcija odvija van direktnog nadzora odraslih.

Nevidljivo nasilje specifičan je podskup jaza u percepciji viktimizacije, i to onaj podskup koji ima najveću društvenu težinu. Podaci, kako smo prikazali i u prethodnoj cjelini, jasno govore da je trećina nasilja nad djecom nevidljiva njihovim roditeljima.

Grafik 53: Nevidljivo nasilje

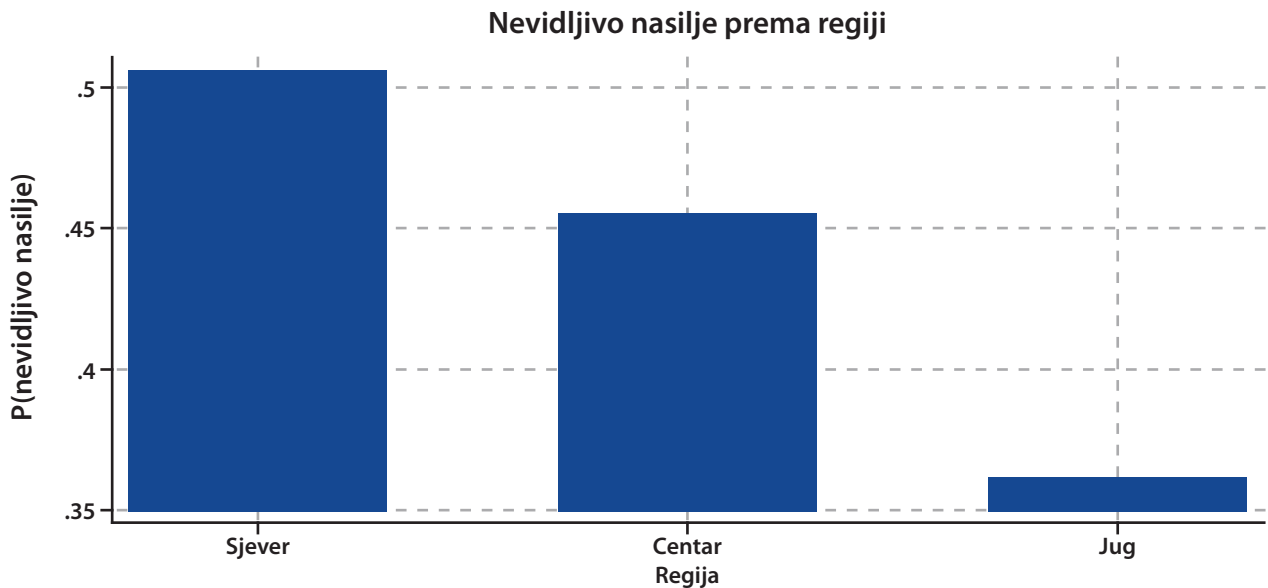

Kako bismo identifikovali faktore povezane s nevidljivim nasiljem, primijenili smo logističku regresiju u kojoj je zavisna varijabla definisana kao situacija u kojoj dijete prijavljuje nasilje, a roditelj to ne prepoznaje (potcjenjuje). Model uključuje ključne sociodemografske i kontekstualne varijable: pol djeteta, obrazovanje roditelja, finansijsku situaciju domaćinstva, tip škole i regiju. Na ovaj način procjenjujemo koji faktori povećavaju ili smanjuju vjerovatnoću da iskustva nasilja ostanu „nevidljiva“ roditeljima.

Najizraženiji efekat bilježi se kod kategorije škola – učenici srednjih škola imaju znatno veću vjerovatnoću da njihova iskustva nasilja ostanu nevidljiva roditeljima u poređenju s učenicima osnovnih škola. S obzirom na to da rezultati pokazuju da je nevidljivo nasilje izraženije kod srednjoškolaca, to upućuje na snažnu razvojnu i vršnjačku dinamiku, koja u ovom slučaju ima značajno veći uticaj od faktora koji dolaze „iz kuće“. Kako djeca ulaze u adolescenciju, povećava se njihova autonomija, socijalni krug se širi, a značaj vršnjaka postaje dominantan u odnosu na porodicu. U tom periodu komunikacija sa roditeljima često postaje selektivnija, dok se iskustva, posebno ona osjetljiva, poput nasilja ili poniženja, češće zadržavaju unutar vršnjačke sfere. To objašnjava zašto roditelji starije djece imaju manji uvid u njihova iskustva, ne nužno zbog nezainteresovanosti, već zbog promijenjene razvojne dinamike i strukture odnosa.

Takođe su prisutne i regionalne razlike. U poređenju sa sjeverom, djeca iz južnog regiona imaju znatno manju vjerovatnoću nevidljivog nasilja. To znači da roditelji na jugu češće prepoznaju iskustva nasilja svoje djece nego roditelji u sjevernim regionima.

Grafik 54: Nevidljivo nasilje – efekat regije u multivarijantnom modelu

Digitalno okruženje dodatno produbljuje postojeći jaz: komunikacija se odvija izvan neposrednog nadzora odraslih, granice između škole i nasilja su često nejasne, a iskustva se mogu brzo širiti i intenzivirati bez jasnih spoljašnjih signala. Zbog toga se pretpostavlja da se „nevidljivo nasilje“ posebno manifestuje upravo online, gdje roditelji često nemaju uvid u sadržaje, interakcije i dinamiku odnosa među vršnjacima. Dodatno, za razliku od školskog konteksta, gdje odrasli ipak imaju određeni institucionalni uvid, online svijet je u velikoj mjeri izvan direktnog nadzora roditelja. Upravo zato razlike u percepciji između djece i roditelja mogu biti još izraženije kada je riječ o digitalnim navikama, izloženosti rizicima i oblicima online nasilja.

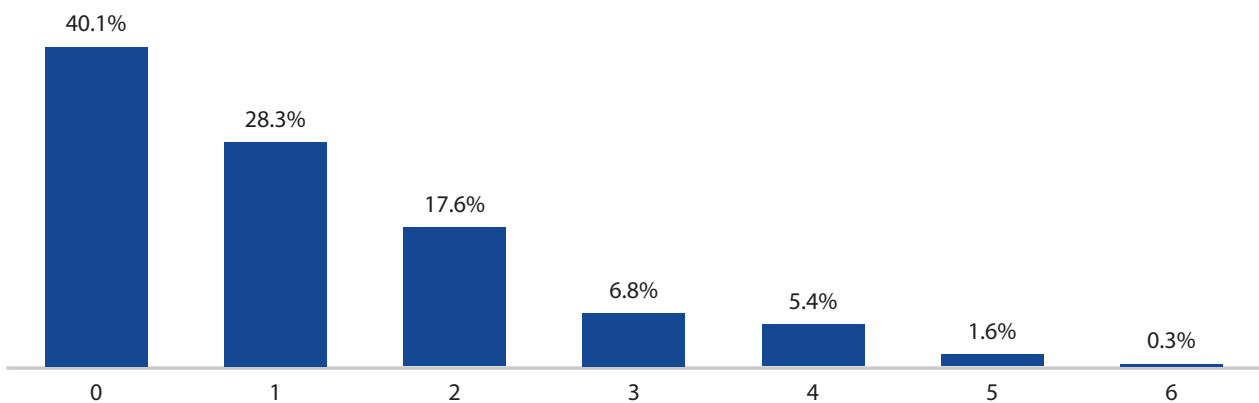
Kako bismo kvantifikovali ovaj fenomen, konstruisan je indikator online jaza, koji mjeri razliku između broja online platformi koje dijete navodi da koristi i broja platformi za koje roditelj navodi da ih dijete koristi⁶.

Pozitivna vrijednost ovog indikatora znači da dijete koristi više platformi nego što roditelj prepoznaje, odnosno da dio online aktivnosti ostaje „nevidljiv“ roditelju, a svaki broj kvantifikuje koliko je takvih platformi koje dijete kaže da koristi a roditelj ne prijavljuje kao platforme koje dijete koristi. Vrijednost 0 znači da ne postoji razlika između roditelja i djeteta u broju platformi koje prijavljuju.

⁶ Konkretno:

- za svako dijete izračunat je ukupan broj platformi koje dijete koristi (npr. društvene mreže, aplikacije za dopisivanje, video platforme i sl.);
- zatim je izračunat broj platformi za koje roditelj smatra da ih dijete koristi;
- razlika između ova dva broja predstavlja online jaz.

Grafik 55: Online jaz u broju platformi koje dijete koristi i koje roditelji prijavljuju

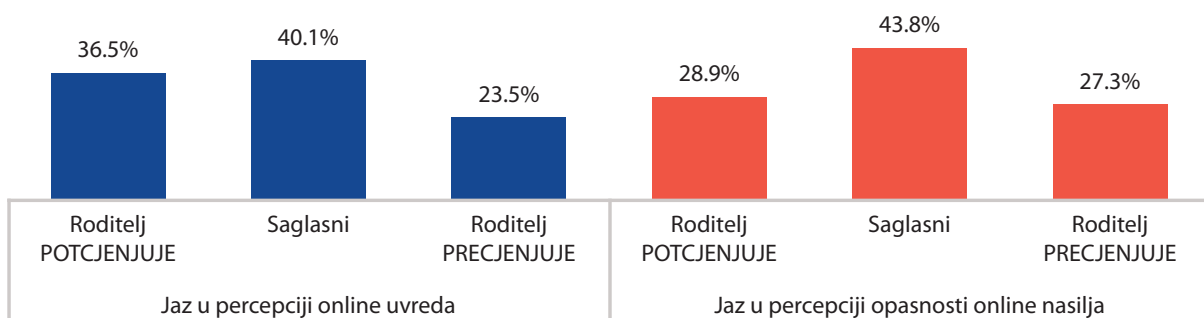

Najveći broj djece (40,1%) nalazi se u kategoriji 0, što znači da roditelji u tim slučajevima tačno prepoznaju sve online platforme koje dijete koristi. Međutim, kod gotovo 60% djece postoji određeni stepen online jaza, dijete koristi barem jednu platformu za koju roditelj ne zna. Najčešći oblik tog jaza je umjeren: 28,3% djece koristi jednu platformu više nego što roditelj misli, dodatno 17,6% koristi dvije platforme više.

Dalje su konstruisane dvije mjere koje nastoje uhvatiti jaz u percepciji online bezbjednosti između djece i roditelja. Cilj nije bio samo utvrditi da li se nasilje ili rizici dešavaju, već i razumjeti kako se oni doživljavaju iz perspektive djeteta u odnosu na percepciju roditelja. Upravo taj nesklad u percepciji predstavlja ključni indikator potencijalno „nevidljivog“ rizika.

Prvi indikator odnosi se na učestalost online uvreda. Drugi indikator odnosi se na doživljaj ozbiljnosti online nasilja.

Grafik 55: Online jaz u broju platformi koje dijete koristi i koje roditelji prijavljuju

Rezultati pokazuju da između djece i roditelja postoji značajan jaz u percepciji online rizika, i to u oba pravca, i u pogledu učestalosti online uvreda i u procjeni koliko je online nasilje opasno. Iako se u dijelu porodica stavovi poklapaju, veliki dio odnosa karakteriše neslaganje, što ukazuje da digitalni prostor često ostaje djelimično „nevidljiv“ za odrasle.

Kod percepcije online uvreda, češće se dešava da roditelji potcjenjuju iskustva djece, djeca češće doživljavaju uvrede nego što roditelji misle.

S druge strane, kada je riječ o procjeni koliko je online nasilje opasno, razlike su nešto uravnoteženije. Dio roditelja precjenjuje rizike, dok drugi dio potcjenjuje ozbiljnost situacija koje djeca doživljavaju. Ovo pokazuje da se neslaganje ne odnosi samo na „količinu“ nasilja, već i na njegovo značenje i potencijalne posljedice.

Ipak, deskriptivna statistika, ali ni napredni modeli ne pokazuju da jaz u korišćenju platformi, vodi do većeg jaza u percepciji online opasnosti. Iako je online jaz čest, on sam po sebi ne objašnjava pojavu nevidljivog nasilja. Činjenica da dijete koristi više digitalnih platformi nego što roditelj misli ne znači nužno da će nasilje ostati neprepoznato. Ovi nalazi ukazuju da su za razumijevanje nevidljivog nasilja važniji kvalitet odnosa, komunikacija i povjerenje unutar porodice nego sam obim digitalnog prisustva djeteta.

8. Sažetak nalaza kvalitativnog dijela istraživanja – fokus grupe

Kvalitativni dio istraživanja, zasnovan na fokus grupama s učenicima, roditeljima, nastavnicima i stručnim saradnicima pruža dublji uvid u svakodnevna iskustva, značenja i emocije koje stoje iza kvantitativnih nalaza. Ovi razgovori jasno pokazuju da se nasilje u školama ne doživljava isključivo kroz vidljive incidente, već kroz dugotrajne obrasce odnosa, osjećaj nesigurnosti i nepovjerenja u sistem zaštite. Kvalitativni nalazi potvrđuju da nasilje ima suptilne, ali duboke posljedice po školski život, naročito kada ostaje neprijavljeno ili normalizovano.

U okviru ovog istraživanja realizovano je ukupno četrnaest fokus grupa, koje su obuhvatile različite uzrasne grupe i uloge u školskom sistemu. Fokus grupe sprovedene su s učenicima osnovnih i srednjih škola, roditeljima djece školskog uzrasta, kao i nastavnicima i stručnim saradnicima. S učenicima osnovnih škola realizovane su četiri fokus grupe, i to dvije s učenicima šestog razreda i dvije s učenicima osmog razreda. S učenicima srednjih škola realizovano je pet fokus grupa, od kojih dvije s učenicima prvog razreda i tri s učenicima trećeg razreda srednje škole. Dodatno, sprovedene su tri fokus grupe s roditeljima djece školskog uzrasta, kao i dvije fokus grupe s nastavnicima i pedagogima, čime je obezbijeđena višeperspektivna analiza problema vršnjačkog nasilja i školskih odnosa. Umjesto jedne fokus grupe s djecom sa invaliditetom, realizovani su intervjui sa učenicima koji imaju neku vrstu invaliditeta, tako da je i njihova perspektiva uključena u ovo istraživanje.

Učenici školu doživljavaju kao ambivalentan prostor: istovremeno mjesto druženja i rutine, ali i potencijalne nesigurnosti. Čak i kada neposredno iskustvo nasilja izostaje, svijest o nasilnim događajima u širem okruženju utiče na trajni osjećaj opreza.

*„Škola mi je okej zbog društva, ali nikad se ne osjećaš sto posto sigurno, jer ne znaš kad može nešto da se desi.“
(Učenica, VIII razred)*

Osjećaj bezbjednosti snažno zavisi od klime u odjeljenju. U razredima s izraženim podjelama i hijerarhijama učenici češće govore o nelagodi i socijalnoj isključenosti, dok se u povezanim odjeljenjima škola doživljava kao sigurnije mjesto. Kod srednjoškolaca se dodatno uočava distanca prema školi kao instituciji, dok je pripadnost razredu ili manjoj grupi prijatelja glavni izvor sigurnosti.

*„U školu dolazim zbog društva, ne zbog škole kao takve.“
(Učenik, III razred)*

*„Razred mi je okej, ali škola mi ne znači ništa posebno.“
(Učenica, I razred)*

Fokus grupe jasno ukazuju na postojanje neformalnih vršnjačkih hijerarhija i „popularnih“ grupica koje oblikuju dinamiku razreda. Učenici koji nijesu dio tih krugova često opisuju iskustva ignorisanja, isključivanja i suptilnog ponižavanja, koje rijetko nazivaju nasiljem, ali ih duboko pogađaju.

*„Ako nisi u toj glavnoj ekipi, kao da si nevidljiv.“
(Učenik, VIII razred)*

Granica između zadirkivanja i nasilja u dječijim narativima postoji, ali se prepoznaje intuitivno, a ne formalno. Djeca jasno ukazuju da ponavljanje, namjera i neravnoteža moći čine ključnu razliku, iako se takva ponašanja često tolerišu kao „normalan dio škole“.

*„Ako se desi jednom, to je šala, ali ako se stalno ponavlja, onda više nije.“
(Učenik, VI razred)*

Ćutanje posmatrača i pasivno prihvatanje nasilnih obrazaca prepoznaje se kao jedan od najtežih aspekata problema.

*„Najgore je kad svi ćute i gledaju.“
(Učenik, VIII razred)*

Učenici jasno razlikuju načine na koje dječaci i djevojčice ulaze u konflikte. Fizičko nasilje se češće vezuje za dječake i doživljava kao kratkotrajno, dok se kod djevojčica češće opisuju dugotrajni verbalni sukobi, isključivanje i narušeni odnosi, koji imaju snažan emocionalni efekat.

*„Dječaci se potuku i sutra je kao da ništa nije bilo.“
(Učenica, VI razred)*

*„Riječi znaju više da povrijede nego tuča.“
(Učenica, VIII razred)*

Ovi nalazi ukazuju da se psihološko i socijalno nasilje češće minimizira, iako učenici sami prepoznaju da može biti jednako ili čak štetnije od fizičkog nasilja.

Digitalno nasilje učenici doživljavaju kao sveprisutno i posebno teško zbog njegove trajnosti i brzine širenja. Iako primjenjuju individualne strategije zaštite, osjećaj systemske podrške je slab.

*„Na internetu je najgore jer to ne prestaje kad dođeš kući.“
(Učenik, VIII razred)*

*„Jedna poruka može da te obilježi svuda.“
(Učenica, III razred)*

Posebno je izražena rodna dimenzija digitalnog i seksualnog nasilja, gdje djevojke navode iskustva osude i prebacivanja krivice na žrtvu.

*„Ako se djevojci desi nešto online, odmah nju krive.“
(Učenica, III razred)*

Povjerenje učenika u nastavnike pokazuje se kao presudan faktor za prijavljivanje nasilja. Učenici se oslanjaju na pojedince, najčešće razredne starješine, dok školu kao sistem podrške rijetko doživljavaju funkcionalnom.

*„Razrednoj mogu da kažem, ali ne svima.“
(Učenica, VI razred)*

Iskustva ignorisanja problema, nepravednog kažnjavanja ili favorizovanja pojedinih učenika ozbiljno narušavaju povjerenje i obeshrabruju prijavljivanje nasilja.

*„Djeca bi pričala više kad bi znala da će neko stvarno da reaguje.“
(Učenica, VIII razred)*

Strah da će biti kažnjeni zajedno s nasilnikom dodatno podstiče ćutanje i tolerisanje nasilja.

Roditelji izražavaju zabrinutost zbog minimiziranja nasilja i netransparentnog reagovanja škole, naročito u manjim sredinama.

*Kod nas se sve gura pod tepih, da se ne bi pričalo da škola ima problem.“
(Roditelj)*

Nastavnici i stručni saradnici, s druge strane, ukazuju na ograničene kapacitete, administrativno opterećenje i neujednačenu primjenu procedura.

*„Na papiru postoji sve, ali u praksi se često improvizuje.“
(Pedagog)*

Sajber nasilje se posebno ističe kao oblast u kojoj odgovornosti škole nijesu jasno definisane.

*„Sve se dešava van škole, a posljedice se vide u učionici.“
(Pedagog)*

Kvalitativni nalazi potvrđuju da vršnjačko nasilje nije niz izolovanih incidenata, već sistemski problem koji se gradi kroz odnose, ćutanje, normalizaciju i nedosljedne reakcije odraslih. Djeca pokazuju visok stepen razumijevanja i refleksije, ali se često osjećaju prepuštena sama sebi. Povjerenje u školu kao instituciju zaštite je krhko i zavisi od konkretnih ljudi, a ne od sistema.

*Nije problem da se nasilje ne vidi, nego da se pravi da ne postoji.“
(Učenica, III razred)*

Ovi nalazi jasno ukazuju da su dosljednost, empatija i vidljiva institucionalna reakcija ključni preduslovi za stvaranje bezbjednog školskog okruženja i za prekidanje ciklusa nasilja.

9. Sažetak nalaza kvalitativnog dijela istraživanja – intervjui

Kvalitativni dio istraživanja obuhvatio je i intervju sa predstavnicima relevantnih institucija (obrazovanje, socijalna i dječja zaštita, zdravstvo, policija, Ombudsman), kao i međunarodnim organizacijama, organizacijama civilnog društva i stručnim udruženjima. Cilj je bio da se sagleda kako sistem u Crnoj Gori prepoznaje i nastoji da rješava vršnjačko nasilje u školama, ali i šire, u kontekstu odrastanja djece i mladih.

Zajednička poruka sagovornika može se sažeti u jednu rečenicu: problem je prepoznat, ali sistem još uvijek reaguje više kada do nasilja dođe, nego što ga uspješno prevenira.

Gotovo svi sagovornici ocjenjuju da vršnjačko nasilje u Crnoj Gori nije izolovan, niti marginalan problem. Ipak, razlikuju se u procjeni da li je nasilje poraslo ili je postalo vidljivije.

„Ne mislim da je nasilje dramatično poraslo, ali jeste postalo vidljivije. Djeca više prijavljuju, roditelji su osjetljiviji, a mediji brže prenose informacije.“

S druge strane, iz civilnog sektora dolazi oprezniji ton:

„Vidljivost nije isto što i rješenje. Mi i dalje imamo slučajeve koji traju dosta vremena prije nego što sistem reaguje.“

Sagovornici naglašavaju da se priroda nasilja promijenila. Fizičko nasilje je i dalje prisutno, ali su verbalno omalovažavanje, socijalno isključivanje i digitalno uznemiravanje sve dominantniji oblici. Digitalne platforme produžavaju konflikt i brišu granicu između škole i privatnog prostora.

„Ono što se ranije završavalo u školskom dvorištu, danas traje cijelu noć na telefonu. Dijete nema prostor da se skloni.“

Posebno su ranjiva djeca koja se po bilo čemu razlikuju (po socio-ekonomskom statusu, invaliditetu, porijeklu ili ponašanju).

„Isključivanje je tiho, ali dugoročno vrlo štetno.“

„Treba voditi računa o djeci sa invaliditetom posebno, oni su, plašim se, posebno ranjivi.“

Sagovornici potvrđuju da je normativni okvir uspostavljen – postoje protokoli, pravilnici, školski timovi i obaveza prijavljivanja slučajeva. Međutim, njegova primjena zavisi od kapaciteta i znanja u pojedinačnim školama.

„Sistem je postavljen. Pitanje je koliko je operativan u svakoj školi.“

Ukazuje se na jaz između formalnih pravila i njihove primjene u praksi.

„Čini mi se da je većina zaposljenih u školama nedovoljno obučena, ili da uopšte ne znaju za ove pravilnike.“

„Papir trpi sve. Ključno je da li škola ima ljude, vrijeme i podršku da sve to sprovede.“

Predstavnici civilnog sektora posebno ističu izostanak sistematske evaluacije politika. Strategije postoje, ali nema dovoljno podataka o njihovim stvarnim efektima.

„Mi imamo dokumente, ali nemamo dovoljno podataka o tome da li su mjere zaista smanjile nasilje ili samo formalizovale proceduru.“

Istovremeno, sagovornici prepoznaju i pozitivne pomake, posebno kad je riječ o većoj osjetljivosti škola na prijave i manjoj toleranciji na ignorisanje incidenata.

„Danas je mnogo teže da se slučaj potpuno prećuti.“

Škole su prepoznate kao centralno mjesto prevencije i reagovanja, ali i kao najslabija karika kada je riječ o kapacitetima. Posebno se naglašava nedostatak školskih psihologa i pedagoga.

„U takvim uslovima, psiholog reaguje kada se desi problem. Nema vremena da radi preventivne radionice.“

Nastavnici su, prema riječima sagovornika, preopterećeni i suočeni s velikim očekivanjima bez adekvatne podrške.

„Od nastavnika se očekuje da budu i edukatori i psiholozi i medijatori. To je prevelik teret bez dodatne podrške.“

Kao dodatni faktor opterećenja prepoznaje se i praksa držanja privatnih časova, uslovljena ekonomskim razlozima.

„Kada nastavnik nakon škole drži još nekoliko časova, teško je očekivati da ima kapacitet za dodatne radionice.“

Ipak, postoje škole koje su razvile kvalitetne interne prakse i preventivne aktivnosti. Problem je što takva rješenja ostaju izolovani primjeri.

„Imamo škole koje rade izuzetno dobro, ali to ostaje njihova interna stvar.“

Sagovornici ističu potrebu za razmjenom dobrih praksi i sistemskim umrežavanjem škola.

Sagovornici ukazuju i na potrebu uspostavljanja jedinstvenog mehanizma praćenja slučajeva, jer fragmentiranost podataka otežava strateško planiranje.

Mehanizmi podrške postoje, ali nijesu uvijek dostupni u potrebnom obimu i vremenu, posebno u oblasti mentalnog zdravlja.

„Djeci je potrebna brza i kontinuirana podrška. Ako čekaju sedmicama, gubi se efekat intervencije.“

Rad s djecom koja su počinila nasilje prepoznaje se kao nedovoljno razvijen.

„Sankcija sama po sebi ne mijenja ponašanje. Potrebno je raditi s djetetom i porodicom.“

Sagovornici naglašavaju da nasilno ponašanje često ima porodične korijene.

„Svi znamo da se nasilje nerijetko, da tako kažem, preslikava, s generacije roditelja na generaciju djece. To mogu biti slučajevi nasilja roditelja prema djeci, ili recimo nasilja među roditeljima kojem dijete svjedoči i vidi takve negativne obrasce ponašanja.“

Uloga roditelja je presudna, ali složena.

„Roditelji često dođu sa stavom da je njihovo dijete žrtva sistema.“

Digitalno nasilje dodatno komplikuje situaciju. U ovom kontekstu, sagovornici upozoravaju i na rizike u popularnim online igricama s otvorenim chatovima.

„Roditelji često misle da je dijete bezbjedno jer ‘samo igra igrice’, a ne shvataju da su te igrice danas društvene mreže s otvorenim chatovima.“

Vršnjačko nasilje u Crnoj Gori predstavlja složen fenomen koji je usko povezan sa školskom klimom, porodičnim odnosima i digitalnim okruženjem. Normativni okvir postoji, ali su ključni izazovi u njegovoj dosljednoj primjeni, jačanju kapaciteta škola i boljoj međusektorskoj koordinaciji.

Istovremeno, razgovori otkrivaju spremnost institucija i organizacija da otvoreno govore o slabostima sistema i potrebi za unapređenjem. Upravo ta kombinacija, svjesnost o problemu i otvorenost za promjene, predstavlja važnu osnovu za dalji razvoj efikasnijeg, preventivnog i koordinisanog sistema zaštite djece od nasilja.

10. Preporuke za unapređenje prevencije i odgovora na vršnjačko nasilje, nasilje na internetu i nasilje u školama

10.1. Preporuke na osnovu kvantitativnog dijela istraživanja

Na osnovu ključnih nalaza kvantitativnog dijela istraživanja izdvajaju se ove ključne preporuke:

1. Uspostaviti sistem ranog prepoznavanja i evidentiranja nasilja u školama

Iako većina zapošljenih smatra da nasilje nije često, podaci pokazuju da su verbalno i socijalno nasilje široko rasprostranjeni, a dio učenika povremeno osjeća strah od dolaska u školu. Standardizovano evidentiranje omogućilo bi da se nasilje prepozna i da se smanji jaz između percepcije odraslih i stvarnog iskustva učenika.

2. Fokusirati preventivne mjere na verbalno, socijalno i digitalno nasilje

Najčešći oblici nasilja nijesu fizički, već verbalni, socijalni i online, ali se često ne doživljavaju kao „ozbiljni“. Potrebno je usmjeriti intervencije upravo na ove oblike, jer predstavljaju osnovu za kasnije teže oblike nasilja i imaju snažan uticaj na osjećaj pripadnosti i bezbjednosti učenika. Koristiti vršnjačku edukaciju (peer education) kao dopunski model, gdje stariji učenici rade s mlađima na prepoznavanju i reagovanju na ove oblike nasilja.

3. Uvesti jasne i dostupne mehanizme prijavljivanja nasilja za učenike

Iako se većina učenika povjerava roditeljima, znatno manji broj se obraća školi, posebno školskim stručnim službama. To ukazuje na potrebu za jasnim, povjerljivim i djetetu prilagođenim kanalima prijave, uz jasnu informaciju šta se dešava nakon prijave. Svaka škola treba da ima vidljivo istaknute informacije: ko je kontakt osoba, šta se dešava nakon prijave i kako je zaštićena privatnost učenika. Redovno komunicirati učenicima konkretne primjere ishoda (bez identifikacije) kako bi se izgradilo povjerenje u sistem.

4. Sistematski jačati digitalnu bezbjednost i regulisati upotrebu mobilnih telefona

Digitalno nasilje je široko rasprostranjeno, a škole i roditelji primjenjuju neujednačene pristupe u prevenciji ovog oblika nasilja. Potrebni su jasni, usklađeni standardi za upotrebu mobilnih uređaja, uz edukaciju učenika o digitalnim rizicima i odgovornom ponašanju na mreži. Uključiti roditelje kroz kratke radionice o digitalnim rizicima, jer velik dio online nasilja odvija se van školskog prostora.

Pored toga, postojeća uputstva za škole vezana za postupanje u slučajevima nasilja trebalo bi eksplicitno i detaljno da adresiraju digitalno nasilje kao posebnu kategoriju, uključujući specifične procedure za prepoznavanje, dokumentovanje i reagovanje na online nasilje, kao i jasne smjernice o nadležnostima kada se nasilje odvija izvan školskog prostora i izvan vremena koje dijete provede u školi.

5. Razviti posebne mjere za uzraste s većim rizikom (stariji razredi osnovne škole i srednja škola)

Nalazi pokazuju da se nasilje i osjećaj nesigurnosti povećavaju s uzrastom, posebno u višim razredima osnovne škole i srednjoj školi. Preventivni programi moraju biti prilagođeni razvojnim fazama, s fokusom na grupnu dinamiku, pritisak vršnjaka i digitalni identitet.

6. Ojačati kapacitete škola za reagovanje na nasilje kroz dodatnu stručnu podršku i obuku zapošljenih

Iako zapošljeni visoko procjenjuju sopstvene kompetencije za reagovanje kada se nasilje u školi desi, istovremeno izražavaju potrebu za dodatnom obukom i podrškom. Poseban fokus treba staviti na prepoznavanje „nevidljivog“ nasilja, rad s roditeljima i upravljanje konfliktnim situacijama.

7. Unaprijediti saradnju škole i roditelja kroz strukturisanu komunikaciju

Roditelji uglavnom imaju povjerenje u škole, ali značajan dio nije upoznat s procedurama postupanja u slučaju nasilja. Potrebno je sistematski informisati roditelje o pravilima, ulogama i načinima reagovanja, uz jačanje partnerstva umjesto ad hoc komunikacije. Takođe je potrebno i uključiti roditelje u preventivne aktivnosti, kako bi i oni dali aktivan doprinos unaprjeđenju saradnje sa školama.

8. Razviti ciljne mjere podrške za djecu u povećanom riziku

Podaci ukazuju da su djeca s teškoćama, kao i djeca koja se razlikuju po ponašanju ili izgledu, češće izložena nasilju. Neophodni su individualizovani pristupi, dodatna podrška i inkluzivne prakse koje smanjuju izolaciju i stigmatizaciju.

Važno je naglasiti da osnova za povećan rizik od nasilja nije ograničena samo na vidljive razlike u izgledu ili ponašanju. Istraživanja i iskustva iz prakse ukazuju da djeca mogu biti izložena nasilju i diskriminaciji na osnovu vjeroispovijesti, etničke pripadnosti, socio-ekonomskog statusa ili porodičnog porijekla. Ovi oblici nasilja često ostaju nevidljivi ili se ne prepoznaju kao takvi, posebno u sredinama gdje su određene predrasude duboko ukorijenjene u lokalnom kontekstu. Stoga individualizovani i inkluzivni pristupi moraju biti primijenjeni dosljedno i u svim sredinama, a ne selektivno prema onome što lokalna zajednica prepoznaje kao „legitimnu“ razliku. Obuka nastavnika i stručnih saradnika treba eksplicitno uključivati prepoznavanje diskriminacije po svim osnovama, uključujući i one koje su kulturno ili lokalno normalizovane.

9. Ojačati ulogu škole kao sigurnog i podržavajućeg prostora

Dio učenika školu doživljava neutralno ili negativno, što ukazuje na potrebu jačanja odnosa povjerenja, pripadnosti i emocionalne sigurnosti. Škola treba da bude prostor u kojem se učenici osjećaju viđeno, saslušano i zaštićeno.

10. Uspostaviti sistem praćenja efekata mjera i korišćenja podataka u donošenju odluka

Neophodno je uspostaviti sistem praćenja ključnih indikatora (učestalost nasilja, reakcije škole, osjećaj bezbjednosti) i koristiti ih za planiranje intervencija i javnih politika.

10.2. Preporuke na osnovu kvalitativnog istraživanja i razgovora s ekspertima

Na osnovu nalaza kvalitativnog istraživanja, identifikovanih izazova u praksi i uvida relevantnih aktera iz sistema obrazovanja, socijalne zaštite i civilnog sektora, izdvajaju se sljedeće ključne preporuke:

1. Jačanje preventivne uloge obrazovnog sistema od najranijeg uzrasta

Prevenција nasilja mora započeti u ranom djetinjstvu i biti kontinuirana kroz sve nivoe obrazovanja. Neophodno je sistematski razvijati socio-emocionalne vještine djece, uključujući empatiju, nenasilnu komunikaciju, upravljanje emocijama, toleranciju i timski rad. Ove kompetencije treba integrisati u redovne nastavne i vannastavne aktivnosti, a ne tretirati ih kao povremene projekte. Poseban akcenat potrebno je staviti na prevenciju digitalnog nasilja, uz jasna pravila i pedagoški pristup upotrebi digitalnih tehnologija u školama.

2. Uspostavljanje funkcionalne podrške porodicama

Jedan od ključnih sistemskih nedostataka jeste izostanak strukturirane i kontinuirane podrške porodicama čija su djeca uključena u nasilje – bilo kao žrtve ili kao počinioci. Neophodno je unaprijediti mehanizme savjetodavne, psihološke i edukativne podrške roditeljima, uključujući programe roditeljskih kompetencija i „škole roditeljstva“. Roditelji moraju imati jasno definisane tačke podrške, kao i povjerenje u institucije, uz destigmatizaciju traženja pomoći. Poseban fokus treba staviti na rani odgovor, prije eskalacije problema i uključivanja represivnih mehanizama.

3. Jačanje kapaciteta škola i stručnih službi

Škole trenutno nemaju dovoljne kadrovske ni institucionalne kapacitete za adekvatan odgovor na nasilje. Stručne službe (psiholozi, pedagozi i socijalni radnici) predstavljaju ključni resurs za prevenciju, ali njihov potencijal nije dovoljno iskorišćen. Broj stručnih saradnika treba sistematski povećavati, uz obavezu da svaka škola ima psihologa nezavisno od broja učenika, a njihova kontinuirana obuka mora biti institucionalno i trajno regulisana.

Posebno je važno promijeniti percepciju uloge PP službe. Stručni saradnici su do sada često doživljavani kroz „kaznenu“ prizmu, kao osobe kojima djeca odlaze kada naprave prekršaj. Tu percepciju treba aktivno mijenjati, jer ona direktno utiče na to da li će učenici potražiti pomoć kada im je potrebna. Uloga stručnih saradnika treba biti jasno pozicionirana i iskomunicirana svim akterima: rano prepoznavanje rizika, podrška učenicima i nastavnicima, koordinacija s vanjskim servisima i sistemska prevencija.

4. Jačanje profesionalnih kompetencija razrednih starješina za vođenje odjeljske zajednice

Razredni starješina je često prva i najvažnija odrasla osoba koja prepoznaje dinamiku u odjeljenju, uočava znakove nasilja ili isključivanja i gradi odnos povjerenja s učenicima. Međutim, vođenje odjeljske zajednice u praksi se svodi na administrativne obaveze, bez jasnog pedagoškog sadržaja. Preporučuje se uvođenje obavezne obuke za razredne starješine koja bi uključivala: tehnike facilitacije grupnih razgovora, prepoznavanje i upravljanje grupnom dinamikom, metode sociometrijskog praćenja odjeljenja, postupanje u situacijama nasilja i veza između odjeljske zajednice i prevencije nasilja. Čas odjeljske zajednice treba da ima strukturisan i pedagoški osmišljen sadržaj, a razredni starješina treba biti poznat kao ključni akter u preventivnom radu, ne samo kao administrator.

Ista logika treba da se primijeni i na roditeljske sastanke. Umjesto da budu svedeni na prenošenje administrativnih informacija ili razgovor o ocjenama, roditeljski sastanci treba da postanu prostor za smislenu saradnju između škole i porodice, uključujući razmjenu informacija o školskoj klimi, prevenciji nasilja, digitalnoj bezbjednosti i načinima na koje roditelji mogu podržati djecu. Razredni starješina treba biti osposobljen da vodi ovakve sastanke na konstruktivan i uključujući način, a ne samo da prenosi poruke uprave škole. Na taj način roditeljski sastanak postaje dio preventivnog sistema, a ne izolovana administrativna obaveza.

5. Unapređenje međusektorske saradnje i jasne podjele odgovornosti

Efikasna prevencija nasilja zahtijeva funkcionalnu saradnju obrazovnog sistema, centara za socijalni rad, zdravstvenih ustanova, policije i civilnog sektora. Neophodno je uspostaviti operativne mehanizme razmjene informacija i zajedničkog djelovanja, uz jasno definisane nadležnosti i odgovornosti. Postojeći zakoni i protokoli su u velikoj mjeri adekvatni, ali se nedovoljno primjenjuju – ključni izazov nije normativni okvir, već njegova dosljedna implementacija.

Prevencija nasilja među maloljetnicima ne odvija se samo u školskom prostoru, vannastavno vrijeme, sport, omladinski programi i slobodne aktivnosti predstavljaju važan kontekst i za rizično ponašanje i za zaštitne faktore. Preporučuje se uspostavljanje strukturisane saradnje između Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija i Ministarstva sporta i mladih, uključujući: zajednički razvoj programa za mlade koji integrišu prevenciju nasilja, koordinaciju sportskih i omladinskih programa kao zaštitnih faktora (posebno za djecu u riziku), razvoj vanškolskih aktivnosti kao sigurnih prostora i zajednički monitoring učešća djece u riziku u vannastavnim aktivnostima.

6. Jačanje socijalnih servisa podrške za djecu i mlade

Preporučuje se razvoj i jačanje socijalnih servisa podrške koji bi uključivali: savjetovališta za djecu i mlade dostupna bez obaveznog posredovanja roditelja ili škole, psihosocijalnu podršku žrtvama nasilja i djeci u riziku, programe podrške vršnjačke mreže i mentorstva, kao i servise koji su geografski dostupni, uključujući manje urbane sredine i ruralna područja. Ovi servisi moraju biti djetetu prilagođeni, povjerljivi i destigmatizovani, što podrazumijeva aktivnu komunikaciju prema djeci i mladima o tome šta postoji i kako se može koristiti. Posebno je važno osigurati da djeca znaju da mogu potražiti pomoć direktno, bez straha od posljedica ili obaveznog obavještanja roditelja u svakom slučaju. U tom procesu potrebna je i aktivnija uloga lokalnih samouprava, ali i eksperata i nevladinih organizacija koji imaju iskustva u radu s djecom i mladima.

7. Unapređenje sistema ranog prepoznavanja i reagovanja

Potrebno je razviti jasne i obavezujuće procedure za rano prepoznavanje nasilja, uključujući obavezu reagovanja svih aktera u sistemu. Ignorisanje, odlaganje ili relativizacija problema značajno povećavaju rizik od eskalacije. Posebnu pažnju treba posvetiti praćenju i dokumentovanju slučajeva nasilja, kako bi se omogućila pravovremena i adekvatna intervencija, kao i evaluacija efikasnosti preduzetih mjera.

8. Posebna zaštita i inkluzija djece iz ranjivih grupa

Djeca s invaliditetom, naročito djeca iz spektra autizma, suočavaju se s povećanim rizikom od izolacije i nasilja. Neophodno je razviti inkluzivne obrazovne prakse, osigurati dodatnu stručnu podršku i jačati kapacitete škola za rad s ovom djecom. Paralelno, potrebno je raditi na senzibilizaciji vršnjaka i razvoju kulture prihvatanja i solidarnosti.

9. Jačanje uloge roditelja i povjerenja između porodice i škole

Nedostatak povjerenja između roditelja i obrazovnog sistema predstavlja ozbiljnu prepreku prevenciji nasilja. Potrebno je uspostaviti redovnu, dvosmjernu i sadržajnu komunikaciju između škola i roditelja, zasnovanu na partnerstvu, a ne na kontroli ili sankcionisanju. Roditelji moraju biti aktivno uključeni u život škole i u procese prevencije nasilja.

10. Uskladiti strateške dokumente i osigurati koherentan okvir za prevenciju nasilja

Jedan od ključnih sistemskih izazova u oblasti prevencije nasilja među maloljetnicima u Crnoj Gori jeste postojanje velikog broja strateških dokumenata, akcionih planova i protokola koji nijesu međusobno usklađeni. Ova neusklađenost stvara konfuziju u nadležnostima, otežava koordinaciju između institucija i može dovesti do situacije u kojoj se isti problemi adresiraju paralelno, bez sinergije. Preporučuje se da nadležne institucije sprovedu sistematski pregled postojećih dokumenata relevantnih za prevenciju nasilja među djecom i mladima, identifikuju preklapanja, praznine i kontradikcije, te da se izradi usklađen okvir koji jasno definiše hijerarhiju dokumenata, odgovornosti i mehanizme praćenja.

11. Unapređenje prikupljanja i korišćenja podataka

Postoje značajni podaci i iskustva iz prakse, ali oni se nedovoljno koriste za planiranje politika i intervencija. Neophodno je uspostaviti sistematsko prikupljanje, analizu i korišćenje podataka o nasilju u školama, kao i redovno praćenje efekata mjera koje se sprovode. Podaci treba da služe kao osnova za donošenje odluka, a ne samo kao administrativna evidencija.

12. Aktivno uključivanje djece i mladih

Djeca i mladi moraju biti prepoznati kao aktivni akteri u kreiranju rješenja. Njihovi stavovi, potrebe i prijedlozi treba da budu sastavni dio politika i programa prevencije nasilja. Razvoj vršnjačke podrške, participativnih modela i sigurnih prostora za izražavanje mišljenja ključni su za izgradnju povjerenja i osjećaja pripadnosti školi.

13. Jačati ulogu socijalno-emocionalnog učenje (SEL) u obrazovanju

Socijalno-emocionalno učenje, koje obuhvata razvoj empatije, upravljanja emocijama, vještina odnosa i odgovornog donošenja odluka, predstavlja suštinsku osnovu prevencije nasilja u školama. SEL kompetencije treba jačati u obrazovanju kroz postojeće nastavne oblasti, odjeljensku zajednicu i vannastavne aktivnosti.

14. Dugoročna, sistemska i održiva rješenja

Prevencija nasilja ne može se zasnivati na ad hoc projektima i kratkoročnim intervencijama. Neophodan je dugoročni, međusektorski i održiv pristup, uz jasnu političku i institucionalnu odgovornost. Svaki sektor mora preuzeti svoj dio odgovornosti, bez prebacivanja krivice, kako bi se stvorio bezbjedan, podržavajući i inkluzivan obrazovni sistem za svu djecu.

Projekat „Prevenција nasilja u školama u Crnoj Gori“ ima za cilj unapređenje sistema za prevenciju i zaštitu djece od vršnjačkog, online i drugih oblika nasilja kroz unapređenje primjene postojećih politika i razvoj novih rješenja. Sprovedenjem nacionalnog istraživanja o nasilju u školama i online okruženju, kao i kroz kreiranje preporuka za javne politike i izradu praktičnih smjernica, projekat nastoji da doprinese sigurnijem školskom okruženju. Projektne aktivnosti usmjerene su na pružanje podrške donosiocima odluka, obrazovnim ustanovama i stručnjacima, uz aktivno uključivanje civilnog društva, roditelja i lokalnih zajednica. Projekat sprovodi Savjet Evrope, uz finansijsku podršku Njemačke, u periodu od decembra 2024. do decembra 2026. godine.

CNR

www.coe.int

Savjet Evrope je vodeća organizacija za zaštitu ljudskih prava na kontinentu. Obuhvata 46 država članica, uključujući sve članice Evropske unije. Sve države članice Savjeta Evrope potpisale su Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum koji ima za cilj da zaštiti prava čovjeka, demokratiju i pravnu državu. Evropski sud za ljudska prava kontroliše implementaciju Konvencije u državama članicama.